

avimo servē debet. 3. *¶ Si plures arbitri fuerint, & cluēs sententias dixerint, licet sententia eorum non stari, sed si major pars consentiat, ex stabitur. Illoquin poena committetur. Iude quātrū apud Iulianum, si ex tribus arbitris vnu quindecim, aliis decem, tertius quinque condemnent: qua sententia stetur. & Iulianus scribit, quinque debere prefari. quia in hanc summam omnes consenserunt.*

4. *¶ Si quis litigiorum desideret: quia per eum factū est, quo minus arbitritur, poena committetur. Proinde sententia quidem dicta non corā. Litigioribus non valebit: nisi in compromissis hoc specialiter expressum sit: vi, vel vno, vel vitroque arbitri sententia promatur: poena autem is, qui defuit, committetur: quia per eum factū est, quo minus arbitritur. 5. Coram autem dicere sententiam videtur, qui sapientibus dicit. ceterū coram futiō, vel demente non videtur dici. item coram pupilliō non videri sententiam dicit, nisi tutor præfens sit. & ita de his omnibus Iulianus libro quarto Digestorum scribit. 6. *¶ Et, si quis arbitrium sententiam dicere prohibuit, poena committetur.**

7. *¶ Sed si poena non sufficeret adiutori compromissi, sed simpliciter sententia stari quis promitterit, incerti adiutoris eum foret actio.*

28. *Paulus* libro 13. ad Edictum.

*N*on autem interets, certa, an incerta summa compromissa sicut ipsa quanta ea res erit.

29. *Ulpianus* libro 13. ad Edictum.

*A*duersus sententiam arbitri sit, si petatur ab eo, à quo arbitri peti vetuit. Quid ergo, si à fiduciōsore eius petatur, an poena committetur? & puto committitur. & ita Sabinus scribit. nam *¶ Jurat* est, potestat, & reo petatur nisi inter sit fiduciōris, non committetur.

30. *Paulus* libro 13. ad Edictum.

*S*i quis etiam de qua compromissum sit, in iudicium deducat, quid dicunt, præterem non interne- tare ad cogendum arbitrium sententiam dicere, quia tam poena non potest esse, itaque si solutum est compromissum. Sed si hoc optimenter lūnūrum est, ut in potestate eius, quem paniter compromissū sit, sit compromissum eludere. Ergo aduersus eum poena committenda est, ite apud iudicem suo ordine per agenda.

31. *Ulpianus* libro 13. ad Edictum.

*T*a deum autem committetur stipulatio, cum aduersus eam quid sit, si sine dolo mali stipulans factū est, si sibi haec enim condicione committitur stipulatio, ne quis doli sui premium ferat. Sed si quidem compromissū adiiciatur, ut si quid dolo in ea sic factū sit, stipulatio conueniri, qui dolo fecit, potest. & ideo si arbitriū quis corrupti vel peccata, vel ambitione, vel aduocatum diuersis partib; vel aliquem ex his, quibus causam suam commiserat: ex doli clausula poterit conueniri: vel si aduersarium callide circumvenit. Et omnino si in hac lite dolosē versatus est, locum habebit ex stipulatio, & ideo, si velit de dolo actionem exercere aduersarius, non debet, cum habeat ex stipulatio actionem. Quod si huiusmodi clausula in compromissū adserita non est, de dolo atio, vel exceptio locum habebit. Hoc autem compromissum plenū est, quod & doli clausula habet mentionē.

32. *Paulus* libro 13. ad Edictum.

*N*on distinguemus in compromissis, minor, an maior sit poena quam res de qua agitur.

1. *¶ Non cogetur arbitri sententiam dicere, & poena commissa sit.* 2. *¶ Si mulier alieno animo compromisit, non erit pecunia compromissa propter intercessionem.* 3. *Summa rei est, ut prætor se non interponat: sive initio nullum sit compromissum: sive sit, sed pendeat, an ex eo poena exigatur;* & si postea deficiat poena compromissū soluto die, morte, acceptatione, iudicio, pacto.

4. *¶ Sacerdotio obveniente, videbimus, ad cogatur arbitri sententiam dicere, id enim non tantum honori personarum, sed maiestati Dei indulgentur, cuius sacræ vacare sacerdotes oportet. Ceterum si postea suscipit, iste quoque omnimodo sententiam ferre debet.*

5. *¶ Item non est cogendus, si de negotio transactū est, vel homo mortuus est, de quo era compromissum: nisi si posteriorē casu aliquid ligantum interfit.*

6. *¶ Iulianus indistincte scribit: Si per errorem de famo de lito ad arbitrium, cum illi: vel ea (re), de qua publicum iudicium sit confirmatum, velut de adulterio, scilicet, & si libuētate delicto prætor sententiam dicere, nec dare dicta exectione.* 7. *¶ De liberali causa compromissū factū, regē non compelletur arbitri sententiam dicere: quia sautor libertatis est, ut magister iudices habere habeat. Eadem dicenda sunt, sive de ingenuitate, sive de libertate questionis sit: & si ex fidei compromissū causa libertas debet dicatur. Idem dicendum est in populari actione.*

8. *¶ Si seruus compromiserit: non cogendū dicere sententiam arbitriū, nec, si dixerit, poena exactionem dandam de peculio, putat. Qdāvenut. Sed an, si liber cum eo compromiserit, sicuti acutus liberum detur, videamus. sed magis est, ut non.* Sed si nunc in legatione compromisit, puto cogendum arbitriū sententiam dicere: quia & si iudicū sponte acceptis, cogere tur peragere. Sunt tamen, qui de isto non recēdūt: qui vtique nullo modo dubitabunt, si ea re in legatione compromissū, quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogetur. Illud in prima specie potest dispici: an, si ante compromissū legamus, cogendū sit arbitri sententiam dicere, si ipse legamus potest, quod prima ratione petetur videri iniquum, ut in ipli potestate sit, sed hoc tale erit, quale si 2. citio velit dicere: quod facere ei licet. Sed compromissū istud comparabimū ordinari actione: non alii audierit desiderans, ut arbitri sententiam dicat, quām si se defendat.

9. *¶ Si facias controversiam hereditatis, qui cum defuncto compromiserat: suorum est præ iudicium hereditatis, si arbitri sententia dicatur, ergo inter ea inhibendus est arbitri. 10. *¶ Dies compromissū proficer potest, non cūnē ex coniunctione, sed cūnū iussū arbitriū eam proficer necesse est, ne poena committatur.* 11. *¶ Si arbitriū sece celare temptauerit, prætor eum inuestigare debet, & si diu non paruerit, multa adversus eum dicenda est.**

12. *¶ Cum in plures compromissū est, ex conditione, ut quilibet vel vnu dixisset sententia, & statuerit, absentiis ceteris, nihilominus qui præfens est, cogetur, at si ea condicione, ut omnes dicā, vel quid de majori. Is parti sententia plaustrerit: non debet singulos separare: quia singularis sententia ad prenam non facit. 13. *¶ Cum quidam arbitri ex aliis causis intrinsecus manifeste apparuisse sententiam, etiam conueniri, ne sententiam diceret, nihilominus nullo cogere dicere per se sententia libello cuiusdam id queret: Imperator Antoninus subscrībit, ipse cum vnu doli mali exceptione, & id, ut à iudice, coadūtere, apud quem poena petebatur, scripsit.**

te scripsit, eum si appellari non potest, dol mali exceptuonem in poena petitione obstat. Per hanc ergo exceptionem quædam appellandi species electum licet retractare de sententia arbitri.

14. *¶ De officio arbitri tractamus scindūm est, omnem tr. & etiam ex ipso compromissū sumēdū, nec enim aliud illi licet, quād ibi, ut effigie repositi, cautum est, non ergo quolibet statuere arbitri poterit, nec in qua re libertatis de qua re compromissū est, & quatenus compromissū est.*

15. *¶ Quidam est de sententia dicenda, & di- cūn, non quamlibet licet de quibusdam variatum sit, & puto vere non committit, si dicat ad iudicem de his cunctis vel se, vel alium: (in) se, vel in alium compromittendum. Nam & Iulianus impunit non poterit, si subiectat ad aliud arbitrium ire, ne finis non sit, quid si hoc modo dixerit, ut arbitriū Publi Mæni fuit, hoc traduceret, aut scilicet detur ipsa sententia, idem Pedius probat: ne propagetur arbitriū, aut in alio iudicium inimicos agentium transferantur, sive sententia faciem controuerse eum impunē oportet: non autem finiti controveriant, cum aut difficiatur arbitrium, aut in alium transfringant, quoniam sententia est, quæmodocum modū faciliter, quibus fiduciōribus: Idque delegari non possit, nisi ad hoc compromissū sit, ut arbitri sententia, cuius arbitriū subiectaretur. 16. *¶ Item si indebat nisi alium conjungit, cum id in compromissū non sit, non dicit sententiam, nam sententia esse debet de compromissū: de hoc autem compromissū non est.**

17. *¶ Si dominus, qui in iudicem stipulat, iuratores suis agere apud arbitrium ve- lunt, potest, ipsos etiam adesse. 18. *¶ Sed si & hereditis in compromissū mentio sit, potest inherere, et am hereditem coetus adesse. 19. *¶ Arbitri officio contractus, & quæmodocum debet videri posse. An & Lais razum rei habentur? Sextus Padius patet, quid nullam rationem habet, nam si ratiō non habeat dominus, co-mittitur stipulatio.***

20. *¶ Arbitri nihil extra compromissū facere potest, & ideo necessarium est adiutori de die compromissū proficere, ceterū impune iubenti non poterit.*

21. *¶ A:biter calendas Ianuarii adiutori iubis, & annis dum sententia decedit, alter ex litigioribus non adiutor, procul dubio poena minime commissa est. Nam & Caſſius audire se dicente Aristo ait, in eo arbitrio, qui ipse non venit, non esse commissum, quemadmodum Seruus ait, si per stipulatorem sit, quo minus accipiat, non committit poenam.*

22. *¶ Calleſtratus* libro 11. ex variis le- titionibus.

*R*biter calendas Ianuarii adiutori iubis, & annis dum sententia decedit, alter ex litigioribus non adiutor, procul dubio poena minime commissa est. Nam & Caſſius audire se dicente Aristo ait, in eo arbitrio, qui ipse non venit, non esse commissum, quemadmodum Seruus ait, si per stipulatorem sit, quo minus accipiat, non committit poenam.

23. *¶ Callistratus* libro primo Edicti.

*C*um legi Iulia cantum sit, ne minor viginti annis iudicare cogatur: nemini licere minorē viginti annis compromissū iudicem eligere.

24. *¶ Ideoque poena ex sententia cius nullo modo com-*

mittitur. Majori tamen viginti annis, si minor viginti annis sit, ex causa succurrendum, si tecumē auditōrum receperit, multa dixerunt.

25. *¶ Papinianus* libro secundo Re- sponsorum.

*A*rbiter intra certum diem seruos restituī iustitia quibus non restitutis, poena causa fisco secundum formam compromissū condemnabit. ob eam sententiam fisco nihil adquirit: sed nihilominus stipulationis pena committitur, quid ab arbitrio statuto non sit obtineretur.

26. *¶ Scœula* libro primo Responsorum.

*D*e rebus, controvēsil que omnibus compromissū in arbitrium à Lucio Tito, & Mezio Sempronio fidū est: sed errore quædam species in petitionem à Lucio Tito deducere non sunt: nec arbitri de his quicquam pronunciavit. Quidam est, an species omīlia per possum, Relpondi, peti posse nec poenam ex compromissū committi, quid si maligne hoc fecit, petere quidem potest, sed poena subiugabitur.

27. *¶ Itōn* libro secundo Digestorum.

*I*nter Castellianum, & Scœula controvēsil de finibus orta est: & arbitri electus est, ut arbitriū eius res terminetur, ipse sententiam dixit, præsentibus partibus & terminis posuit. Quidam est, an, si ex parte Castelliani arbitrio parvum non esset, poena ex compromissū committi est. Relpondi, peti posse, non potest, nam non eis, quod viroque presentē arbitriū esset, parvam committit.

28. *¶ Ulpianus* libro vicenſiū ad Sabinum.

In compromissis arbitrium personæ in certum per- sonam non egreditur.

29. *¶ Paulus* libro duodecimo ad Sabinum.

*H*is rebus, & rationibus, & controvēsib; indi- cate arbitri potest, que ab initio sufficienter eos qui compromiserunt, non que posse geruerunt.

30. *¶ Ulpianus* libro quarto Digestorum.

*S*i compromissū ita factum est: ut præsen-

tum non esset, & arbitriū eius, ut licet, iudicium

tentiam dicat: & alter ex litigioribus decelerit, pugnillo heredi relido: non dixerit videtur sententia dicta effemini tutoris auctoritas interposita fuerit.

1. Item, si alter ex compromittenibus facere coepit.

2. *Modello* libro quarto Regularum.

Arbitratus ad scredam sententiam non compellatur.

3. *Iulianus* libro quarto Digestorum.

Sed & interpellatur, qui minus sententiam dicat: qui nihil coram furtivo fieri intelligitur. Quod si furtivus curatore habet, vel habuerit adhuc litigatio pendente: potest, praesente curatore, sententia dicat. 1. Item Arbitratus adfert, vel per numerum, vel epistolam iubet potest. 2. Si ab altera dimicatur parte heraldus incognitus comprehensum fuerit, conponit, solvit morte cuiusque ex litigioribus: sicut solueretur altero mortuo, si neutruius heredis personam comprehendenderet.

4. *Aleanus* libro secundo Digestorum.

Arbitratus ex compromissu sumptus, cum ante eum diem, qui constitutus compromissu erat, sententiam dicere non posset, diem compromissu preferri iussit, alter ex litigioribus dicta audiens non fuerat. Confidetur ut postea ex pecunia ex compromissu peti. Responsi, non posse: ideo quod non esset arbitrio compromissum, ut id laberet.

5. *Martianus* libro secundo Regularum.

Sed re sua arbitratus factus sit, sententiam dicere non potest: quia se facere imbebat, aut petere proinde, neque autem imperare sibi, neque se prohibere quisquam potest.

6. *Idem* libro quarto Regularum.

Si qui in illius arbitrio ex compromissu solvere spectram, non tam fecerit: prout ex compromissu debet: sed postea solvendo, pecunia liberatur.

NAUTI, CAVPONES, STABVLARIJ, VI recepta retinunt;

TIT. IX.

Ulpianus libro quartodecimo ad Edictum.

Ait praetor: Nauta, cavypones, stabularij, quod cuiusque saluum fore cœvit, nifi refutantur, in eos iudicium dabo. 1. Maxima virilis est huius editio. Necessitate est pleniorum corum si len sequi, & res custodir corum committere. Ne quisquam putet, graniter hoc aduersus eos, cōstitutum nam est in ipsorum arbitrio, ne quem recipiant, & nisi hoc esset statrum, materia datur cum furtibus a laetus suis, quos recipiunt, cōcōdūcuntur, nonne quidam abstineant lutulenos frustulibus. 2. Qui sunt igitur, qui teneantur, videendum est. Ait praetor: Aut. Nautam accipere debemus eum, qui naum exerceat: quamvis naute appellantur omnes, qui naus nauigandæ causa in naute sint, sed de exercitio solvendo praetor sentit: nec enim debet (inquit Paganus) per remigem, aut mesoniam obligari: sed p. sc. vel per naus magistrum, quamquam si ipse alio i e naute committit iustit, sine dubio debet obligari.

3. Si sum quidam in naute, qui custodie gratia naubis prepontum, ut res p. dñe: & naute, & dñe: & etarij. Si quis agitur ex his receperit, puto in exercitio dandi in actionem: quia is, qui eni m iustit, ipse naus Galiarius, vel magister id facit, quod xspēdōt, i. manus inserviōt: quamquam ipse naus Galiarius, vel magister id facit, quod xspēdōt, i. manus inserviōt.

4. *Paulus* libro tertio decimo ad Edictum.

Sed & ipsi naute furti actio competit, cuius

periculum: nisi si ipse subripiat, & postea ab eo subripiat: aut, alio subripiente, ipse naus

solvendo non sit. 1. Si naute naus, stabularij, stabularij, capponi reciperit: neque

tenebitur. 2. *Vitianus* dixit, eriam ad eam res

hoc editum pertinere, que post impositas merces

in naute, locataque inferentur: & si eam ver-

terit, nullus est*causa* iudiciorum.

cent, in*statu* eorum. Ceterum si qui opera mediatis fulgunt, non continuenter ipsa ariarij, & focarij, & his similes. 6. Ait praetor, *Quod cuius saluum fore ceperint*: hoc est, quancumque eis, sine mercede receptor. Inde apud *Vitianum* relatum est, ad eas quoque res, hoc iudicium pertinere, que mercibus accederent: veluti vestimenta quibus in natus viterentur, & cetera, que ad cotidianum usum habemus.

7. *Idem* *Pomponius* libro triginta quarto scribit, pars referre res nostras, an alienas inimiculissimæ tangere nostre int. illi falsus esse, etenim nobis magis quam quorum sunt, debet soluti, & ideo si pignori merce accepero ob pecuniam nausicam: mihi magis quam debitor nauta tenebitur, si ante eas suscepit. 8. Recipit autem saluum fore virtutum in naute res missæ, ei adiungit autem si non sint adiungit, hoc tamen ipso quod in naute missæ sunt, recipere videntur: Et p. o. omnium eum recipere custodiā, que in naute illate sunt, & factum non solū nautarum præstare debere, sed & vectorum.

2. *Gaius* libro quinto ad Edictum Provinciale.

Sicut & capo viatorum.

3. *Ulpianus* libro quartodecimo ad Edictum.

Et ita de facto vectorum etiam *Pomponius* libro trigesimo primo scribit. Idem ait: tiam si nondum res in naute receperit, sed in labore perirent, quas leui recipit: periculum autem pertinet. 1. Ait praetor, *Nisi refutent, in eis iudicium dabo*. Ex hoc editio in factu actio prædicta. Sed, an sic necessaria, videndum: quia agi ciuitati actione ex hac causa poterit, si quidem merces interuenient, & locato, vel conducto. sed si tota naus locata sit: qui conductus, ex conducto etiam de rebus, quae defun- agere potest, si vero res perferendas naus conductus, & locato contenitur, sed si gratia res fus. ept. satis ait *Pomponius* depositi agi potuisse. Miratur igitur cur honoraria actio sit inducta, eum hoc ciuitatis. Nisi forte (inquit) deo, ut innotesceret praetor: curam age re reprimendis improhibitatis hoc genus hominum, & quia in loco conducto culpa in deposito dolus distinxat præfatur: at hoc edictu omnino, qui recipiuntur, etiam si sine culpa eius res perit, vel dannum datum est: nisi quid danni fatali concurrit. Inde *Labeo* scribit, quid naufragio, ut per via piratarum perierit: non esse iniurium, exceptionem ei dari. Idem erit dicendum, & si in stabulo, aut in capponi vis maior congeritur. 2. *Idem* modo tenore tenentur causas, & stabularij, quo exercentes negotium suum recipiunt: et ceterum si extra negotium recipiunt, non tenebuntur. 3. Si filii, familias aut seruos recipiunt, & voluntariae, dominii interuenienti solidum erit conuenientius. Item si seruos ex rei causa subripiat, vel dannum de solidaria actio subripiat: quia ob receptionem suo nomine dominus convenient. Si vero sine voluntate exerceant, de peculio dabuntur. 4. Hac autem rei persecutio continet, ut *Pomponius* ait, & inde & in hereditate, & perpetuo dabuntur. 5. Nonnullum videndum, an eiusdem rei nomine & de receptione honoraria actione, & furti agendum sit. & *Pomponius* dubitat, sed magis est, ut vel officio iudicis, vel dolii exceptione, alterius esse contentus debet.

4. *Paulus* libro tertio decimo ad Edictum.

Sed & ipsi naute furti actio competit, cuius

periculum: nisi si ipse subripiat, & postea ab eo

subripiat: aut, alio subripiente, ipse naus

solvendo non sit. 1. Si naute naus, stabularij,

stabularij, capponi reciperit: neque

tenebitur. 2. *Vitianus* dixit, eriam ad eam res

hoc editum pertinere, que post impositas merces

in naute, locataque inferentur: & si eam ver-

terit, nullus est*causa* iudiciorum.

Aura non debetur: ut vestimentorum, penoris contumelias, quia hæc ipsa ceterum rerum locationi accidunt.

5. *Gaius* libro quinto ad Edictum Provinciale.

Natura, & capo, & stabularius mercedem accipiunt non pro custodia: sed nauis, ut trahat vectores, auro, ut vires master in cappona patiat, stabularius, ut permittat in eam apud eum stabularius: & tamen custodia non pertinet, nec immrito factum: eum præstat, cum ipse eos pericolo adhiberetur. Sed non alias præstat quia non in ipsa natura danno dat: sed ceterum si extra nauem, hoc a nautis, non præstat. Itē si prædictis, ut vniuersitate vectorum res sua servent, neque dānum se præstat, & contentent vectores predicationi: non contentur. 1. Hæc actio in factu in duplum est.

2. Sed si quid nauta inter se danni dederint, hoc ad exercitorem non pertinet. Sed si quis sit nauta, & mercator, debet illi dari. Quod si quis, quos völgo rizat, & cetera, id est rēsum pro nullo, & vecturae pretio soluent, dicunt & hinc tenebuntur, sed huius factū præstat, cum sit & nauta. 3. Si seruos iuvante dānum dederint: ceteri serui nauia non sit, & quislibet quae vectores nauta exerceat, & contentent vectores predicationi: non contentur. 4. Hac autē actione suo nomine exercitor tenetur, sive scilicet suis, qui talis adhucit: & ideo, & si decellerint, non reuelabuntur. Seruorum autem suorum nomine nonoxi dumtaxat tenebuntur, nam cum alienos adhibet explorare eum oportet, quis si lei, cuius innocentia sit: in suis venia dignus est, si qualesque ad instruendā naum adhiberetur. 5. Si plurimes nautes exercitentur quisque pro parte, quia naum exerceat, & ceteri nauti: 6. Hac iudicia, quāvis honoria sunt, tamē perpetua sunt, in herede autem non dabuntur. Proutque, & si seruis naum exercitent, & mortuus est, de peculio non dabatur actio in dominum nec intra annum. Sed cum voluntate patris, vel domini serui, vel filii exercent naum, vel camporum, vel stabularium: puto, etiam hanc actionem infolidum eius pati debet: quia omnisque ibi contingit, in folioidum receptorum.

DIGESTORVM, SEV PAN-

DECTARVM PARS II.

Liber quintus.

DE IUDICIIS, ET VBI QVISQUE

agere vel conueniri debet.

Ulpianus libro secundo ad Edictum.

1. Se habent aliqui iurisdictiones, & contentiones: iurisdictiones ceterum res cuiuslibet

causa euocari sunt, vel si quid indicandi causa

arcet sit, vel in provinciam destinata, reuocandi domum ianuam ins datur.

Eo quoque, qui ipse pronocavit,

non imponitur ne cessat intra iudicium, non

reveretur, & aliis iurisdictionibus respondere.

2. *Idem* libro tertio ad Edictum.

Cofensio autem videtur, qui sciat se non esse

subiecto iurisdictioni eius, & in eam consentaneum.

Ceterum, si putet eius iurisdictionem esse,

non erit eius iurisdictionis error enim iudiciorum est

Iulianus queque libro primo digestorum scribit

non habet consensum, aut si putauerit alium esse

prætor pro alio: & quod error non dedit iurisdictionem,

aut sicum recte illeris quibus ex litigioribus viribus

præsumt ceteris est: nulla iurisdictione est.

Ceterum, si ut ceteri iurisdictiones, & rationabilis est.

Nam & *Diuinus Pius* *Celliano* scripsit, eum, qui ut telz redenda causa Romam erat, à se euocatus, alterius quele, eniūs causa non e

rat euocatus, non debere compelli iudicium sufficiere.

Idem *Claudio Flaviano* scripsit, minorem vi-

giariquinque anni, qui desiderat, ut in integrum re-

stitui ad iudicium, qui alterius nequissima causa

venerat, non esse Romam audiendum.

4. Omnes autem iurisdictiones, si non ibi contraxerint,

vel in aliis causam venerit, haec Celli sententia, & rationabilis est.

Nam & *Diuinus Pius* *Celliano* scripsit, eum, qui ut telz redenda causa Romam

erat, à se euocatus, alterius quele, eniūs causa non e

rat euocatus, non debere compelli iudicium sufficiere.

Ceterum, si contraxerint, & putauit suam iurisdictionem, non habent exceptus legaris, qui, licet

ius iuris, non in legi satisfactione sit, videndum est.

& non possit de iudice eius iurisdictionem.

5. Si licet iurisdictionis causa hic demonstratur, quod

& Julianus scribit, & Diuus Pius rescripsit. Planus si perfecta legatione substant, conuenientdos eos Diuus Pius rescripsit. 5. Item si extra prouinciam suam continxerunt, licet non in Italia: quia si quis id more concessam est, propriam vim imperii: sicut praefectus virbi, certior Romae magistratus.

2. Non autem omnes iudices possunt abs his, qui iudicis da illi ius habent, quidam enim legi impediuntur, iudices fini quidam natura, quidam moribus. Natura, et surda, mutos, & perpetuo fuisos, & impubes: quia iudicio carent. Legi impeditur, qui senatus motus est. Moribus, frenmis, & fertui: non quia non possunt iudicium, sed quia receptione est, ut iudicis officia non fungantur.

3. Qui postulem iudicem, nihil interest, si posse testate, apud iuriis sunt.

13. *Gaius* libro septimo ad *Edictum*
Prouinciale.
In tribus istis iudicis: similes erescundz, com-
muni diuiduntur, & finium regumorum, queritur,
qui quis auctoritate iudicetur: quia per causa omnium
videtur, sed magis placuit, eum videtur, & auctoritate
ad iudicium: non occaserit.

14. *Ulpianus* libro secundo *Disputationum*.

Sed cum ambob ad iudicium provocant, forte res
discerni.

15. *Idem* libro vicesimoprimo ad *Edictum*.

Filiis familiis iudex, si item suam faciat, in tamen
quantitatem tenetur, que tunc in peculo sit,
cum sententiam dictebat. 16. Index hoc item
suam facere intellegitur, cum dolo malo in fraude
legi, sententiam dicere. Dolo malo autem videtur
hoc facere, si cunctis arguantur eius vel gratia
vel iniurie, vel eniam fardis: ut veram senten-
tiam litus prestare cogatur.

16. *Gaius* libro i. ad *Edictum* Prouinciale.

Is nulla nobis esse potest cum eo, quem in po-
testate habemus, nisi ex castrensi peculio.

17. *Ulpianus* libro quinto ad *Edictum*.

Siquis ex aliena iurisdictione ad praetorem voce-
tur, debet venire, & Pompeius, & Vindius
scripterunt, praetoris est enim testimoniare, an sua sit
iurisdictione vocati autem, non contemnere auctorita-
tem praetoris, nam & legatis certiorque, qui reuocandi
domini ius habent, ea sunt causa, ut in ius vocati
veniant, priuilegia sua allegatur.

18. *Idem* libro sexto ad *Edictum*.

Causa iudicandi officio fungitur.

19. *Idem* libro septimo ad *Edictum*.

Siquis, posteaquam in ius vocatus est, miles, vel
Salterius fori esse cooperit, ea causa ius reuocan-
di formam non habebit, quasi præsumtus.

20. *Gaius* libro secundo ad *Edictum* Prouinciale.

Siquis in legatione constituerit, quod ante lega-
tionem debuerit, non cogi eum ibi iudicium pa-
tri, ubi constituerit.

21. *Ulpianus* libro nono ad *Edictum*.

In ille pars Italiz sunt: & cuiusque pro-

vincie.

22. *Idem* libro decimo ad *Edictum*.

Dicitur iste videatur, non qui distilat, sed qui ius
remittit, in totum desistere enim est, de ne-
gocio abstine, quod calumniam animo institutum
Planus si quis, cognita rei veritate, suum negoti-
um deferuerit, nolens in lite improba perseuerare,
quam calumniam causa non instituerat: is distilat
non videatur.

23. *Idem* libro duodecimo ad *Edictum*.

Sicut me fuerit adrogatus, qui mecum erat item
concessatus, vel cum quo ego, soli iudicium Mar-
cellus libro tertio digestorum scribit: quoniam nec
ab initio inter nos ponuit considerare.

24. *Paulus* libro septuaginta ad *Edictum*.

Cum praetor unum ex pluribus indicare vetat,
cooperit id committere videatur. 1. Iudicem
de possum, quibus hoc lege, vel constitutione, vel
senatu consilio conceditur. Legi sicut preconsuli,

25. *Ulpianus* libro nono ad *Edictum*.
domicilium non habuit, ibi se debet defendere;
& si non defendat, neque ibi domicilium habeat,
bona possideri parietur. 2. Proinde & si merces
vendidit certo loci, vel disopus, vel comparavit:
videatur, nisi alio loci, vel defendere, conuenit, ibidem
se defendere. Num quid dicimus, eum, qui à mer-
cator qui comparavit aduenia, vel ei vendidit, quem
sit inde confessus profectus, non oportet ibi bo-
ta polideri, sed domicilium sequi ejus, ut si quis ab
eo, qui tabernam, vel officinam certo loci condu-
git, habet rationem. Nam ubi sic venit, vt
confessus discidet, quasi à viatore emptis, & vel eo,
qui transiebat, vel eo, qui transierat, id est,
perducatur, emis, & datus sumus eis, quoniam locis
quis nongans, vel iter faciens delatus est, tor locis se
defendi. At si quo constituit, non dieo iure domicilij:
sed tabernacula, pergula, horreum, armarium, of-
ficiam condidit, ibi, ut distractus, defendere se eō
loci debet. 3. Apud Lakeonem queritur, si
homo provincialis scrupulose vendenda
merci gratia Roma habeat, quod cum eo
seru contradicunt, et, ita habendum, atque si cum
domino contradicunt, ut, quare ibi se debet defendere. 4. Illud sciendum est, quod, ita sit
obligatio, ut in Italia soluerit, si in prouincia habue-
domicilium, utroque posse conueniri, & hic, & i-
bi, & ita & Juliano, & multis aliis videatur.

26. *Paulus* libro 17. ad *Plautium*.
De eo autem, qui adit hereditatem, Caius scri-
bit, quamvis Romæ aditerit hereditatem, non
competere in eum actionem, ne impedian tur legatio,
& hoc verum est, sed nec legataris datu actio: sed,
nisi statim, mititur in professionem rerum her-
editiarum, quod & in hereditariis creditoribus, di-
cendum est.

27. *Italianus* libro i. *Digestorum*.

Vid enim prohibet, legatum publico munere

slingi, & adorem custodiz caula in possessione

rerum hereditiarum esse?

28. *Paulus* libro 17. ad *Plautium*.

Si & si restituunt ei hereditatem ex Trebelliano, a-
ctio in eum non dabitur, sive sponte, sive coactus
lures eam aditerit, commodius enim est, reddi qui-
dam ei hereditatem, perinde autem habendum, ac si
ipse adisset hereditatem. 1. Contraria legatus tem-
pore legationis adierit, & restituit, datur in fidei-
communitatum actio: nec exceptio Trebelliani obstat
ex persona legati: quia hoc legari personale benefi-
cium est. 2. Ex quibus autem causis non cogi-
tur legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus
est, sed dare non oportere: quia hoc iurandum in
locum litis contulit succedit. 3. Edicium no-
mine legatus damni infici promittere debet, aut
vicinum admittere in possessionem. 4. Sed & si
dies actionis ex iuria critica cognita aduersus eum
iudicium praetor dare debet, ut si contestetur, ita ut
in prouincia transferatur. 5. Si pater sancti has
mortuis est, relieto uno filio, & uxore prægnante
non restet filius à debitoribus patrem dimidiari cre-
dit, peccare potest, quamvis postea unus filius natus
sit, quia poterant plures nasci: cum per rerum natu-
ram certum fuerit, nasci, sed Sabinius, Caius, patrem
quartum petri debuisse: quia incertum esset,
an tres nascetur: nec rerum naturam intuendam,
in qua omnia certa essent, cum futura viuunt
sed nostram incertiam aspici debere.

29. *Idem* libro 8. ad *Plautium*.

Quid appellat prior, agit.

30. *Marcellus* libro i. *Digestorum*.

Vbi acceptum est semel iudicium, & ibi & finem

accipere debet.

31. *Celsus* libro 27. *Digestorum*.

Si posterior plures heredes reliquerit, vniuersi coru-
ptio iudicio egredi non erit verum iuram rem, quia in
priori iudicio fuerit, deducitam esse. nec enim quin
quam alienam actionem in iudicium, invito colere
de perducere potest.

32. *Ulpianus* libro i. de *Officio Consulis*.

Iudex, qui certa tempora praestita erant, decessit.

33. *Idem* libro 7. ad *Plautium*.

Non potest videri in iudicium venire, id quod
post iudicium accepit, accedit, ideoque a-

la interpolatione opus est.

34. *Idem* libro 17. ad *Plautium*.

Non alius in eos quos princeps enocauit, Roma

compebit astio, quoniam si hoc tempore contrarex-
tit, 1. Legari ex delictis in legatione comi-
ssori cognitum iudicium Romæ pati: sive ipsi admis-
serunt, sive serui eorum, 2. Sed si postularunt in re
actio aduersus legatum, numquid danda sit? quoniam
ex auctoritate possessione hæc actio est. Caius respo-
ndit, si seruidum sit, si subducatur ministerium ei,
non sit co-cedenda actio: si vero ex multis seruis de
reco agatur, non sit inhibenda. Julianus, sine distinctione
de denegrandam actionem: merito, ideo enim non
erit actio, ne ab officio suscepto legationis auoce-
ta.

35. *Idem* libro 10. *Epistularum*.

Non, quemadmodum fideiiforis obligatio in

pendenti potest esse, & vel in futurum concipi:

iudicium in pendenti potest esse, vel de his re-
bus, quæ postea in obligationem adiungere sunt. Nam

penitentem puto dubitatur, quoniam fideiifor ante ob-
ligationem rei accipi possit: iudicium vero, ante-

quam aliquid debetur, non posse.

36. *Callistratus* libro i. *Cogni-*

tionum.

Intercedum ex iustis causa, & ex certis personis

Aug 15. 111. p. de judicis

Le juge suivant la disposition de cette loi
peut être pris à partie. Si l'accusé que-
qu'en justice malfaisse, par fraude ou
haine, pour sauver, empêcher ou empêcher
la mise en application de la loi 40. ^{de ce} Il est
permis d'agir sur la cause de disposition.

tari debet; & siue responderit, siu non responderit; agetur causa, & pronuntiabitur: non viq; secundum praesentem, sed interdum vel absens, si bonam causam habuit, vincet. 1. ¶ Quod si is, qui editum peremptorium imperavit, abit die cognitionis; is vero aduerus quem imperatur est, adiutum circumducendum erit editum peremptorium: neque causa cognoscitur; nec secundum praesentem pronuntiabitur. 2. Circumduco editio, videamus an amplius res conueniri possint vero filia quidem est, verum infanta tantum editi perit. & magis est, vi instantia tantum perit; ex integrum autem litigio possit. 3. ¶ Scidum est ex peremptorio absentem condemnatum, si appeller, non esse audiendum modo per communiam defutis minus audiatur.

74. Iulianus libro 5. Digestorum.

D E qua re cognoverit index, pronunciare quoq; cogendis est. 1. ¶ Index, qui vlg; ad certam summam indicare iussus est, etiam de re maiori iudicare potest, si inter litigatores conueniat;

2. ¶ Cum abs. ntm defendere vellent; iudicium, mortuo iam eo, accipi, & condemnatus solvi.

Quicquid est, an heres liberaretur: item quz actio milii aduersus cum competere. Respondi, iudicium, quod, iam mortuo debitore, per defensorum eius accepit, nullum esse: & ideo hereditem non liberari. defensorum autem, si ex causa iudicati soluerit, repetere quidem non posse: negotiorum tamē gestorum ei actione compete aduersus heredem: qui sanx exceptione doli mali tueri se posset, si ab auctore conueniantur.

5. Idem libro 36. Digestorum.

Si prator iusserit enim, à quo debitum petebatur, Sadesse, & ordinis editorum praeclara, pronunciaverit absente debere: non viq; index, qui de iudicato cognoscit debet de pratoris sententia cognoscere: a liquo in iustitia erunt huiusmodi edita: & decreta pratorum. Marcellus nota: Si per dolum scē falsō aliquid allegabit, & hoc modo consecrum eius sententia pratoris liquidu ficerit adprobatum: existimo debere iudicē querellam rei admittere. Paulus nota: Si autē morbo impeditus aut reipublice causa vocans, adeste non potius rei puto vel actionem indicati eo casu in eum denegandum, & vel exequi prortexem ita iudicatum non debere.

75. Alsenius libro 6. Digestorum.

Proponebatur: ex his iudicibus, qui in eandem premiti essent, nonnullos causa auditu exculatos esse, inq; eorum locum alios esse sumptuos: & querrebar, singulorum iudicium mutatio canderem, an aliud iudicium fecisset. Respondi, non modo si unius, aut alter, & deo si omnes iudices mutui essent, tamē & rem eandē, & iudicium idem, quod ante*causa* permaneret: neq; in hoc solum enire, ut partibus committatis eadem res esse existimarentur, sed & in multis ceteris rebus: nam & legionē canderem haberi, & quia multi deceperint, quorū in locum alij subiecti essent: & populū: eundē hoc tēpore putari, qui ab hinc cēsum annis sufficiat, cum ex illis nemo nunc vineret. itēq; vaue, si adeste senē referēt, ut nulla tabula eadem permaneret, quae non nova sufficeret, nihilominus eadem nā ē esse existimari. Quapropter, cuius rei species eadem consideret, rem quoque eadem esse existimari.

76. Alsenius libro 3. Digestorum.

In priuatis negotiis pater filium, vel filius patrem iudicem habere potest,

78. Paulus libro 16. ad Plautum.
Ulpianus libro 5. de Officio Consulis.

E um quem temere adiutarium suum in iude-
cūm vocale continuit, via nica līsq; sumptus
aduertario suo reddere oportebit.

1. ¶ Iudicibus de jure dubitantibus praesides
responde soleant de facto consulentes non debet
praesides consilium impetrare, verum tulerit eos,
propterea religio suggestus sententiam proficeret, haec
nam nonnunquam infamat, & materialia gratia;
vel ambitionis tribuit.

80. Ulpianus libro 2. ad Sabinum.

S in indicis nomine, pronominis erat: est:
Si respondebit, si ex conventione litigatorum
index adductus est, cum esse indicem, de quo litiga-
tores sentient.

81. Idem libro 1. de Officio Consulis.

N onumquam solent magistris populi Romani
viatorem nominarem vice arbitri dare, quod
raro, & non nisi te ergo faciendum est.

DE IN OFFICIOSO TESTAMENTO.

TIT. II.

Ulpianus libro 14. ad Edictum.

C iendum est, frequentes esse inofficiosi querellam: S omnibus enim tam parentibus, quam liberis de inofficio licet dispatire. Cogniti enim proprijs sunt ultra fratē, melius sacerē, si se sumptibus in-
nibus non vexaret, cum opinere spū non haberent.

2. Macrinus libro 4. Institutionum.

H oc colore in officioso testamento agitur, quā
non sanx mentis factum: ut testamētū ordi-
natēt. & hoc dicitur, non quasi verē furiosus, vel de-
mē testans sit: sed rectē quidē fecit testamētū, sed
non ex officio pietatis, nam si verē furiosus esset, vel
deinē, nullum est testamētū.

3. Marcellus libro 3. Digestorum.

I nofficio testamētū dicere, hoc est, allegare,
quae exheredari, vel præterire non debuerit, quod
plerumq; accidit, cum falso parētes intimulati
liberos suos, vel exheredant, vel prætereunt.

4. Gaius libro singul. ad legem Gladiam.

N on est enim consentiēdū parētibus, qui ini-
triam aduersus liberos suos, testamētū indu-
cunt, quod plerumq; faciunt, malignē circa sanguine-
suum inferentes iudicium, nouerūlibus delenū-
tis, instigationib; corrupti.

5. Marcellus libro 3. Digestorum.

N am & hi, qui non ex masculis descendunt, sa-
cultas est agēdū: cum & de matris testamento
agant, & optinere alijduē soleant. 1. ¶ Huius autē
verbū in officioso vis illa (vix dixi) est docere imme-
ritē se, & idē & indignē pratorium, vel etiam ex-
hereditatione summojum. Rēq; illo colore defendantur
apud iudicē, ut videtur ille quasi non sanx
metis suffice, cum testamētū iniquū ordinaret.

6. Ulpianus libro 14. ad Edictum.

P ostulus inofficio testamētū potest
dicere eorum, quibus suis heres, vel legiti-
mus potuerit fieri, si in vicino fuerit mor-
talis.

estrum tempore. Sed & cogenitorum: quia & ho-
rum ab intestato potuit bonorum possessionem ac-
cipere. Quid ergo, eis imputatur, cur inter ha-
bita decesserant: sed hoc nemo apud iudicem potest
imperare, non enim interdictum testamētū fa-
cione. Hoc planē ei imputare potest, cur eum
heredem non scriptis, potuit enim scriptis heres
in possessionem mitti ex clausula de ventre in pos-
sessionem mittendo, item natus secundum tabulas ha-
beret. Simili modo & eum, qui post testamētū
matris factū, exēctū ventre, extractus est,
potest queri dico.

¶ Si quis ex his personis, quae ad successio-
nem ab intestato non admittuntur de inofficio e-
git, (nemo enim eum repellit) & cāu opini-
tur, non ei prost̄ victoria, sed his, qui habent ab
iustitia successiōnem, nam intestatū patrem fa-
milias facit.

2. ¶ Si quis instituta accusatione inofficio: de-
cesserit: an ad heredem suum querellam transferat?
Papianus respondit, (quod & quib;dam rescriptis
significat) si post adiutum bonorum possessionem
decesserit, esse successiōnem accusationis. Et si non
superior bonorum possessor, iam tamen copia con-
troversia, vel preparata: vel si, cū venit ad mo-
tuā inofficio querellam, decessit: puto ad he-
reditatem transire.

7. Paulus libro singulare de Septem-
viralibus iudiciis.

¶ V emadmodum præparasse item quis vide-
atur, ut posuit transmittere actionem, vi-
deamus. Et ponamus in potestate fuisse eum, vi
neque bonorum possesso ei necessaria, & adiutio
hereditatis superius sit: is si cominatus tan-
tum accusacionem fuerit, vel vsque ad denuncia-
tionem, vel libelli dationem, præcesserit, ad
heredem suum pecuniationem transmittat. Iisque
Diuinus Pius de libelli datione, & denunciatione
rescript. Quid ergo si in potestate non fuerit? an
ad heredem actionem transmittat? & recte videtur
item præparasse, si ea fecerit, quorum supra mentio-
nem habuimus.

8. Ulpianus libro quartodecimo ad
Edictum.

P apianus libro quinto quæstionum rectē scri-
bi, inofficio querellam patrem filij. Sū nomine
instituire non posse in eo: ipsius enim
inuita est. Sequenti loco scribit, si filius potest
ad iugum litis ordinanda gratia bonorum possesso
non decesserit, finitam esse inofficio querellam:
quod non pati, sed nomine debatur filij.

1. ¶ Si quis post rem inofficio ordinatam, li-
tem decesserit, postea non audierit.

2. ¶ Si Imperator si heres, institutus: posse
inofficio dici testamētū, septimum rescriptum
est. 3. ¶ Papianus libro secundo responsorum
aut, contra veterani pari-familias testamētū
est inofficio querellam, & si bona habuit,
qua in castis quiescerat.

4. ¶ Si quis in militia fecerit testamētū, &
intra annū post militiam decesserit: dubito, an
quia ad hoc vsque temporis iure militari testamētū
cum valer, querela inofficio ceſſet: & potest
dici, quæ illi inofficio cessare.

5. ¶ Sed nec impuberis filij mater inofficio
testamētū dicere: quia pater ei hoc fecit. & ita
Papianus respondit, nec pater frater: quia filii
testamētū est: ergo non frater impuberis, si pater
non dixit. Sed si in patri obitum est, nec hoc
valer: nisi si pro parte pater recessim est: unde
enim pupillarē valer. 6. ¶ Si quis mortis causa si-
lio donauerit quartam partem eius, quod ad eum
est, & parentum, si inest, patrīfamilias de-
cesserit: puto sicurē cum testari. 7. ¶ Si quis

impuberis filio substituit, secundas tabulas faciendo:
non ob hoc admittimus ipsum impuberem ad in-
officio querellam. 8. ¶ Q oniam autem qua-
ta debita portionis sufficit ad excludendam querel-
lam: videendum erit, an exheredatus partem fa-
ciat, qui non queritur, ritua sumptus duo filii ex-
hereditatis: & vtique facit, vt Papianus respondit
& si dicam inofficio, non totam hereditatem
debeo, sed diuidiam petere. Proinde si sint ex duobus
filis nepos: ex uno plures, tres puta; ex uno vnu-
cūm secunda, vnu ex illis, semuncia querella
excludatur.

9. ¶ Quartā autem accipietur scilicet deduc-
tē alieno, & funeris impensa. Sed, an & libertates
quartam minuant, videendum est: & nunquid mi-
nunt, nam si, cū quis ex aste heres institutus est,
ideo non potest, dicere inofficio quia habet
Falcidiam; Falcidia autem libertates non minuant
potest dici, deductis libertatibus quartam ineun-
dam. Cū igitur places quartam minuā per libera-
tates: cuenier, vt qui seruos tantum habet in pa-
trimonio suo, dando eis libertatem, inofficio quer-
rellam excludat: nisi forte hic filius, si non fuit in
potestate, a patre heres institutus, merito omittat
hereditatem, & ad substitutum transmittat, querella
inofficio instituit: vel ab intestato, citra editū
potest, habeat hereditatem.

10. ¶ Si condicione patere testator heredem ius-
fit in persona filii, vel alterius, qui eandem querel-
lam mouere potest, & scens is accepit, videendum
ne ab inofficio querella excludatur: adgnouit enim
iudicium. Idem est, & si legatarius ei, vel statim liber-
dedit. Et potest dici, excludi eum: maximē si he-
redem ei iussit dare, ceterū si legatarius, nun-
quid semel natam inofficio querellam non per-
mitat legatarii oblatio? Cū ergo in herede abso-
lute diximus: quoniam ante aditam hereditatem nee
nascat querella. Ergo euentum puto sequendum
in hac re: si forte, antequā iudicium moueat, ut
ei fiat eius, quod reliquum est: quasi ex voluntate
testatoris oblatio eo, suis ei factum videatur.

11. ¶ Vnde si quis sit institutus forte ex semis-
se, cum ei sextans est substantia testatoris debere, &
rogatus est per certū tempora restituere he-
reditatem: merito dicendum est, nullum iudicium
mouere: cum debitam portionem, & eius fructus
habere possit, fructus enim soleat in Falcidiam im-
putari non est incognitum. Ergo & si ab initio ex
semis heres institutus rogetur, puto decennium re-
stituere hereditatem: nihil habet, quod queratur:
quoniam facile potest debitam portionem, ciusque
fructus medium tempore cogere.

12. ¶ Si quis & irritum dicat testamētū: vel
rupit, & inofficio: conditio ei deferri debet,
verum prius monere voleret. 13. ¶ Si filius exher-
editatis in possessione sit hereditatis: scriptis quidem
heres petet hereditatem: filius vero in modū co-
tradictionis querellam inducat: quemadmodum a-
gere, si non posiderit, sed petere.

14. ¶ Meminisse autem oportebit, eum, qui te-
stamētū inofficio improbè dixit, & non opini-
uit, id quod in testamētū accepit, perdere: & id fili-
o vindicari, quasi indigno ablatum. Sed ei denun-
ciatur, quod testamētū datum est: qui vsque ad
sententiam iudicium lice improba perseverauerit,
ceterū si ante sententiam desistit: vel decessit: non
ei auctor quod datum est: proinde & si, absente
eo, secundum præfatum pronunticetur: potest dici,
conseruandū ei, quod accepit. Eo autem solo care-
re quis debet, cuius emolumētum ad eum pertinet.
ceterū, si id rogatus fuit restituere, non debet in-
iuria fieri. Vnde non rāle Papianus libro secun-
do responsorum rescribit: si heres fuit institutus, &
rogatus restituere hereditatem, deinde in querella
inofficio non opinivit, quod iure Falcidia po-
tuit habere, solus perdere.

15. ¶ Si quis impubes adrogatus sit ex his personis,
qua & circa adoptionē, & emancipationē queri de-

ad filium pertinere: ita ut libertates, & legata praestentur, hic illud adnotatum, quod de libertatibus, & legatis admittit, nam cùm inofficio testamento agitur, nihil ex eo testamento valeret.

39. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestatem.

3. ¶ Quoniam semina nullum adoptare filium sine ius principis potest: nec de inofficio testamento eius, quam quis sibi matrem adoptinam falso esse existimat, agere potest. 4. ¶ In ea provincia de inofficio testamento agi oportet, in qua scripti heredes domicilium habent.

30. Martianus libro 4. Institutionum.

Adversus testamentum filii in adoptionem dati aperte naturalis recte de inofficio testamento agere potest. 1. ¶ Tutoribus, pupilli nomine, sine periculo eius, quod testamento datum est, agere posse de inofficio, vel falso testamento, Diu Severus & Antoninus rescripserunt.

31. Paulus libro singulari de Septemviralibus iudicis.

Si, qui admittitur ad accusationem, nolit, aut non possit accusare, an sequens administratur, videndum est: & placuit, posse: ut fiat successioni locus.

1. ¶ Quantum ad inofficio liberorum, vel paternum querellam pertinet: nihil interest, quis sit heres scriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus. 2. ¶ Si heres existenter ei, qui ex testamento institutus est, quod de inofficio arguere volo, non mihi nocebit: maximè si eam portionem non possideam, vel iure suo possideam. 3. ¶ Diuersum dicemus, si legauerit mihi eam rem, quam quis ex eo testamento accepit, nam si eam adgnoscas, repellar ab accusatione. 4. ¶ Quid ergo, si alias voluntarie testatoris probauerim: puta in testamento adscriperim, post mortem patris consentire me? repellendum sum ab accusatione.

32. Idem libro singulari de Inofficio testamento.

Si exheredatus petenti legatum ex testamento adiudicatur, non debet iudex de libertate sententiam dicere, ne praejudicium de testamento cognoviri faciat, & ita sensus censiuit. Sed & Trajanus rescriptus, differendum de libertate iudicium, donec de inofficio iudicium aut inducatur, aut finem accipiat.

33. Idem libro singulari de Inofficio testamento.

Si exheredatus petenti legatum ex testamento adiudicatur, non debet iudex de libertate sententiam dicere, non obstante, non expectantur libera libia iudiciorum, & ita Diu Pius rescriptus. Näm cum quidam Liciniianus de statu suo questionem patiebatur, & ne magistrus promiscueretur de condicione sua, nolens ab liberali iudicium ire, dicens suscepimus se de inofficio testamento iudicium, & petiturum hereditatem, quia libertatem, & hereditatem ex testamento sibi defendebat. Diu Pius ait, si quidem possidor est: hereditatis Liciniianus, factius audiendum: quoniam est hereditatis nomine iudicium suscepimus, & erat in arbitrio eius, qui se dominum esse dicit, agere de inofficio testamento iudicium: nunc verò sub obtentu iudicium de inofficio testamento ab ipso Liciniianus non suscepimus per quinquevium non debere moram herediti seruitui. Planè summatis: etiamdum iudicii conselit, an forē bona fide imploreor iudicium de testamento, quod iure factum est;

34. Gaius libro 3. ad Edictum prouinciale.

Sue suo nomine, sue per sesiue per alios edicis.

35. Gaius libro 3. ad Edictum prouinciale.

Veluti si eam personam, quae in nostra potestate sit, iustitiam iusserimus adire hereditatem. Sed

& si Titub, qui se ipso heres existit, nos heredes fas sumus: sicut Titub hereditatem nostram esse intendere possumus, ita & Sei: vel ab intestato; forte quod sui heredes de fundo sumus, vel adgnati, vel quod manumisimus defunctum, quodve parentes nostri manumisierunt. Nouo iure hunc heredes omnes, qui ex senatus consultis, aut ex constitutionibus ad hereditatem vocantur.

4. Paulus libro primo ad Edictum.

Sed hereditatem petam ab eo, qui vitam rem posse debet, de qua sola controvergia erat: etiam id, quod postea copijs posidere, restituit.

5. Ulpianus libro 14. ad Edictum.

Diu Pius rescripto, prohibendum possidere hereditatis, d: quia controvergia erit, ante quam inchoaretur, aliquid ex ea distrahatur: rem maluerit pro omni quantitate hereditatis, vel rerum eius restitutione fasidatur. Causa autem cognita, & si non talis datur sit faidatio, sed solita causa: etiam post item ceptam deminutionem se concessurum praetor editix: in totum clementius impedias in aliquo etiam vi: lites alias impediunt, rupet si ad sumus sit aliquid necessarium: nam faneris gratia diminutionem permitit, item si futurum est, ut nisi pecunia intra diem soluat, pignus distraheatur, sed & propter familię ciVaria, necessaria erit deminutio, sed & res tempore peritura permittere debet prout distractere. 1. ¶ Diu Hadrianus Trebjo Sergio rescriptus, vt Albus Alaxius daret fatis de hereditate, quae ab eo petitur. 2. ¶ Sic falsum dicat, hoc ideo, quia sunt neutri hereditatis petitionis iudicium, donec falsi causa agatur. 3. ¶ Eorum iudiciorum, que de hereditatis petitione sunt, eaundem est, ut nihil in praeiudicium eius iudicij fieri debet.

6. Idem libro 75. ad Edictum.

Si testamentum falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur: vel praestandum est, oblastra cautione, vel que credimus, an debeatur. Et si testamentum falsum esse dicatur: tamen, qui falsi accusat, si suscipita cogitio est, non est dandum.

7. Idem libro 14. ad Edictum.

Siquis libertatem ex testamento sibi competit, dicatur, non debet iudex de libertate sententiam dicere, ne praejudicium de testamento cognoviri faciat, & ita sensus censiuit. Sed & Trajanus rescriptus, differendum de libertate iudicium, donec de inofficio iudicium aut inducatur, aut finem accipiat.

8. Idem libro 14. ad Edictum.

¶ Ita deinceps autem sufficiunt liberalia iudiciorum, si tam de inofficio iudicium cōfessum est, ceterum, si non contestetur, non expectantur libera libia iudiciorum, & ita Diu Pius rescriptus. Näm cum quidam Liciniianus de statu suo questionem patiebatur, & ne magistrus promiscueretur de condicione sua, nolens ab liberali iudicium ire, dicens suscepimus se de inofficio testamento iudicium, & petiturum hereditatem, quia libertatem, & hereditatem ex testamento sibi defendebat. Diu Pius ait, si quidem possidor est: hereditatis Liciniianus, factius audiendum: quoniam est hereditatis nomine iudicium suscepimus, & erat in arbitrio eius, qui se dominum esse dicit, agere de inofficio testamento iudicium: nunc verò sub obtentu iudicium de inofficio testamento ab ipso Liciniianus non suscepimus per quinquevium non debere moram herediti seruitui. Planè summatis: etiamdum iudicii conselit, an forē bona fide imploreor iudicium de testamento, quod iure factum est;

9. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Gaius libro 6. ad Edictum Prūinciale. H ereditas ad nos pertinet aut veteri iure, aut novo. Veteri, è lege duodecim tabularum: vel ex testamento, quod iure factum est;

10. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Sue suo nomine, sue per sesiue per alios edicis.

11. Gaius libro 3. ad Edictum prouinciale.

Veluti si eam personam, quae in nostra potestate sit, iustitiam iusserimus adire hereditatem. Sed

ad filium pertinere: ita ut libertates, & legata praestentur, hic illud adnotatum, quod de libertatibus, & legatis admittit, nam cùm inofficio testamento agitur, nihil ex eo testamento valeret.

12. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestatem.

3. ¶ Quoniam semina nullum adoptare filium sine ius principis potest: nec de inofficio testamento eius, quam quis sibi matrem adoptinam falso esse existimat, agere potest. 4. ¶ In ea provincia de inofficio testamento agi oportet, in qua scripti heredes domicilium habent.

13. Gaius libro 4. Institutionum.

Adversus testamentum filii in adoptionem dati aperte naturalis recte de inofficio testamento agere potest. 1. ¶ Tutoribus, pupilli nomine, sine periculo eius, quod testamento datum est, agere posse de inofficio, vel falso testamento, Diu Severus & Antoninus rescripserunt.

14. Gaius libro 4. Institutionum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestatem.

15. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestatem.

3. ¶ Quoniam semina nullum adoptare filium sine ius principis potest: nec de inofficio testamento eius, quam quis sibi matrem adoptinam falso esse existimat, agere potest. 4. ¶ In ea provincia de inofficio testamento agi oportet, in qua scripti heredes domicilium habent.

16. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

17. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

18. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

19. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

20. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

21. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

22. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

23. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

24. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

25. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decisit: iamea testamentum, in suo iure manet: & ideo dant in eo libertates, arque legata, usquequā Falcidio permitti, suam habent potestamen.

26. Ulpianus libro quinto Opinorum.

Si suspecta collusio sit legataris inter scriptos heredes, & eum, qui de inofficio testamento agit: adesse eum in legarios, & voluntatem defunctorum, confitimus est. Eisdemque permisum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatur fuit. 1. ¶ De inofficio testamento matris purius quoque dicere possumus. 2. ¶ Quamvis, institutio inofficio testamenti accusatione, res transacta decis

hereditario peti hereditas potest. Denique ab eo, qui negotia hereditaria gessit, & Celso, & Julianus videunt peti hereditatem posse. Sed si heredis negotium gessit, nequam ab heredis enim debitore peti hereditas non potest.

4. ¶ Julianus scribit: si qui pro herede possidebat, fuerit deictus; peti ab eo hereditate posse, quasi a iuris possellore: quia haberet interdictum unde vi, quo vius cedere debet. Sed & cum, qui deiecit petitionem hereditatis tenerit: quia res hereditarias pro possellore possidet.

5. ¶ Idem Julianus ait: siue quia possident, sine non, rem vendiderit; petitione hereditatis eum teneri: siue iam pretium recepit, siue petere posuit, ut & hic actionem cedat.

6. ¶ Idem scribit, patronum hereditatem petere non posse ab eo, cui libertus in frandem alienavit. Caluifanaz, & one ei tenebat, patroni enim iste debitor est, non hereditarius. Ergo nec ab eo, cui mortis causa donatum est, peti hereditas potest.

7. ¶ Idem Julianus scribit: si quis ex causa fideicommissi restringit hereditatem, vel singulas res petitoris; peti ab eo hereditatem posse: quia habet conditionem earum, quae sunt ex ea causa soluta, & veluti iuris possellor est. Sed & si pretia rerum, quae distracti, ex causa fideicommissi soluti, peti hereditatem ab eo posse: quia repetere potest.

Sed his casibus actiones suas duxit: eum praefaturum: cum & res exstant, & potest petitor etiam per in rem actionem eas vindicare.

17. Gaius libro 6. ad Edictum Provinciale.

Quod si possellor hereditatis ob id, quod ex testamento heredem se esse putaret, legatorum nomine de suo soluti; si quis ab intestato tam hereditatem evinca, licet dandum videtur esse possellor, quod sibi nos quipperheretatis stipulatione evicta hereditate legata reddi: atamen, quia fieri potest, ut eo tempore soluerit legata, quod adhuc nulla controvergia mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem; placet in eo casu, evicta hereditate, dandum ei esse repetitionem. Sed cum, celsante cautione repetitione datur: periculum est, ne propter inopiam eius, cui solutum est legatum, nihil repeti posuit. & ideo secundum Ienausconsultum sententiam subuenientium ei est, ut ipse quidem ex retentione rerum hereditiarum sibi satisficiat, cedit autem actionibus petitoris, ut suo periculo eas exercet.

18. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Item videndum, si possellor hereditatis, venditio in per argentario facta, pecuniam apud eum perdiderit; petitione hereditatis teneat, quia nihil habet, nec consequi potest. sed Labeo putat, eum teneri: quia suo periculo male argentario creditit. sed Octauemus inquit, cum, propter actiones, præstaturum: ob has inquit actiones petitione hereditatis teneri. Mihil autem in eo, qui mala fide possedit, Labepnis sententia placet: in altero vero, qui bona fide possellor est, Octaueni sententia sequenda esse videatur. 1. ¶ Si quis, cum petetur ab eo hereditas, neque iuris velut possellor erat, rerum postea aliquid adeptus est; ac petitione hereditatis videatur teneri? & Celsus libro quarti digestorum recte scribit, hunc condamnam, licet initio nihil possedit. 2. ¶ Non videamus, quae veniant in hereditatis petitione. Et placuit, nonnullas res hereditarias in hoc indicium venire: siue iura, siue corpora sunt.

19. Paulus libro 20. ad Edictum.

Et non tantum hereditaria corpora, sed & quae non sunt hereditaria, quorum tamen periculum ad heredem pertinet: ut res pignori datæ defluant,

vel commoda datæ depositivæ. Et quidem res pignori datæ etiam specialis petiio est, ut & hereditatis petitione contineatur: sicut illæ, quarum nomine Puniciana competit. Sed licet earum nomine, que commoda, vel depositivæ sunt, nulla sit facile actio: quia tamen periculum earum ad nos pertinet; & quantum est, eas restituiri. 1. ¶ Quod si pro impte vincipiat ab herede impetrare, non venit in hereditatis petitione: quia heres, id est prius cam vindicare potest: nec villa exceptio datæ possellori.

2. ¶ Venient & hæ res in hereditatis petitionem, in quibus possellor retentionem habuit, non etiam petitionem, veluti si luraerat defuscat, petitoris rem non esse, & decesserit: debent hæ quoque restituiri. Immo & si possellor sua culpa eas amiserit, tenetibit hoc nomine. Idemque erit, & in prædicto, licet hic propter culpam non teneatur: quia nec hæ debet hæ res restituere. 3. ¶ Scrutantes in restitutione: si hereditatis non venire, ergo dicit: cur nihil eō nomine posuit restituti; sicut est in corporibus, & fructibus. sed si non patitur ire, & agere: propter actionem conuenienter.

20. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Item venient in hereditatem etiam ea, quæ hereditatis causa comparata sunt: ipsa mancipia, petitoraque, & si qua alia, quæ necessariò hereditati sunt comparata, & si quidem pecunia hereditaria sunt comparata, sine dubio venient: si vero non pecunia hereditaria, videndum erit, & puto, etiam hæ venire, si magna viuiles hereditatis versent: preius scilicet restitutoru herede.

4. ¶ Sed non omnia, quæ ex hereditaria pecunia comparata sunt, in hereditatis petitionem venient. Denique scribit Julianus libro sexto Digestorum, si possellor ex pecunia hereditaria hominem emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, si hereditatis interfuit, cum emitat si sui causa emitat, pretium venire.

5. ¶ Simili modo, & li fundum hereditarium distracti: si quidem sine causa, & ipsum fundum, & fructus in hereditatis petitionem venire: quod si axis exfoliendi gratia hereditarij id fecit, non amplius venire quādum pretium.

6. ¶ Item non solum ea, quæ mortis tempore fuerint, sed si qua postea augmenta hereditatis accesserint, venire in hereditatis petitionem, nata hereditas & augmentum recipit, & diminutionem. Sed ea, quæ post aditum hereditatem accedit, si quidem ex ipsa hereditate, puto hereditati accedit: si extrinsecus, non: quia personæ posselloris accidunt. Erat autem omnes augm. hereditatis sine ante aditam, siue post aditum hereditatem accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augent hereditatem.

7. ¶ Cum prædiximus, omnes hereditatis actiones in hereditatis petitionem venire: quixit, virum cum sua natura veniant, an contraria ipsius, & quadam actio, quæ iniustitiae crescit: virum cum suo incremento, an vero, qui bona fide possellor est, in simili soluturum. 5. ¶ Idem recte sit, si noxali iudicio condemnatus si possellor defensio, non posse cum dedemem noxalij officio iudicari. quia tandem quis habet noxalij dedecet facultatem, quandiu iudicari conueniat: post suscepsum iudicium non potest, noxalij dedecet, se liberare: suscepit autem per petitionem hereditatis. 6. ¶ Propter hæc, multa repursum tractata, & de petitione hereditatis de distractis rebus hereditariis, de dolo præterito, & de fructibus, de quibus cum forma senatusconsulti sit data, optimum est ipsius senatusconsulti interpretationem facere, verbis eius relatis.

Prædicta Idas Marias, Quintus Julianus Balbus, & Publius Iunius Celsus, Titus Ausilius, Oenus, & nevianus confiles verba fecerunt de his, que Imperator Cesars, Traiani Parthici filius, & Divi Nerva Neptis Hadrianus

Hadrianus, Annius, Imperator, Maximusque prius, & propositus quanto Nonas Martis, que proxime fuerunt, libello complexus est, quid fieri placet: dum quæ sit etiam continetur: cum antequam partes caduce ex bonis, si licet pateretur: his, qui se heredes esse existimant, hereditatem distractarint: placere redacta ex pretio rerum hereditarum pecunia, iuroras non esse exigendas: idemque in filiorum causis seruandis. item placere, quibus hereditatis petita fuisset, si aduersus eos, aduersarii, nec prius, que ad eos rerum ex hereditate venditari, & de minimis esse, & si ante petitionem hereditatem deperirent, deminutave essent, restituere debere. Bonæ fidei possellor, si vendiderit res hereditarias, sine exigio premium, sine non quia haber actionem, debeat premium præstare. Sed & ubi haber actionem, sufficiet actiones præstare.

18. ¶ Ait sed vendidi, & evicta re restituere, quod accepit, non videbitur ad eum peruenire, quia quoniam posuit dici, nec ab initio premium venire: quia non sicut res hereditaria que distracta est. Sed & si senatus rerum ex hereditate distractarum, non hereditariarum, fecit mentionem: restituere tamen non debet, quia nihil apud eum remanet. Nam & Julianus libro sexto Digestorum scribit, quod indebitum excedat, restituere eum non debere, inceps imputaturum, quod non debitum soluit.

19. ¶ Ait senatus: cum antiquam partes caduce fisco petentur, hoc euemerat, ut partes caduce fisco petentur, sed eis ex aucta fiat, senatusconsultum locum habebit. Idem, & si vacans bona fisco vindicetur, vel si ex alia quacunque causa bona ad eum pertineret, etiam ex eo temporis existardum est, que primum scitrit quicunque, cum a se peti: id est, cum primum aut denuntiatum efficitur, causa litteris, vel editio, eusclusus est, & ceterum.

20. ¶ Restitutore autem pretia debet possellor, & si deriperit sunt res, vel diminuit. Sed utrum idem denuntiat, si bona fide possellor est, an & si malæ fidei est: si quidem res apud emporem extiterit, nec deriperit, nec diminuitur: si autem dubio ipsas res debet præstare malæ fidei possellor: aut, si recipere eas ab empore nullo modo possit, tantum quantum in item est inratum. At ubi deperirent, & diminuitur: verum premium debet præstari: quia si petitor rem consecutus esset, distractile, & verum premium rei non perderet.

21. ¶ Gaius libro 6. ad Edictum Provinciale.

D

esperditum intellegitur, quod in rerum natura esse desit: diminutum vero, quod usucaptionem efficit, & ob id de hereditate exire.

22. Paulus libro 20. ad Edictum.

S

ed & rem, & premium habeat bona fide possellor: Sputa quod eadem rem emerit, audiendus sit, si velit rem dare, non premium? In prædicto dicimus electionem esse debere auctores, an hic magis possellor audiendus sit, si velit rem tradere, licet determinat factum: non petitor, si premium desideret, quod in re hereditaria locupletior sit, & id, quod amplius habet ex pretio, restituere debet, videndum. Nam & in oratione Diuini Hadriani ita est: Dispicite patres conscripti, numquid ut zcuus, possellorem facere lucrum: & premium, quod ex alio te locum hereditarii rei vendit, premium eius successisse, & quod ammodo ipsius hereditarium fatum. Sopportiigitur possellorem & rem restituere petitori, & quod ex venditione eius rei lucratus est.

23. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

V

trum autem omne premium restituere debet? Bonæ fidei possellor, an vero ita denum, si factus sit locupletior, videndum, sine premium acceptum vel perdidit, vel compliuit, vel donasset. Et verbi quidem peruenisse ambiguum est: solumque hoc conincet, quod prima ratione suerit, vero & id, quod durat, & puto sequentem clausulam senatusconsulti: & si hæc sit ambigua, ut ita denum computet, si factus sit locupletior. Proinde si non solum premium, sed etiam pœna tardius pretio soluto præuenierit.

poterit dici, quia locupletior in totum factus est, debere venire: hoc de prelio, solummodo senatus sit locutus.

24. *Paulus* libro 20. ad *Edictum*.

AT ubi vi dieetus sit, non debet, restituere personam ex eo commissam, quod eam actor habere potest. Sic nec persona restituiri debet, quam ad perlatum ei promisisti, si ad iudicium non venerit.

25. *Ulpianus* libro 15. ad *Edictum*.

Sed & se lego commissaria vendidit, item erit dictum: lucrum, quod sensu i. g. commissaria, praestaturum. 1. Item si rem distractio, & ex pretorio aliam rem comparauit: venie ptegium in petitionem hereditatis, non res, quam in patrimonium suum conuerit. Sed si res minoris valoris, quam comparata est: hactenus locupletior factus videbitur, quatenus res valent: quemadmodum si confundisset, in iotum locupletior factus non videbitur.

2. **Q**uod autem senatus, eo qui bona insuffit, sententia scirent ad se non pertinere, etiam si ante item constatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condonando, quod possident: ita, intellegendum, vt & dolus præteritus in petitionem hereditatis deducetur: sed & culpa, & ideo ab eo, qui ab alio non exigit, vel a semiperito, si tempore est, liberatus, peti hereditatem posse, hoc virque, si exigere potuit.

3. **Q**uod autem ait senatus, res quibus insuffit, loquitur de prædonibus istis, de his, qui cum sententia ad se non pertinere hereditatem, inuaserunt bona: scilicet eam nullam, causam haberent possidendi.

4. **S**ed & frustis, non quos perceperunt, inquit, sed quos percipere debuerunt, eos præstatim. 5. **D**e eo autem loquitur senatus, qui ab initio mente prædonis res hereditariis adprehendit. Quod si ab initio quidem iustam causam habuit, apicende possessionis: postea vero consensu ad se nihil hereditatem pertinere, prædonio more versari coepit: nihil senatus loqui videtur, puto tamen, & ad eum menem senatusconsulti pertinere, parui etenim rescripsi, ab initio quis dolose in hereditate sit versatus, postea hoc facere ocepit.

6. **S**ciere ad se non pertinere virum is tam summodo viderit, qui faciem scit, at & is, qui in iure erat, & putauit enim recte factum testamentum, cum iniuste erat, cum eum aliis præcederet adgnatus, sibi patruus, hinc esse prædonem, qui dolo careat: quanquam in iure erreret. 7. **S**i apte item conscientiam, inquit, secesserit, hoc ideo adicendum quoniam post item conscientiam incipiunt male fidei possessores esse: quinimodo post controveriam motam, quamquam enim sit conscientia mentis sit in senatusconsulto, tamen & post motam controveriam omnes possessores pares sunt, & quasi prædones tenentur. & hoc hodie utrum, coepit enim sciere omnes ad se non pertinuisse possidere se is, & qui interpellatur, qui vera prole est, & ante item conscientiam dolii non inuenire tenebatur: hic enim dolum præteritus.

8. **P**erinde inquit, condemnanda quasi possiderent: operito, nam is, qui dolo fecit, quo minus possideret, vi possessor, condemnatur, accepit, siue dolo acserit possidere, siue dolo possessionem non habuit admittere. Sicut autem ab alio res possideatur, siue in totum non existet: locum habebit haec clausula. Unde si sit alias possessor, ab unoque hereditas peti possit: & si per multos ambulauerit possessor, omnes tenebuntur.

9. **S**ed virum is solus, qui possidet, frustis præstabit: an etiam is, qui dolo fecit, quo minus possidere: & dicendum erit, post senatusconsultum, ambo teneri.

10. **H**ec verba senatusconsulti etiam aduersus eum, qui non possidet, inservandum indu-

cnne, tam enim aduersus eum, qui dolo fecit, quo minus possideat, quam aduersus possidentem, in item, iuratur.

11. **C**onsuluit senatus boni fidei possessoribus, in iotum damno adsciantur, sed in id dimicatur teneantur, in quo locupletiores, scilicet sunt. Quemcumque igitur sumptum fecerint ex hereditate, si quid dilapidauerunt, periderunt, dum se sua se abuti putant: non praefabuntur, nec, si donauerint locupletores facti in videbuntur: quamvis ad remunrandum sibi aliquem naturaliter obligauerint. Placuit si et ipsi ptegium est, remuneratores, accepterunt, dicendum est, etenim locupletiores factos, quatenus accepterunt: velut genus quo Dan. hoc est, per mutationis.

12. **S**i quis re sua i. i. vñus sit, contemplatione delata, sibi hereditati, quod est, ex hereditate deducatur, si eam non attingit.

13. **S**imili modo, & si mutuam pecuniam accepit, quasi duies se deceperit.

14. **S**i tamen pignori res hereditarias dedit, videndum, an vel sit attingatur hereditas, quod est difficile, cum ipse sit obligatus.

15. **A**deo autem, qui locupletior factus non est, non tenetur: vt si quis putans, se ex ase liberari, partem dimidiam hereditatis sine dolo malo consumpsit: Marcellus libro quarto Digestorum tractat, num non tenetur, quasi id, quod erogauerit, ex eo fuerit, quod ab eum non pertinebat, sed ad colheredes. Nam & si is, qui heres non erat, totum, quidquid apud se fuit, confundisset; si ne dubio non tenetur, quasi locupletior factus.

16. **S**ed in propria questione, tribus visionibus relatis, una prima, deinde alia, postea tertia, quod superest, restituere eum debet, quasi siam partem confumperit, & tertia, quae quod confumpsum est, decedere: ait virque nonnulli restituendum, de illo dubitat, virum totum, & partem restituendam dicat, puto tamen residuum integrum non esse restituendum, sed partem eius dividam.

17. **Q**uod autem quis ex hereditate erogavit, virum totum decedat, an vero pro rata partionis eius, & virum penum hereditatis exhibet: virum totum hereditati expensum feratur, analiquid & patrimonio eius, & vt in id factus locupletior videatur, quod solebat ipse erogare ante delationem hereditatis? vt si quid laetus contemplatione hereditatis impensis, in hoc non videatur factus locupletior, in statutis vero suis sumptibus videatur factus locupletior: vtique enim, & si non tam laetè ergoget, aliqui tamen ad virginem cotidiani cum erogasset. Nam & Diuus Marcus in causa Pythagorij, qui rogatus erat, quod sibi superfluerit ex hereditate reddere, decrevit, ea, quae aliena erant non minuendi fideicommissi, nec præmium in corpus patrimonij Pythagorij rediles, & ex proprio Pythagorij patrimonio, & ex hereditate decedere, non tantum ex hereditate. Et nunc igitur statutum sumptus virum ex hereditate decedente exemplo rescriptum Diu Marci, an ex solo patrimonio videndum erit. Et verius est, vt ex suo patrimonio decendant es, & si non haec sufficeret interrogasset.

18. **P**erinde inquit, condemnanda quasi possiderent: operito, nam is, qui dolo fecit, quo minus possideret, vi possessor, condemnatur, accepit, siue dolo acserit possidere, siue dolo possessionem non habuit admittere.

19. **S**ed virum is solus, qui possidet, frustis præstabit: an etiam is, qui dolo fecit, quo minus possidere: & dicendum erit, post senatusconsultum, ambo teneri.

20. **H**ec verba senatusconsulti etiam aduersus eum, qui non possidet, inservandum indu-

personam emptorum. Certe si minori pretio res venient, & pretium quodcumque illud ador sit consecutus: multo magis poterit dici, exceptione eum summoneri. Nam & si id, quod à debitoribus exigit possessor, petitori hereditatis soluit, liberari debitores Juliani libro quarto digestorum scribit, fine boni fidei possessor, fine prædicto fuit, qui debitus ab his exegerat: & ipso iure eos liberari. 18. **P**etrio hereditatis, & si in re actione sit, habet tamen præstationes quasdam personales: ut p. c. corum, quae à debitoribus sunt exactionem priorum. 19. **H**oc se non consultum ad petitionem hereditatis fidum, etiam in familiæ hereditate in dicto locum habere placuisse absurdi sit, ut peti possit, diuidi non possint. 20. **A**ugent hereditatem, gregum, & pecorum partus.

21. *Paulus* libro vicensimo ad *Edictum*.

Vid si ones nate sunt, deinde ex his a. i. : ha quoque, quasi augmentum, restituvi debent.

22. *Ulpianus* libro quinto decimo ad *Edictum*.

Ancillarum etiam partus, & partum partus; quantum fructus est, non extinguitur, quia non temere ancilla est, rei causa coparentur, vt parvus, augent tamen hereditatem, quippe cum ea omnia sunt hereditarii, dubium non est, quia si possessor, si aut possidet, aut post petita hereditate dolo malo factus, quo minus posse ideret, debet restituere.

23. **S**ed & pensiones, quae ex locationibus prediosum urbanorum percepte sunt, venient, licet à lupanario p. recepta sint, nam & in mulierum honestorum virorum prædicti lupanaria exercentur.

24. *Paulus* libro vicensimo ad *Edictum*.

Potest senatusconsultum ei. i. omne lucrum auferendum esse tam boni fidei possessor, quam prædoni dicendum est.

25. *Ulpianus* libro quinto decimo ad *Edictum*.

Mercedes planè à colonis accepta loco sunt frumenta. Oper quoque seruum in èdem erit causa, qua sunt penates, tunc vecturae ovium, & iumentorum.

26. *Paulus* libro vicensimo ad *Edictum*.

Illi filiæ miliis militis puto peri hereditatem. Ex testamento nobis obvenientem. 1. **S**i seruus, vel filius familiæ res hereditarias teneat: & patre dominó peri hereditatis poteſt, & facultatem restituendam rerum habet. Certe si præmium rerum hereditariarum vediatur in peculio serui habeat, & Julianus existimat posse à domino, quasi à iuri possessor, hereditatem peti.

27. *Gaius* libro sexto ad *Edictum*.

Filiis familiæ miliis militis puto peri hereditatem. Ex testamento nobis obvenientem. 1. **S**i seruus, vel filius familiæ res hereditarias teneat: & patre dominó peri hereditatis poteſt, & facultatem restituendam rerum habet. Certe si præmium rerum hereditariarum vediatur in peculio serui habeat, & Julianus existimat posse à domino, quasi à iuri possessor, hereditatem peti.

28. *Paulus* libro vicensimo ad *Edictum*.

Si à domino, vel à pare, qui pretia possidet, hereditas petatur: ac filio, vel seruo moribus, vel seruo manuatis, vel emancipato filio, intra annum agi debet, & an debitus sibi dominus, vel pater deducere potest. Julianus verius est, id, quod Proculus quoque respondit, perpetuò actionem dandum: nec deduci oportere id, quod ipsi debetur: quia non de peculo agitur, sed hereditas petatur inde recte, si pretia habeat seruus, vel filius familiæ, quod si præterea hereditas petatur à dominó, quod seruus debitor fuit, perinde haberi debet: atq; si de peculio ageretur. Idem dicendum Mauritianus ait, etiam si pecuniam ex pretio perceptam seruus, vel filius consumptam, sed alias ex peculio ei si solus potest.

29. **S**ed & à filius familiæ peri hereditatem posse non est dubium: quia restituendi facultatem habet, scilicet ad exhibendum. Multo magis dicimus posse peti hereditatem à filius familiæ, qui cum parenti familiæ est, & possidet hereditatem, adrogandum p. possidere, conditione tamen præstare debet.

30. **S**ed & ipso, aliiquid prædicti, hoc non debet, atq; si ipso, aliiquid prædicti, hoc non debet: maxime si id fuit debitus, hoc deducere non debet.

31. **S**i possessor hereditatum seruum occidit, quoque in hereditate petitione venire. Sed Pomponius ait, adorem debere eligere, verum velit, ibi cum condemnari, & cuncte si id fuit debitus, quod natura debebatur. Quidam ratiocinari expediebat petitori, id debitus esset dissolu-

zione à iudice. Quia fidei locum habet, si ante adlcam hereditatem occisus sit seruus: nam si postea ipsius actio propria effecta est, nec ventur in hereditatis petitionem. 3. ¶ Si prædo dolo defecit possidere, res autem eo modo interierit, quo esset interictura; & si eadem causa possessoris manifesterit: quantum ad verbis senatus consuli, melior est causa prædonis, quam bonæ fidei possessoris: quia prædo, si dolo defecit possidere, in condemnatur, atque si possidet, nec adiectum esse: si res interierit. Sed non est dubium, quia non debet in melioris esse conditionis, quam bona fide possessor. Itaque & si plurim venient res, clavis debet esse agari, ut rectum consequatur, ut alioquin ineretur aliud prædo.

4. Quo tempore locupletior esse debet, bonæ fidei possessor, dubitatur. Sed magis est, rei iudicium tempus spectandum esse. 5. ¶ Frustris intelleguntur deductis impensis, quae querendorum cogendum, conseruandorumque eorum gratia sunt. Quid bonum solum in bona fide possessoribus naturalis ratione expostulat, verum tam in prædonibus: sicut Sabino quoque placuit.

37. Ulpianus libro 15. ad Edictum.

Quod si sumptum quidem fecit, nihil autem frumentum percepitur: aequalissimum erit, rationem horum quoque in bona fide possessoribus haberi.

38. Paulus libro vicensimo ad Edictum.

Planè in ceteris necessariis, & utilibus impensis posse separari: ut bona fide quidem possessoribus quoque imputent, prædo autem de le queri beatae sciens in rem alienam impedit. Sed benignus est, in huius quoque peripha haber rationem. Impensarum, non enim debet petitor ex aliena iusta lucrum facere, & id ipsum officio iudicis continetur. nam nec exceptio doli mali desideratur. Planè potest in eo differencia effervit bona fide qui dem possessor omnimodo impensis deducit, licet res non existat, in quam fecit: sicut tutor, vel curator consequatur prædo autem non aliter, quam si res melior sit.

39. Gaius libro sexto ad Edictum Provinciale.

Viles autem, necessariaque sunt: veluti quae sunt reficiendorum adiutoriorum gratia, aut in novellata, aut cum seruorum graria litis estimatio solvit, cum id utilius sit, quam ipso dedi. Denique alias complures eiusdem generis esse impensis, manifestum est. 1. ¶ Videamus tamen, ne & ad picturarum quoque, & marmorum, & ceterarum vocationum rerum invenerimus quæ proficiunt nobis doli exceptio, si modi bona fide possessoribus simus. nam prædoni vobis dicetur, non debuisse in alienam rem superinveni: impensis facere: ut tamen potestas ei fieret tollendum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possint.

40. Paulus libro vicensimo ad Edictum.

Ellud quoque, quod in oratione Divi Hadriani, ut post acceptum iudicium, id auctori præstetur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petiti restituiri esset hereditas, interdum durum est, quid enim, si post item contestatam mancipia, aut iumenta, aut pecora, deperierint, dannari debet secundum verba orationis, quæ potuit petitor, restituiri hereditate, distracta esse. Et hoc iustum esse in specialibus petitionibus Proculo placet. Cassius coram sensit. In prædonis persona Proculus rectè existimat, in bona fide possessoribus Cassius. Nec enim debet possidor aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi temere indefensum, insuam reliquere. 1. ¶ Prædo fructus suos non fecit, sed augenti hereditatem: id est, quæ corum quoque fructus præstabat. In bona fide autem possidere hi tantum penitus in restitutione, quasi augmenta hereditatis, per quæ locupletiar fabri est. 2. ¶ Actiones.

41. Gaius libro 6. ad Edictum Provinciale.

Sed, quo tempore conueniebat, possidetur hereditatis pauciores res possidebant, deinde ab aliis quoque retum possessionem asumptis: eas quoque vires posse adquisiret professionem. E. si fidemfido, quos dederat, ad item non sufficiunt, iubere eum debet præcōsul, ut idoneè caneat. Et diverso quoque, si pauciores postea possidebant, quam initio possidebant, si modi id sine dolo cinsi acciderit, absoluere, quod ad eas res, quas desit possidere.

3. ¶ Frustris computandos etiam earum rerum, quas defuncti pignori accepit, Julianus ait.

42. Ulpianus libro sexagesimo septimo ad Edictum.

Si debitor hereditarius non ideo nolit solvere, quod se dicit hereditas, sed ideo, quod negat, aut dubitet, et hereditas pertinet ad eum, qui peccatum tenet hereditatis petitione.

43. Paulus libro secundo ad Plantum.

Potiusquam legatum à te acceperit, hereditatem petat.

At illius quibusdam placuisse sit, non aliter

mihis aduersus te dandum petitionem, quam si legatum redderet. Videamus tamen, ne non aliter petitor hereditatis legatum restituere debeat, quam ut ei caneat, si contra eum de hereditate iudicatur fuerit, reddi ei legatum: cum si iniquum, eo casu possidetur hereditatis legatum, quod soluerit, retineret, & maximè si non per saluum, sed per errorem hereditatem petierit aduersarius. Idque & Lilius probat. Imperator autem Antoninus scripsit ei, qui legatum ex testamento abfuisset, causa cognita hereditatis petitionem negandam esse scilicet si manifessa calumnia sit.

44. Iustinius libro primo ex Plautio.

Cum is, qui legatum ex testamento perceperit, hereditatem petat: si legatum quocumque modo redditum non sit, iudicis officio continetur, ut video, deducito eo, quod accepit, restituatur hereditas.

45. Celsus libro quarto Digestorum.

Qui se litii optulit, cum rem non possidet, condamnatur: nisi si evidenter probatoresibus possit ostendere, adorem ab initio litis scire, cum non possidere, quippe illo modo non est deceperit. & qui se hereditatis petitioni optulit, ex doli classula tenetur. Estimatur scilicet oportebit, quanti eius iactus non decipi.

46. Aedificius libro sexto Differentiariarum.

Praedicto loco intellegendum est, qui racitum secundum interposuit, non capienti restituere, & hereditatem.

47. Idem libro octavo Responsorum.

Vetus Titius cum in falsi testamento propinquus

Lacessatione non obtinuerit: quæcumque non iure facta, non signata testamento querella illi competere posuit. Respondit, non ideo repellit ab intentione non iure facti testamenti, quod in falsi accusatore non optinet.

48. Iustinius libro tertio ex Cassio.

In estimationibus hereditatis ita venit pretium vero.

Dicit hereditatem, ut id quoque accedit, quod plus

sunt in hereditate, si ea negotiacionis causa veniuntur: autem ex fideicommissi causa, nihil amplius, quam

quod bona fidecepit.

49. Iustinius libro tertio Questionum.

Si bona fide possidetur hereditatis velut cum debito

Storibus hereditarii, aut qui res hereditarias o-

cupauerint, & confiteantur, audierit, utique si periculum

enim inter moras actiones intercedant. Petitor au-

tem hereditarii, circa metum exceptionis, in rem a-

ge poterit. quid enim, si possidetur hereditatis ne-

gigat: quid, si nihil juris habere se sciatur?

50. Gaius libro 6. ad Edictum Pro-

vinciale.

Sed, quo tempore conueniebat, possidetur heredi-

tatis pauciores res possidebant, deinde ab aliis quoque

retum possessionem asumptis: eas quoque vi-

res posse adquisiret professionem. E. si fidemfido,

quos dederat, ad item non sufficiunt, iubere eum

debet præcōsul, ut idoneè caneat. Et diverso quoque

qui, si pauciores postea possidebant, quam initio pos-

sidet, si modi id sine dolo cinsi acciderit, absolu-

re, quod ad eas res, quas desit possidere.

51. Gaius libro sexto Quæstionum.

Si bona fide possidetur hereditatis velut cum debito

Storibus hereditarii, aut qui res hereditarias o-

cupauerint, & confiteantur, audierit, utique si periculum

enim inter moras actiones intercedant. Petitor au-

tem hereditarii, circa metum exceptionis, in rem a-

ge poterit. quid enim, si possidetur hereditatis ne-

gigat: quid, si nihil juris habere se sciatur?

52. Ulpianus libro tertio ad Edictum.

Si bona fide possidetur hereditatis velut cum debito

Storibus hereditarii, aut qui res hereditarias o-

cupauerint, & confiteantur, audierit, utique si periculum

enim inter moras actiones intercedant. Petitor au-

tem hereditarii, circa metum exceptionis, in rem a-

ge poterit. quid enim, si possidetur hereditatis ne-

gigat: quid, si nihil juris habere se sciatur?

53. Paulus libro decimo ad Sabinum.

Non solum ad se alienum hereditatem exsol-

endum necessaria alienatio possidetur est, sed ambo

& si impensis necessaria in rem hereditatiam facta

sunt à possidente, vel si morte perit, deteriorè sive

survivit.

54. Iustinius libro sexto Digestorum.

Ei, qui partes hereditatis, vel totam à sibi mer-

itatu facit, non est iniquum dari actionem, per

quam uniuersa bona per sequitur: quemadmodum

ei, cui ex Trebelliano senatusconsulto hereditas re-

stituta est, petitio hereditatis datur. 1. ¶ Heres

debet id, quod defunctus pignori dederat, qui

hereditatem petendo consequitur: aut si

controversiantur: sibi non faciunt hereditatis, familiæ

hereditatis experiri eos oportebit. 3. ¶ Si ego

ex parte me dicam heredem, cohers autem meus

possidet hereditatem cum extraneo, cum non plus

coheres habetur sua parte: utrum à soldo extraneo, an

verò & à coherede deberet petere hereditatem,

quæritur. Ex Pegasi fertur existimare, à solo extra-

ne me petere deberet: cùmque restitutur, quidquid

possidet: & fortassis hoc officio iudicis debet fieri.

ceterum ratio facit, ut à dōbus petam hereditatem,

hoc est & à coherede meo: & ille quoque dirigit a-

ctionem ad exteriorum possidente, sed Pegasi sen-

tentia viliior est. 4. ¶ Item si, cùm me ex parte di-

midia heredē dicere, trientem hereditatis posside-

rem, deinde residuum sextantem velim persequi: quan-

liter agam, videamus! Et Labeo scribi, utique par-

tem dimidiare me petere debere à singulis: sic fieri,

ut à singulis sextantem cōsequatur: & habebō bēsem-

quod verum puto: sed ipse tenebor ad restitutionem

sextantem ex triente, quem possidebam. & ideo offi-

cio iudicis iniunctum compescit erit admittenda e-

ius, quod possideo, si forte coheredes sint, à quibus

hereditatem peto. 5. ¶ Interduum præceptum incertæ

partis hereditatis petitionem indulget, id est, causis in-

tervenientibus viuenda est defundi fratris. Rati-

onibus sunt & ypsarē defundorū fratrum p̄gnozēs.

55. Iustinius libro sexagesimo Digestorum.

Ei, qui partes hereditatis petiunt, quos possidet

hereditatem, & petitor eos percepit, non debet

petere hereditatem.

56. Africenus libro quarto Questionum.

Cum hereditas petiunt fructus, quos possidet

hereditatem, & petitor eos percepit, non debet

petere hereditatem.

57. Nervius libro septimo Membranarum.

Cum idem eandem hereditatem aduersus duos

defendit, & secundum alterum ex his iudicatum

enim quæsi pignori accepit:

58. Gaius libro tertio Differentiariarum.

quam partem fratri filius hereditatis vindicet, incertum est; quia, que edantur fratum defuncti filii, incertum est. Aequissimum igitur est, incerta pars vindicationem ei concedi. Non audenter itaque dicitur, ubi uerque merito quis incertus est quam parsem vindicet, debere ei incerta pars vindicationem concedi.

2. *Gaius* libro sexto ad *Edictum Provinciale*. Si ex pluribus, ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc deliberent: eos, qui adierint, si petant hereditatem, non maiorem partem petere debere, quoniam habituri essent ceteris adeutibus, nec eis proderit, si ceteri non adierint. Non adeutibus autem ceteris, poterunt tunc partes eorum petere, si modo ad eos pertinet.

3. *Paulus* libro septuaginta ad *Plautium Asiaticum*. Qui libero ventri ita prospererunt, ut in tempore nascendi omnia ciuitate integra resseruantur: sicut appareret in iure hereditarium in quibus, qui post eum gradum sunt adgnationis, quo est id, quod in vtero, est, non admittuntur, dum incertum est, an nasci possit: ubi autem eodem gradu sunt ceteri, quo & venter, uincitque portio in suspensi esse debet, quiescentem ideo quia non potest scire, quot uasi possunt. ideo nam multa de huiusmodi re tam varia, & incredibilia creduntur ut fabulis adnumerantur, nam traditum est, & quantum pariter puellas a matrem familiis nascas esse, aliquoquin tradidere non leues auctores, quinque quaternos enixa Peloponensis, multis Aegypti uno vtero sepe nos. Sed & trecentos senatores cingos vidimus Horatius. Sed & Laius scribit, se videisse in palatio mulierem liberam, qua ab Alexandria perduta est, ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quartum eodem tempore enixa (inquit) discubatur, quintum post diem quadragesimum. Quid igitur prudentissime iuris auctores medefatam quandam secuti sunt, ut, quod fieri non rarum admodum potest, inueniatur: id est, quia fieri potest, ut trecenti nati: et ceteri, quartam partem superstiti filio adsignauerint. 2. *Vetus* libro 10. id est, quod enim semel, aut bis existit, ut ait Theophrastus. *De Causis* libro 19. probatur, id est, praterenti legislatore, ide quae, & si quia paritura sit, non ex parte dimidia, sed ex parte interim heres erit.

4. *Ulpianus* libro quinto decimo ad *Edictum*.

*E*t, si pauciores fuerint nati, residuum ei pro Erata ad crescere plures quam tres, decrecere de ea parte, ex qua heres factus est.

5. *Paulus* libro septuaginta ad *Plautium*.

*I*llud sciendum est, si mulier pregnans non sit existimetur autem pregnans esse, interim filium heredem esse ex alio, quamquam ignoret se ex altero heredem esse. 1. Id est in extraneo, si ex certa portione heres institutus sit, ex reliqua postum. Quod si foris ita institutio facta est, Quoniamque in his natu erunt, & *Lucius Tilius* pro virilibus portionibus heredes mili sumo, habebit hesitationem, nesciit, quid adire non possit, arque qui in testamento portionem suam negavit. Sed vtilius est, posse cum adire, qui nescit portionem, si cetera, quae oportet cum scire, non ignoret.

6. *Ulpianus* libro sexto *Opinionem*.

*S*oror, quam coheredem fratris quatuor in bonis matris esse placuit, quinta portio pro portionibus, quae ad eos pertinuit, cedet etiam singuli in quarta, quem ante hac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant.

7. *Ulpianus* libro sexto *Provinciale*.

*P*er quam hereditatis petitionem tantundem consequitur bonorum possessio, quantum superioribus civilibus actionibus heres consigil potest.

DE FIDEICOMMISSARIA
hereditatis petitione.

TIT. V.

Ulpianus libro 16. ad *Edictum*.

*N*ec ordine occursit actio, qua propiorum his, quibus restituta est hereditas. Nam quicquid suscepit restituta est hereditatem ex senatus consulto, ex que actiones transirent fideicommissaria hereditatis petitione. 1. Hanc actionem sciendum est aduersus eum, qui restitutus hereditatem, non competere.

2. *Paulus* libro 20. ad *Edictum*.

L I B E R
S E X T U S.
DE REI VINDICATIONE,

Ulpianus libro 16. ad *Edictum*.

dundo actione hoc amplius ferat, cuius argentum pretiosius fuerat.

3. *Ulpianus* libro 16. ad *Edictum*.

*I*dem Pomponius scribit: Si frumentum duorum, non voluntate eorum, commixtum sit: competit sicut in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, quibus, que anima carent, & in his solo contingit. 2. Per hanc autem actionem libera personae, quae sunt iuris nostri, utrumque liberi, qui sunt in potestate, non petuntur. Petuntur igitur aut praedicti, aut interdicti, aut cognitione praetoria, & ita Pomponius libro triginta primo. Nisi forte, inquit, dieca causa quis vindicet. Si quis ita petet frumentum vel in potestate, ex iure *Romanorum*, videtur milii & Pomponius consenserit, recte cum ego, ait enim, adiecta causa ex legi *Quiritium*, vindicare posse.

3. Per hanc autem actionem non solum singularis reis vindicabuntur: sed etiam grecorum, quanto scribit: id est, & de armamento, & de equitate, certisque prestatibus habentur, dicendum est. Sed enim grecum sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint, greci enim, non singula corpora vindicabuntur.

2. *Paulus* libro 21. ad *Edictum*.

*S*ed si par numerus duorum interfuerit, neuter solidum grecem, sed ne parum dimidiad totius eius vindicabit. Sed si maiorum numerus alter habeat, ut destricto alieno, nihil minus grecem vindicatur sit, in restitutionem non venient aliena causa.

3. *Ulpianus* libro 16. ad *Edictum*.

*M*arcellus libro quarto *Digestorum* scribit: Qui

magregem habeat caput trecentorum, amissum redemit totidem capita aliena ab eo, qui dominum eorum habebat, vel alia ab eo, qui bona habeat ea post debet, & haec utriusque gregis, inquit, vindicatione coniuncte. Sed & si ea sola: suverint capitula, quae redempta sunt, adhuc eum posse gregem vindicare. 1. Armenta namque singula erunt vindicanda, capta quoque separatae vindicabuntur.

2. Pomponius scribit, si quid, uero eiusdem naturae effici confusum est, atque commixtum, ut deponi, & separari non possint, non totum, sed pro parte esse vindicandum. utrumque meum, & tuum argumentum in massam redactum efficerit nobis communem & unusquisque; pro rata ponderis, quod in massa habemus, vindicabimus: & si incertum sit, quantum quisque ponderis in massa habet.

4. *Paulus* libro 21. ad *Edictum*.

*Q*uo quidem casu etiam communis dividendo agi. Sed & suris, & ad exhibendum tenet, qui dolo male confundendum est, id argutum existat: ita ut in ad exhibendum actione praei ratio haberi debet: in vindicatione, vel communis di-

3. *Paulus* libro 16. ad *Edictum*.

*N*ec intercessit, mihi quis rogatus fuerit restituere, nisi eius, cui fiduciaria hereditas relata est, vel aliis successori, per hanc actionem experiri poterit. 1. Hanc actionem sciendum est aduersus eum, qui restitutus hereditatem, non compete.

2. *Paulus* libro 20. ad *Edictum*.

Siis, qui opulit se fundi vindicationi, damnatus est in omnibus à possessori recte petitur, sicut Pedius ait.

8. *Idem libro 12. ad Edictum.*

Pomponius libro trigessimo sexto probat: si ex uxori partibus fundus mihi tecum communetur, & Lucius Titius possideat: non ab viris: quadrantes petere me debere, sed à Tito, qui non sit dominus, totum semissem. Alter atque si certis regionibus possideatis eum fundum: nam tunc sine dubio & a te, & à Tito partes fundi petere me debere, quoivies enim certa loca possideantur, necessario in his aliquam partem meam esse. & ideo te quoque à Tito quadrantem petere debere. Quod distinzione nego in re mobili, neq; iū hreditatis petitioni locum habet: numquād enim pro diuisio possideri potest.

9. *Ulpianus libro 16. ad Edictum.*

Officium autem iudicis in hac actione in hoc erit: iuxta index inscripti, reu. possideat, nec ad rem perirebit, ex qua causa possideat. Vbi enim probauit rem meam esse, & necesse habebit possessor restituere, qui non obicit aliquam exceptionem. Quidam tamen, vbi Pegasus, eam solam possessionem putauerint hanc actionem completi, quæ locum habet in interdicto. Ut possidetis, vel utrubi. Denique, atque ab aliis quem depogetis est, vel commodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum servandorum causa, vel dotti, ventrisque nomine in possessione esset, vel cui danni illi secundum nomine non cauebatur, qui hi omnes non possident, vindicari non posse. Puto autem, ab omnibus, qui tenent, & habene- rent in faciliatem, peti posse.

10. *Paulus libro 21. ad Edictum.*

Tres mobilis perita sibi restituvi debet, scilicet si praesens non sit & non malum est, si bona fidei possessor in eis, cum quo agitur, aut ibi restitui, vbi res sit, aut vbi agitur, fed sumpibus petitoris, qui extra civitas in iterum, vel navigationem faciendo sunt.

11. *Ulpianus libro 16. ad Edictum.*

Nisi si malit petitor suis impensis, & periculis in ibi, vbi indicatur, rem restituuntur enim de rei iustitione cum satisfactione cauebuntur.

12. *Paulus libro 21. ad Edictum.*

Si vero male fidei sit possessor, qui in alto loco eam rem non sit, idem statui debet. Si vero ab eo loco, vbi lis contestata est, eam subtractam alii transfuerit, illuc restituere debet, vnde subtraxit, sumpibus suis.

13. *Ulpianus libro 16. ad Edictum.*

Non solum autem rem restituvi, verum & si debetior res sit facta, rationem index habere debet, sive enim debilitatum hominem, vel verberratum, vel vulneratum restituvi. Vtique ratio per iudicem habebitur, quanto deterior sit factus. quamquam & legis Aquiliz actione conueniri possessor posuit. Vnde queritur, an non alias index estimare debet, quam si remittatur actio legis Aquiliz. Et Labeo putat, cauere peitorum oportere, legge Aquilia non acturum quæ sententia vera est.

14. *Paulus libro 21. ad Edictum.*

Quod si malit actor potius legis Aquiliz actionem, ut vti, absoluendus est possessor. Itaque electio actori danda est: non ut triplum, sed duplum consurgatur.

15. *Ulpianus libro 16. ad Edictum.*

Item, si verberatum tradidit, Labes ait etiam in iuriarum competere actionem peitorum.

1. Si quis rem ex necessitate distraxit, foras his officio iudicis succurrerit, vi pretium dimicari debet restituere. Nam & fructus peccati

pros distractis, ne corrumpanter. quæ non amplius quam pretium præstabit.

2. Item, si forte xiger fuit, qui petit us est, & milibus adligatus est, modico honoris grana possessor dato: an hoc restituere debeat, & puto præstaturum.

3. Si seruus petitus, vel animal aliud demoratum sit sine dolo malo, & culpa possessor: præmium non esse præsumendum plerique ait, sed et verius, si forte distractus erat peitor, si accepisset, mōram passo debere præstari: nam si restituisse distractisset, & præmium esset lucratus.

16. *Paulus libro 21. ad Edictum.*

Vtiique autem, etiam mortuo homine, necessaria est sententia propter fructus, & partus, & stipulationem de extinctione, non enim post item contestatam vitam & sa. cum possessor præstare debet.

4. Culpæ non intelligitur, si naevum peitam tempore navigationis trans mare misit, si et eo perirent, nisi si minus idoneis hominibus tam commis- sit.

17. *Ulpianus libro 16. ad Edictum.*

Vllianus libro sexto Digestorum scribit: si hominem, qui M. cuius erat, emero à Tito: deinde, cum eum M. cuius à me petret, euendem vendere: eum, quem empor occiderit, et quæcum esset, me præmium M. cuius restituere. 5. Ideam Julianus eundem libro scribit: si moratur fecerit, in homine reddendo possessor, & homo mortuus sit: & fructum rationem vñq; ad rei iudicatur tempus spectandum esse. Idem Julianus ait, non solum fructus, sed etiam omnem causam præstandam: & partium venire in restituitione, & partium fructus. Vñq; adeo autem & causa venient, vt Julianus libro septimo scribit, si per cum seruum possessor adquisierit actionem legis Aquiliz, restituere cogendum. Quid si dolo malo ipso possessor deficerit, ut possidet, & aliquis hominem iniuria occiderit: aut præmium hominis, aut actiones suas præstare cogetur: virum eorum voluerit actor. Sed & fructus, quos ab alio possessor percepit, restituere eum oportet. Iurum enim ex eo homine, qui in lite esse cuperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo tempore possessor est, ab eo, qui euicerit, restituere non debet. Sed quod dicta de actione legis Aquiliz procedit, si post item contestatam vñscipit possessor: quia plenum ius incipit habere.

18. *Gaius libro septimo ad Edictum.*

Provinciale.

Si post acceptum iudicium possessor vñ hominem cepit, debet eum tradere, & quæ nomine de domino cauere, periculum est enim, ne eum vel pigrauerit, vel manu viscerit.

19. *Ulpianus libro 16. ad Edictum.*

Ipsi quoq; reo cauedum esse Labeo dicit, huius rei relè prefaci, si forte fundi nomine damni incerti cauit.

20. *Gaius libro 7. ad Edictum.*

Provinciale.

Preterea restituere debet possessor, & quæ post acceptum iudicium per eum non ex re sua adquisuit, in quo hereditates quoq; legataq; quæ per eum seruum obuenient, continentur. nec enim sufficiat, corpus ipsum restituvi: sed opus est, ut et causa rei restituatur: id est, vi omne habeat peitor, quod habiturus fore, si ex tempore, quo iudicium accipiebatur, restiguus illi homo fuisset. Itaq; pars ancillæ restituvi debet: quamvis postea edius sit quædam eius, post acceptum scilicet iudicium, possessor vñscipit, quia casu etiam de partu, sicut de matre, & traditio, & cautio de dolo necessaria est.

21. *Paulus libro 21. ad Edictum.*

Si bona fidei possessor fugerit seruus: 22. Squiremus, an talis fuerit, vi & custodiari debet, quam si integræ opinionis videbatur,

non debuerit custodiari, absoluendus est possessor: vt tamen, si interca cum vñsciperat, actionibus suis cedat peitoris, & fructus eius temporis, quo polledit, præter, quod si nondum cum vñscipit, absoluendus cum sine cautionibus: vt nihil caueat peitoris de persequenda ea re, quo minus enim peitor eam rem persequi potest: quamvis interim dum in fuga sit, vñscipiat, ne iniquum id esse, Pomponius libro trigesimali monono ad edictum scribit. Si vero custodiens fuit, et rati ipsius nomine damnari debet: vt tamen, si vñ cum non ceperit, actor ei actionibus suis cedat. Julianus ait, in his casibus, vbi proper fugam serui possessor absoluatur, & si non cogitur cauere de persequenda, re, tamen cauere debet possorem, si rem quæ fuerit, vi eam restituat, idque Pomponius libro trigessimo quarto variarum letiionum probat, quod verius est.

22. *Ulpianus libro septagesimo ad Edictum.*

Is, qui destinavit rem petere, animaduertere debet, an aliquo interdicto possit nancisci possessionem: quia longe commodius est, ipsum possidere, & aduersarium ad onera peitoris compellere, quam alio possidente petere.

23. *Ulpianus libro septagesimo ad Edictum.*

Is, qui le obtulit rei defensioni sine causa, cum non possidet, nec dolo fecisset, quo minus possidet: si actor ignoret, non est absoluendus, ve Marcellus ait, qua sententia vera est, sed hoc post item contestatam, ceterum ante iudicium acceptum non decepit, actorum, qui se negat possidere, cum vere non possidet, nec videtur te liti optulisse, qui discessit.

24. *Gaius libro secundo ad Plautium.*

Nam, si actor scit, tunc non ab alio, sed à se decipitur: & ideo reus absoluatur.

25. *Ulpianus libro sextodecimo ad Edictum.*

Quod si dolo possessor fugerit: datumandum quem, quasi possidet.

26. *Paulus libro vicensimo primo ad Edictum.*

27. Idem libro vicensimo primo ad Edictum.

In autem, cum à Tito petere vellem, & aliquis autem iure ciuilis dominium adquisit, 1. Quidam dixerit, se possidere, & ideo liti se optulit: & hoc ipsum in re agenda testatione probavero: omnimodo condemnandum est. 2. Quidam possidere autem aliquis debet viisque & litis contestata tempore, & que res iudicatur. Quod si litis contestatae possidit: quo autem iudicatur, possidet: probanda est Proculis sententia, vt omnimodo condemnetur. Ergo & fructuum nomine, ex quo ceperit possidere, damnabitur. 3. Quidam homo petitus, dolo possidetur, deterior factus fit: deinde, sine culpa eius, ex alia causa mortuus sit: estimatio non fiet eius, quod deteriorum cum fecerat: quia nihil inter eum & peitoris defecit, ut si quis rei inter eum & peitoris, sed hinc, quantum ad in rem actionem, legis autem Aquiliz, actio durat. 3. Quidam & iste, qui ante item contestatam dolo defecit rem possidere, tenetur in rem actione, idque ex senatus consulto colligi potest, quo cautum est, (vt diximus) ut dolum præteritus in hereditatis petitionem veniat, cum enim in hereditatis petitione: que & ipsa in rem est, dolum præteritus fertur: non est absurdum, per consequencias, & in speciali in rem actione dolum præteritus deduci. 4. Quidam per filium, aut per seruum patrem, vel dominum possidet: & si sine culpa patris, dominus, peitoris, & iudicandæ tempore absit, tempus dandum, vel caendum est de possidione restituenda. 5. In rem petitatam si possidetur ante item contestatam sumptus fecit: per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, si persequeret actor petere rem suam, non redditus sumptibus. Idem est etiam, si noxali iudicium seruum defendit, & damnatus præstitit pecuniam aut in area, quæ fuit peitoris, per errorum infusum adscivit: nisi tamen parvus sit peitor pati, tollere eum redificum. Quod & in area vxori donata, per iudicem, qui de dote cognoscit: faciendum dixerunt. Sed si puerum meum, cum possidet, eridet: non idem obseruandum, Proculis existimat: quia neque carcere seruo meo debeam: nec potest semidum idem adhiberi, quod in area diximus.

28. *Gaius libro septimo ad Edictum.*

Provinciale.

Orte quod pectorum, aut librarium docuerit, & dicunt non aliter officio iudicis estimatum haberi posse.

29. *Pomponius libro vicensimo primo ad Quintum Mucium.*

Nisi si venalem cum habeas, & plus expri-

ciat, non idem consecutus sis proprius artificium:

30. Gaius libro 7. ad Edictum
Provinciale.

Avt si ante denuntiatum sit actor, ut impensam solueret; & eo dissimulante, posita sit doli mali exceptione.

31. Paulus libro 21. ad Edictum.

Ceterum, cum de fructibus serui peccati queritur, non tantum pubertas eius spectanda est: quia etiam impuberis aliquis operae esse possunt. Improbatamen desiderabit peitor fructus ultimari, qui ex artificio eius percipi poterunt, quod artificium sumptibus possessoris didicit.

32. Modestinus libro 8. Differentiarum.

Quod si artificem fecerit: post vicenitum quinque annum eius, qui artificium consecutus est impenitentia poterunt pensari.

33. Paulus libro 21. ad Edictum.

Fructus non modo percipi, sed & qui percipi habentur poterunt, & tamen sunt. & ideo si dolo & culpa possessoris, res perita periret: verior enim putat Pomponius, Trebatius, opinionem puritatis, eorum frumentorum rationem habendam, quoique haberetur, si non periret est, ad rei iudicanda tempus, quod & Julianus placet. Hac ratione: si nuda proprietatis dominus periret, & inter moras vobis fructus amissus sit, ex eo tempore, quo ad proprietatem vobis fructus reuersus estratio fructuum habetur.

34. Julianus libro 7. Digestorum.

Iudei est, & si per alibi pars fundo accesserit.

35. Paulus libro 21. ad Edictum.

Ex diuerso, si peitor sit contestata vobis fructus legauerit: ex tempore, ex quo discessit a proprietate, fructum rationem non habendum quidam recte putant.

1. **T**ibi autem alienum fundum petis, & iudex sententia declarauit meum esse: debet etiam de fructibus possessorum condemnare: eodem enim errore & de fructibus condemnatur: non debere enim lucro possessoris cedere fructus, cum viatu sit, aliquo, ut Mauricius ait, nec rem arbitriabitur iudex mili restituere: & quare habeat, quod non est. Habiturus possessor, si statim possessorum restituisse.

2. **P**etitor possessori de euisione caure non cogitur rei nomine, cuius estimationem acceptit. sibi enim possessor imputare debet, qui non restituit rem. 3. **E**orum quoque, que sine interitu dividii non possunt, partem petere posse constat.

36. Gaius libro 7. ad Edictum
Provinciale.

Vi peritorio iudicio vitetur, ne frusta experiantur, requirere debet, an is, cum quo instituat actionem, possessor sit, vel dolo defit possidere.

1. **Q**ui in rem conuenienter, etiam culpa nomine condemnatur. Culpae autem reus est possessor, qui per insidiosi loca seruum misit, qui perit, & qui seruum a se petunt, in harena esse concessit, & is mortuus sit: sed & qui fugitum a se peritum non custodit, si fugit, & qui naem a se petunt, aduerso tempore nauigatum misit, si ea naufragio perempta est.

37. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Iulianus libro octavo digestorum scribit: Si in aliena area adsciscam, cuius bona fidei quidem empor sui, verum ex tempore adscicavi, quo iam sciebam alienam: videamus, an nihil mili exceptio profitentis forte quis dicat, prodeste de domino follito. Puto autem, huic exceptionem non prodest, nec enim debuit, iam alienam certus, adscicium posse. Sed hoc ei concedendum est, ut sine dispenso dominarum tollat adscicium, quod posuit.

38. Celsus libro 3. Digestorum.

In fundo alieno, quem imprudens emerat, & dificavit, qui conservisti, deinde ejunxit, bonus iudex varius ex personis, causisque constituet, hinc & dominum eadem facturum. si sit redlati impensam, ut fundum recipiat, vsq; ed dumtaxat: quo pretiosior factus est, & si plus pretio fundi: accessit, solum quod impensum est, hinc pauperemque si redire id cogatur, laribus, sepulchris autis carendum habeat: sufficiat ibi permitti tollere ex his rebus, que possidunt ita, ne deterior sit fundus, quam si in iunctu non fore adscicatum. Constituimus vero, si paratus est dominus tanum dare, quantum habitus est possessor his rebus ablati, si: ei potestas, neque malitia indulgentia est: si tecorum, (puta) quod induxit, ipsiusque corrideret velis, nulli laetus, nisi vt officias. Finge eam personam esse dominum, que receptum fundum mox venditura summis fidelit, quantum prima parte reddi poterere diximus: eo deducatur, tu condemnandus es.

39. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Redemptores, qui suis clementiis adscicant, statim clementia faciunt coram quorum solo adscicant. 1. **I**ulianus recte scribit libro duodecimo digestorum, mulieremque intercedens fundum pignori dedi, quamvis a creditore distrahit, posse in rem actione petere.

40. Gaius libro 7. ad Edictum
Provinciale.

Via nullum pignus creditor vendidisse videtur.

41. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Si quis haec lege emerit, vi, si aliis meliori consentientem attulit, recedat ab emptione: post allatum condicione iam non potest in rem actione vii. Sed & si cui in diem additum sit fundus: antequam adiutorum sit facta, vii in rem actione potest: postea non poterit. 1. **S**i seruum militum filius, familiis fundum vendit, & tradidit, habens liberum peculium administrationem: in rem actione vii potest. Sed & si dominum voluntate, domini rem tradat: item erit dicendum: quemadmodum cum procura, ut voluntate domini vendidit, vel tradidit, in rem actionem mihi praestabit.

42. Paulus libro 26. ad Edictum.

Si in rem actionem sit: quamvis heres possessor, si non possidet, absoluatur: tamen, si quid ex persona defuncti commisum sit, omnimodo in damnationem veniet.

43. Idem libro 27. ad Edictum.

Vix religiosis abdarent, religiosis sint, & idcirco nec lapides inadscicant, & postquam remouisi, vindicari possunt: si factum autem actione petitur: exit, ordinem subveniunt: vt is, qui hoc fecit, restituere eos compellatur. Sed si alieni, sine voluntate domini, inadscicant, fuerint: & nondum fundo monumenio, in loco detrahi erunt, ut alibi reponerentur: poterunt a domino vindicari. Quod si in hoc detrahi erunt, ut reponerentur: similiter dominum eos repetere posse constat.

44. Gaius libro 29. ad Edictum
Provinciale.

Fructus pendentes pars fundi videntur.

45. Ulpianus libro 68. ad Edictum.

Si homo sit, qui post conuenientem restituitur, si quidem a bona fidei possessor, puto caendum esse de dolo solo, debere ceteros etiam de culpa sua, inter quos erit & bona fidei possessor post item contestata.

46. Paulus libro 10. ad Sabinum.

Ius rei: que per in rem actionem petita, tanta est, ut estimata est, quantum in item actor iurata negat.

50. Paulus libro tertio Epitomarum Alfei
Provinciale.

ut domini statim ad possessorem pertinet. transfrigile enim cum eo, & decidisse videtur eo prout ipse constituit.

47. Idem libro septuaginta ad Plautum.

Ecce si res praelens sit, si ablenzivus, cum possessor natus sit ex voluntate adors. & i. dec. non est alienum, non aliter item estimatur a iudice, quam si cauerit actor, quod per se non habet possessionem eius rei non traditum isti.

48. Papinianus libro secundo Responorum.

Vmpius in predium, quod alienum esse apparuit, si a bono fidei possessor facti, neque ab eo, qui praudum dohavit, neque a domino peti possunt: verum, exceptione dolis posita, per officium iudicis, exquiratur ratione servientis, scilicet si fundum ante item contabat per eorum summam excedant, etenim admissa compensatione, superfluum sumptum, mediante prædio factio, dominus retinere cogitur.

49. Celsus libro 18. Digestorum.

Solum parem esse redditum existimo: que alicuius subiacere: vii mate nauibus. 1. **M**eum est, quod ex te mea supereft, cuius vindicandi ius habeo.

50. Callistratus libro secundo Edicti
moniorum.

Si ager exemptionis causa ad aliquem pertinet, & non recte hac actione agi poterit, ante quam traditus sit ager, tuncque possessor amissa sit. 1. **S**ed keros de quo, hancreditati obuenire, recte ager, etiam si possessionem eius eductus non habuerit.

51. Pomponius libro sexto ad Sabinum.

Sicut in rem actum sit, & in haredem possessoris iudicium datum sit: culpa quoque, & dolus malus haredem, in haredem possessoris iudicium venit.

52. Julianus libro quinquagesimo quinto
Digestorum.

Vin autem fundi possessor ante item contestata, tam dolo malo fundum possidere deficit: heredes eius in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt, sed in rem actione aduersus eos reddi debet, per quam restituere, cogantur, quanto locupletis ex ea re facti fuerint.

53. Pomponius libro trigesimo primo
ad Sabinum.

Si fundi possessor eum excoluisset, sevisse, & postea fundus evincatur: non constat tollere non potest.

54. Ulpianus libro sexto Opinacionum.

Inter officium aduocationis, & rei si ege defensionem. Imulum est, nec propriea qui, si potest, exognatur rem ad se pertinere, quod alij eam vindicant tunc ignorantiam suam esse adscicere, dominum suum amissit.

55. Julianus libro quinquagesimo quinto
Digestorum.

Si possessor fundi, ante iudicium acceptum, duobus haredibus relatis, & ab altero ex his, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quoniam insolidum condemnari debet, dubitari non potest.

56. Idem libro septuaginta octavo
Digestorum.

Vindicatio non vt gregis, ita & peculiis recepta est: fed res singulas iri, cui legatum peculium est, petet.

57. Alfenus libro sexto Digestorum.

Isa quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi nomine conuenitus est. Quarebatur, si alterum eorum ius iudicari, fundum restitueret, & poeta secundum alterum petitorum res iudicaretur, quemadmodum non duplex damnum traheret. Respondit, prior iudex iudicaret, eum aportare ita fundum petitor restituere, ut possessor caueret, vel satisficeret, si alter fundum enicisset, cum praestate.

58. Paulus libro tertio Epitomarum Alfei
Provinciale.

Quo seruus petebatur, & eiusdem serui nominis cum forti agebatur, quarebatur, si viroque iudicio condemnatus esset, quid se facere oportere.

Si prius seruus ab eo evictus esset: respondit, non exportare iudicem cogere, vt cum traderet, nisi ei satisfactum esset, (quod pro eo homine iudiciumcepisset) si quid ob eam rem daum esset, id recte præstari, sed si prius de forti iudicio factum esset, & hominem noxam dedisset, deinde de ipso homine secundum petitorum iudicium factum esset, non debere ob eam rem indicem, quod hominem non tradederet, item estimare: quoniam nihil eius culpa, neque dolo configit, quo minus hominem traderet.

59. Julianus libro sexto ex Minicio.

Habitator in aliena adscicis senefras & ostia impofuit, eadem, post annum, dominus adsciciorum dempti. Quero, i. qui impofuerat, posseme ea vindicare. Respondit, posse: nam quae alienis adscicis conexa essent, ea, quamdiu iuncta maneret, eorundem adsciciorum esse: simulaque inde dempti essent, continuo in pristinam causam reuenerunt.

60. Pomponius libro vicenitomo
ad Edictum.

Vod infans, vel furiosus possessor perdidit vel corrupti, impunitum est.

61. Julianus libro sexto ex Minicio.

Incus interrogatus, si qui naues suam alienam materia refecisset, hum nihilo minus eiusdem naus maneret, respondit maxere, sed si in adscicanda ea idem fecisset, non posse, Julianus, norat: nam proprietas totius naus, earinque sequitur.

51. Pomponius libro sexto ad Sabinum.

Sicut in rem actum sit, & in haredem possessoris iudicium datum sit: culpa quoque, & dolus malus haredem, in haredem possessoris iudicium venit.

52. Julianus libro quinquagesimo quinto
Digestorum.

Vin autem fundi possessor ante item contestata, tam dolo malefundere deficit: heredes eius in rem quidem actionem quidem defecit, ut aduersarii actione sua cedant: cum iam prior auxilium quandoque latrustris, qui alio possidente, nullus capione adscicetur. Ipsa quoque, qui hanc estimationem perceperit, possidente, debet adiuvari: nea faciliter audiendus erit ille, si velit potest pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati recepit, restituere,

53. Idem libro duodecimo Questionum.

Si culpa, non fraude, quis possessionem amiserit, quoniam pati debet estimationem: audiendus erit a iudice, si desideret: vt aduersarii actione sua cedant: cum iam prior auxilium quandoque latrustris, qui alio possidente, nullus capione adscicetur.

54. Julianus libro quinquagesimo quinto
Digestorum.

Si possessor fundi, ante iudicium acceptum, duobus haredibus relatis, & ab altero ex his, qui totum fundum possidebat, totus petitus fuerit: quoniam insolidum condemnari debet, dubitari non potest.

55. Idem libro septuaginta octavo
Digestorum.

Vindicatio non vt gregis, ita & peculiis recepta est: fed res singulas iri, cui legatum peculium est, petet.

56. Idem libro vicenitomo Questionum.

Vm in rem agitur: eorum quoque nomine, quae vniuersi non fructui sunt, restituiri fructus certum est.

57. Idem libro secundo Responsorum.

1. Ancillamque non in dotem data, sed in peculium filii concessa est, peculium filii non legato, maxicium hereditarium esse conuenit. Si tamen pater dicit, ac peculij contemplatione filiam excedavit, & ea ratione redditum, nihil ei testamento reliquit, aut eo minus legauit hanc defensio quebitur voluntatis.

66. Paulus libro secundo Questionum.

Non ideo minus recte quid nostrum esse vindicabimus, quod arbitri a nobis dominum spautur, si condicio legali, vel libertatis existirerit.

67. Secundus libro primo Responsorum.

Atutor e pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit, is pecuniam inuenit. Quæritur, ad quem pertinet. Respondit, si non thensauri fuerunt, sed pecunia forte perdita, vel per errorum ab eo, a quo pertinet, non ablatu: nihil minus eius eam esse, cuius fuerit.

68. Ulpianus libro 5. ad Edictum.

Qui restituere iussus, iudici non patet, contendens non posse restituere, si quidem habeat rem, manu militari, officiū iudicis, ab eo possesso transferatur, & fructuum dimitaxat, omnisque cause nomine condemnatio sit. Si vero non potest restituere, siquidem dolo fecit, quo minus possum non pluris, quantum aduersarius in item sive vila taxatione in infinitum iuraverit, damnandus est. Si vero nec potest restituere, ne dolo fecit, quo minus possum non pluris, quam quanti res, id est, quanti aduersarius interfuit, condemnandus est. Hæc sententia generalis est: & ad omnia, siue interdicta, siue actiones in rem, siue in personam sunt, ex quibus arbitratus iudicis quid restituitur, locum habet.

69. Paulus libro tertio decimo ad Sabinum.

Is, qui dolo fecit, quo minus posset, hoc quoque nomine punitur, quod actor cauere ei non debet, actiones, quas eius rei nomine habet, se ei præstaturum.

70. Pomponius libro viensimono ad Sabinum.

Nec quasi Publicianam quidem actionem ei damnam placuit, ne potestate cuiusque sit per rapinam ab inuitu domino rem iusto pretio coparare.

71. Paulus libro tertio decimo ad Sabinum.

Quod si possessor quidem dolo fecit, actor vero iurare non vult, sed, quanti res sit, aduersarii condemnari maluit: mos ei gerendus est.

72. Ulpianus libro sextodecimo ad Edictum.

Si à Tito fundum emeris Sempronij, & tibi tradidis, premo soluo, deinde Titus Sempronio heres exitierit, & eundem alij vendiderit, & tradiderit: æquius est, vt tu potior sis. Nam & ipse venditor eam rem à te petiter, exceptione eum summouere. Sed & si ipse possideret, & tu peteres, aduersus exceptionem, dominij replicatione viteris.

73. Idem libro septimo decimo ad Edictum.

In speciali actione non cogitur possessor dicere, pro qua parte eius sit. hoc enim petitor munus est, non possessoris, quod & in Publiciana obseruantur. **1. Supersticio.**

74. Paulus libro vicensimoprimo ad Edictum.

Ist, qui in alieno solo superficie ita habet, v. certam pensionem praeficit.

75. Ulpianus libro sextodecimo ad Edictum.

Rector, causa cognita, in rem actionem pollicetur.

76. Gaius libro septimo ad Edictum Provinciale.

Que de tota re vindicanda dicta sunt, eadem & de parte inellegenda sunt. officioque indicis continetur, pro modo partis ea quoque restituiri iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

4. Paulus libro nonodecimo ad Edictum.

Est soluendi causa.

5. Ulpianus libro 16. ad Edictum.

Vnde autem dicitur, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

308

1. Incert partis vindicatio datur, si iniusta causa in iherueriat, iusta autem causa esse potest, si forte legi Falcidio locus sit in testamento, propter incrementum derationem ex legate, quæ vix apud indicem exminatur. iustum enim habet ignorantiam legarij, cui homo legatus est, quoram partem vindicare debet, itaque talis dabitur actio, eadem & de ceteris rebus intellegemus.

77. Ulpianus libro septimo decimo ad Edictum.

Vzdam mulier fundum ita non marito donum per epistulam, & eundem fundum ab eo conductum, p. se defendi, in rem ei competere, quasi per ipsam adquiritur possessionem, veluti per collatum. Proposicatur, quod etiam in eo agro, qui donatur, sufficit, cum epistola emitteretur: quæ es sufficiat ad traditam possessionem, licet conducio nos interuisset.

78. Labeo libro quarto Pithanen à Paulo Epitomæorum.

Sic eius fundi, quem alienum possideres, fructum non cogisti: nihil eius fundi fructum nomine dare oportet. Paulus: immo queritur, huic fructus idcirco factus est, quod eum suo nomine percepit. Perceptionem fructus accipere debemus, non si perfecti collecti, sed etiam cepti ita percipi, ut terra coniungere fructus desferint: veluti si olivæ, vix lecta, nondum autem vinum, oleum ab aliquo factum sit: statim enim ipse accepisse fructum ei, simandus est.

79. Idem libro sexto Pithanen à Paulo Epitomæorum.

Si hominem à me patieris, & is post item contemnat, mors eius fructus, quoad eum vixerit, affari oportet. Paulus: Ita id verum esse puoi, si non prius is homo in eam valetudinem inciderit, propter quam operæ eius inutiles facta sunt: nam, ne si vivitur quidem in ea valetudine, fructus eius temporis nominem estimari conuenire.

80. Furius Antianus libro primo ad Edictum.

In rem actionem pati non compellimus: quia nisi alicui dicere, se non possidere, ita ut si possidere aduersarii conuincere, rem ab aduersario possidere traserat ad se possessionem per judicem, licet suus esse non adprobauerit.

DE PUBLICIANA IN REM actione,

TIT. II.

Ulpianus libro sextodecimo ad Edictum.

Ait prætor, si quis idquod traditur ex iusta causa non à domino, & nondum vscupatum petet: id eum dabo. **1. Merito prætor ait, nondum vscupatum, si vscupatum est, habet ciuilium actionem, nec desi' erat honoriam.** **2. Sed cur, traditio non dimitaxat, & vscupacionis fecit mentionem: cum fatis multe sunt iuriis partes, quibus dominium quis nanciatur, vscupatio legitam.**

2. Paulus libro nonodecimo ad Edictum.

Vel mortis causa donationes factæ: nam amissio possessoris, quod & in Publiciana obseruantur. **1. Supersticio.**

3. Ulpianus libro sextodecimo ad Edictum.

Secunda petet: qui igitur iustam causam traditionis habet, vitetur Publiciana. Et non solum empori bona, sed etiam competit Publiciana, sed & alijs: vscupatio ei, cui dotti nomine tradita res est, neendum vscupatio est enim iustissima causa, siue estimata res in doto data sit, siue non. Item si res ex causa judicata sit tradita.

4. Paulus libro nonodecimo ad Edictum.

Vnde autem dicitur, quæ simul cum ipsa parte restitui debent.

5. Ulpianus libro 16. ad Edictum.

Vnde autem empori res tradita est, siue hereditas Sempioris: Publiciana competit actio.

1. Si quis res apud se depositam, vel sibi commodatam habet, vel pignori obi data pro tradita erit acci-

De Publiciana in rem actione.

310

piendissi post emptionem apud eum remansit.

2. Sed & si præcessit traditio emptionem, idem erit dicendum.

3. Item si hereditatem emero, & traditam mihi rem hereditatiam petere velim.

Nerius esse scribit Publicianam. **4. Si duobus quis separatis vendiderit bona fide ementibus videamus, quis magis Publiciana vi posset: virum istum, cui prior res tradita est, auis, qui tantum emit. Eius Julianus libro septimo Digestorum scriptit: ut, si quidem ab eodem non domino emerit, potior sit, cui prior res tradita est; quod si à diversis non minus, melior causa sit possidentis, quām petentis, quæ sententia vera est.**

5. Hæc actio in his, quæ vscupatio non possuit, puta furtu, vel in seruo fugitivo, locum non habet.

6. Si seruo ex causa voxali, quia non defenditur, sibi præsumit, & amiserit possidere.

7. Ulpianus libro 16. ad Edictum.

Sed & si res adjudicata sit, Publiciana actio competit. **1. Si** si fuerit estimata, similis est vocatione, & ait Julianus libro vicinio secundo digestorum, si opulit reus estimatio item litis, Publiciana compiti: **2. Marcellus** libro septimo digestorum scribit: ut, si quidem ab eodem non domino emerit, potior sit, cui prior res tradita est, auis, qui tantum emit. Eius Julianus libro septimo Digestorum scriptit: ut, si quidem ab eodem non domino emerit, potior sit, cui prior res tradita est; quod si à diversis non minus, melior causa sit possidentis, quām petentis, quæ sententia vera est.

8. Virum, qui à furioso ignorans eum furere emit, Eius Publiciana actio.

9. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Sive peculiari nomine seruo emerit, siue non.

10. Ulpianus libro 16. ad Edictum.

Sive peculiari nomine seruo emerit, siue non.

11. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Sego emi, & mea voluntate alij res sit traditæ.

12. Imperator Severus rescripsit, Publicianam illi dandam.

13. Si de vscupatio agatur tradito, Publiciana datur.

14. Itemne seruituribus urbanorum prædiorum, per traditionem constitutis, vel per patientiam: forte si per dominum, qui suam passus est aquæductum transluci, item rusticorum: nam & hic traditionem, & patientiam quendam constat.

15. Partus ancillæ furtiu, qui apud bonæ fideli empore conceptus est, per hanc actionem petentis est, etiam si ab eo, qui emit, possidetur non est. Sed hæres furis hanc actionem non habet: quia viatorum fundi successor est.

16. Interdum tamen, licet furtiu m. et distracta non sit, sed donata ignorantia mili, & apud me conceperit, & peperit: competit mili in partu Publicianæ, et Julianus autem modo contempnit, quo experiar; furtiuam matrem ignorare.

17. Idem Julianus generaliter dicit, ex qua causa m. et distracta non sit, sed donata ignorantia mili, successor sum, & do faci, cum is, in cuius locum successi bona fide emissem, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

18. Sed enī si seruos meos emit: doli eius est, & si eis successus, non meus contraria.

19. Publ. tempus emptionis continet: & ideo, neq; quod ante emptionem, neque quod postea dolo malo factum est, in hac actione deduci, Pomponio videtur.

20. Bonam autem fidem solius emporis contingerit.

21. Vt igitur Publiciana competat, siem furtiu, & ideo, si non natus, sed post mortem matris, ex facto ventre eius, extractus est, v. & Pomponius libro quadrigemini scriptit.

22. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset; ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

23. Sed enī si seruos meos emit: doli eius est, & si ex partu partus est: & si non natus, sed post mortem matris, ex facto ventre eius, extractus est, v. & Pomponius libro quadrigemini scriptit.

24. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

25. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

26. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

27. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

28. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

29. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

30. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

31. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

32. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

33. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

34. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa partum me vscupare, si furtiu non esset, nec m. et distracta non sit, nec proderit, si do lo careo, cum empior, cui successi, dolo fecisset.

35. Idem ait, si furtiu possem, si furtiu non esset, ex ea causa

condicione competere: fructuario autem furti a-
ctionem; quoniam interfuit eius, fructus non esse ab-
lato. Marcellus autem mouet eo, quod si postea
fructus illos pactus fuerit fructuario: tortalis fuit
quis, nam si tunc, qua ratione hoc evenit: nisi ex, ve-
ti interim ferent proprietarij mox apprehensi, fru-
ctuario efficientur, exemplo rei sub condicione lega-
tusque interim hærediti est: existent autem condi-
cione, ad legatrum transiit: verum est enim, condi-
cione competit proprietario. Cum autem in
pendente est dominum, ipse Julianus ait in securis,
qui summiuitur, & in eo, quod seruis fructuario
per traditionem acceptum, nondum quidem preio fo-
luto, sed tamen ab eo fructuoso dicendum est, condi-
cione pendere, magisque in pendente esse domi-
num.

13. *Idem libro 18. ad Sabinum.*

Si cuius rei vñsfructus legatus erit, dominus po-
test in ea re traditionem desideare, ut officio
iudicis hoc fiat, nam, sicut dicit fructuario uti
frui, ita & proprietario dominus tecum est debet
de proprietate. Hoc autem ad omnem vñsfructus
pertinet, Julianus libro trigintauno Digesto-
rum probat.

Si vñsfructus legatus sit, non prius dandam actio-
nem vñsfructuario, quam latet. Et si boni viri
arbitrii vñsfructurum, sed & si plures sint, à
quibus vñsfructus relitus est, singulis farsi o-
portet. 1. **Q**ùd ignis de vñsfructu agitur, non
solum quod factum est, arbitratur, sed etiam in su-
turum quemadmodum vñfrui debet.

2. **D**e præteritis autem dannis fructuario
etiam lege Aquilia tenetur, & interdicto quod ut ait
eliz, vt Julianus ait: nam fructuario quoque te-
neri his actionibus, necnon furti, certum est: sicut
quemlibet alium, qui in aliena re tali quid commi-
serit. Denique consilus quo bonum fuit, actionem
polliceri pretorem, cùm comparet legis Aquilia a-
ctio, telponti, quia sunt causas, quibus celata Aquilia
actio, ideo iudicem dari, vt cùs arbitratu viatur.
nam qui agrum non proficit, qui vites non sub-
serit, item aquarum ductus costrupit patitur, lege
Aquilia non tenetur. Eadem & in vñsfructu dicenda
sunt. 3. **S**ed si inter duos fructuarios sit contro-
versia, Julianus libro trigintauno Digestorum
scribit.

Aequissimum esse, quasi communis dividendo
a iudicium darivæ stipulatione inter eos ca-
nere, qualiter fruauerit. Cur enim (inquit Julianus)
ad arna, & rixam procedere patitur prætor, quos
potest iurisdictione sua compone? quam le- tentia
Celsus quoque libro vicensimo Digestorum probat:
ego puto veram.

4. **F**ructuario causam proprietas detec-
tiori facere non debet: meliorem facere potest. Et
aut fundi est vñsfructus legatus: & non debet: neque
arbores frugiferas exciderit, neque villam diruere,
neque quicquam facere in periclio proprietas. Et si
forte volupitate facit præsum viridaria, vel gestatio-
nes, vel deambulationes arboribus iufructus opa-
cas, atque amoenas habens, non debet deiſtere, vt
forte horis olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad
reditum spectat.

5. **I**nde est quæstum, an lapidinas, vel
cretidinas, vel arenidinas ipse instituerit posuit.
Et ego puto, etiam ipsum instituere posse, si non a-
gric partem necessariam huic rei occupaturus est.
Proinde venas quoque lapidinarum, & lumeni
metallorum inquirere poterit, ergo & aurum, & argé-
ti, & sulphuris, & arii, & ferri, & exteriorum solidi-
tus: vel quas paternas instituere, exercere poter-
it, vel ipse instituere si nihil agricultura nocebit.
Et si forte, hoc, quod instituit, plus redditus sit,
quam in vineis, vel arbustis, vel oliveris, quæ fuc-
tunt, forsitan etiam hæc deiſtere poterit: siquidem

ei permittitur meliorare proprietatem.

6. **T**amen, quæ instituit vñsfructus legatus
aut colum corrumpant agri, aut magnum apparatu
sunt desideratur, opificium fortè, vel leg. lorum, quæ
non potest sustinere proprietarius: non videtur
viri boni arbitrii frui, sed nec adificium quidem
positum in fundo, nisi quod ad fructum percep-
tum necessarium sit. 7. **S**ed si zedium vñsfruc-
tus legatus sit: Natura filius & lumina immunita
eum possit, sed & colores, & picturas, & marmora
poterit, & signi, & si quid ad dominum ornatum. sed
neq; dietas transformare, vel coniungere, aut sepa-
rare e: permittere: vel aditus, politiſe verte: vel
refugia aperire, vel atrium mutare: vel viridaria ad
alium modum conuertere, excelerit enim quod in-
uenit, potest, qualitate zedium non immitata, item
Natura, cum, cui, adiun vñsfructus legatus, sic illius
tolle, non posse: quoniam lumina non ob cur-
tur: quia tenui magis turbatur, quod Labeo etiam
in proprietatis dono scribit. Idem Natura, nec ob-
struere cum posse. 8. **I**tem si domus vñsfruc-
tus legatus sit: ineritoria illi facere fructuario
non debet: nec per concilia dividere domum, at-
quin locare potest: sed oportebit, quasi domum, lo-
care in Valinum ibi faciendum est. Quod autem
dicit, in ritoria non facturum, ita accepe, quæ vñzgo
de fructuario, vel fullonica appellant. Ego quidem: &
si Valinum sit in domo vñbū dominici solium
vacare in intima parte domus, vel inter diatas a-
mōnas non redit, nec ex boni viri arbitrii factu-
rum, si id locare cooperit, vi publice laetit: non ma-
gis, quoniam si dominus ad statuonem imponentum lo-
cauerit: aut si stabulum, quod erat domus iumentis,
& carucis vacans, pīstino locauerit:

14. *Paulus libro 3. ad Sabinum.*

Ileat multò minus ex ea re fructum per-
cipiat.

15. *Ulpianus libro octauodecimo
ad Sabinum.*

Eds illi quid inedificanterit, postea eum neq; tolle.
Sed hoc, neq; refugere posse, refixa planè posse vin-
dicare. 1. **M**ancipiorum quoq; vñsfructus le-
gatus non debet abutit, sed secundum condicione
eorum sit. Nam si libarum rūs initiat: & quidem,
& calcem portare cogat: histriōnē, balistātōrē
faciat: de symphonia ariensis: vel de pilzata
stercordans latrini pīstionabuti videbitur pro-
prietate. 2. **S**ufficienter autem alete, & vñsfructus
debet, secundum ordinem, & dignitatem manci-
pium. 3. **E**t generaliter Labo ait, in omnibus
rebus modis, modis eum tenere debet: ne fas
serit, vel scutitia es corruptional: oquin etiā lege
Aquilia eum conueniri. 4. **E**t, si vñsfructu
vñsfructus legatus sit, non sicut quantitas vñs-
fructus legetur: dicendum est, ita vñsfructus debet:
neq; quicquam facere in periclio proprietas. Et si
forte volupitate facit præsum viridaria, vel gestatio-
nes, vel deambulationes arboribus iufructus opa-
cas, atque amoenas habens, non debet deiſtere, vt
forte horis olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad
reditum spectat.

5. **I**nde est quæstum, an lapidinas, vel
cretidinas, vel arenidinas ipse instituerit posuit.
Et ego puto, etiam ipsum instituere posse, si non a-
gric partem necessariam huic rei occupaturus est.
Proinde venas quoque lapidinarum, & lumeni
metallorum inquirere poterit, ergo & aurum, & argé-
ti, & sulphuris, & arii, & ferri, & exteriorum solidi-
tus: vel quas paternas instituere, exercere poter-
it, vel ipse instituere si nihil agricultura nocebit.
Et si forte, hoc, quod instituit, plus redditus sit,
quam in vineis, vel arbustis, vel oliveris, quæ fuc-
tunt, forsitan etiam hæc deiſtere poterit: siquidem

liquid ei reliquum, vel donatum est, ipsi adquirit
sin vero proprietarij, proprietario: si ipsius serui, ad-
quiretur donatio, nec distinguimus, unde cognitum
est, & cuius merita habuit, qui donavit, vel reli-
quit. Sed si condicione implende causa quid ser-
vius fructuario consequitur, & constuerit, contempla-
tione fructuario, eam condicione adscriptam
dicendum est, ipsi adquirit, nam & in mortis causa
donatione idem dicendum est.

25. *Idem libro 17. ad Sabinum.*

Sed si, stipulando, fructuario adquirit etiam
spaciendo, cum adquirere exceptionem fructua-
rio, Julianus libro trigintimo Digestorum scribit.
Dénique, & si acceptum rogauerit, liberacionem
Iei parere. 1. **Q**uoniam autem diximus, quod
ex operi, adquirit, ad fructuario pertinet: sci-
endum est, etiam cogendum eum operari, etenim mo-
dum quoq; cogitationem fructuario competere,
Sabinus respondit, & Calisti, libro octauo iuris ci-
vili scripti, vbi neq; torque: agneq; flagellis cedat.

24. *Paulus libro 10. ad Sabinum.*

Sin quis donatur vñsfructu, stipulans, adquirit seruo,
Si quem vñsfructu habet, stipulando, ipsi vñ-
sfructuario obligabitur, quia, vt ei seruo, talis stipu-
lari possit, vñsfructuum est.

25. *Ulpianus libro 18. ad Sabinum.*

Sed & si quid stipulatio sit aut Sichio ferro fru-
ctario, donandi causa, dum vult fructuario pre-
sumendum: dicendum, si ei soluat, fructuario adquirit.
1. **I**nterdit tamen in pīstenti est, cui ad-
quirat iste fructuario seruo, vñpū si seruum e-
mit, & per traditōrem accepit, nec dum pretium
numerat, sed tantummodo pro eo fecit sat: integrum,
cuius sit, queritur. Et Julianus libro triginti-
mo Digestorum scribit, in pīstenti esse do-
minum eius, & numeratōrem pīstū declaraturam
cuius sit. Nam si ex re fructuario, reu' fructuario
faile. Dénique est, & si forte stipulatio sit seruo
numeratōrem pecuniam, nam numeratōrem declara-
vit, cui sit adquita stipulatio, ergo ostendimus, in
pīstenti esse dominum, donec pretium numeretur.
Quid ergo, si amissio vñsfructu, tunc pretium num-
eratur? Julianus quidem libro trigintimo quinto Di-
gestorum scribit.

26. *Paulus libro 3. ad Sabinum.*

Acri vñsfructu legato, in locum demortuatum
arborum alie subtiliendu sunt: & priores ad
fructuum pertinent.

19. *Pomponius libro 5. ad Sabinum.*

Proculs putat, insulam posse ita legari, vt ei ser-
vius imponatur, quæ alii insulæ hereditarii
debeant, hoc modo si illi herediti mes promiserit, pī-
se nos fore, quo alii e: acīficis tollantur, tum ei co-
rum cīpītorum vñsfructu do lego, vel sic: adīm
idārum, quo ad alium, quā vñs nūc sunt, edificat
vor erat, illi vñsfructum do lego. 1. **S**i arbo-
res vento dejectas dominus non tollat, per quod in-
commodior es sit vñsfructus, vel iteris actionibus
vñsfructu cum eo experiendum.

20. *Ulpianus libro 12. ad Sabinum.*

Si quis ita laetetur, fructus annos fundi Corne-
liani Gaii Maio do lego, perinde accipi debet hic
seruo, ac si vñsfructus fundi esset legatus.

21. *Idem libro 17. ad Sabinum.*

Si serui vñsfructus sit legatus: quidquid is ex o-
pera sua adquirit, vel ex re fructuario: sequentia vero
stipulatio adfructuario tradit, scilicet adquista
fructuario: quoniam non soleat stipulatio senel cu-
m quæstia, ad alium transire, nisi ad heredem, vel adro-
getorem. Proinde si forte vñsfructus in annos sin-
gulos fuerit legatus, & ille seruo operas suas loca-
vit, & stipulatio est, ve supra scriptum est: prout cap-
itus minime amissus fuerit vñsfructus, mox re-
stitutus ambulabit stipulatio: profectaque ad her-
edem, redit ad fructuarium.

22. *Idem libro 18. a 1 Sabinum.*

Sed & si quid doret in seruo, in quo vñsfructus
serui est quæritur quid fieri o: o: at. Et si o:
ma: bus isti: quædā contemplatione fructuarij a-

23. **Q**uezionis estan id, quod adquiri fru-
ctuario non potest, proprietatio adquiratur. Et Julianus
quidem libro trigintimo quinto Digestorum
scripsit, 2. quædā fructuario adquiri non potest,

proprietario queri. Deniq; scribit, cum, qui ex re fructuarii stipuletur nominatio proprietario; vel ipsi eius ipsi adquirere. Contra autem nihil agit, si non ex re fructuarii; nec ex operis suis fructuario stipuletur. 4. q. Seruus fructuarius: si vsumfructum in se dari stipuletur, aut sine nomine, aut nominatum proprietario; ipsi proprietario adquirit, exemplo serui communis: qui stipulando rem alteri ex dominis, cuius res est, nihil agit: quoniam rem suam stipulando quis, nihil agit: alteri stipulando, acquiriri solidum. 5. q. Idem Julianus eodem libro scriptus:

Si seruo fructuarius operas eius lacauerat, nihil sagittam, & si ex re mea (inquit) a me stipulatus sit, nihil agit non magis quam seruus alienus, bona fide nihil fructuarii agendo, domino quicquam adquirit. Simili modo, (a) quidem si rem meam à me fructuarii conductat, me non obligatur. Et regulariter definit: quod quis ab alio stipulando, nihil adquirit à me stipulando, nihil agit. nisi forte (inquit) nominatum domino suo stipuletur à me, vel conductuat.

6. q. Si dous fructuarius proponat, & ex alterius re seruus sit stipulatus: queritur, virum totum, an pro parte, qui habet vsumfructum, quoniam habatur potest, etiam obsecrari, & his, quod vñq; adeo temperantur est: ut non in totum ades obsecratur: sed mollicum lumen, quod habitabundus sufficit, habeant.

7. q. Idem libro 10. ad Sabinum. **E**x re fructuarii, cum id intelligitur, quod ei fructuarius donaverit, concilierire, vel ex administratione rerum eius compendij seruus fecerit.

8. **Pomponius** libro 33. ad Sabinum.

Si operas suas locauerat seruus fructuarius: & in perfecto tempore locationis, vsumfructus intermixtus superest, ad proprietarium pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propriei operas certas stipulans fuerit: capite dominico eo, idem dicendum est.

9. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

Spendentes fructus iam manuos reliquisti te: statuerat fructuarius eos servos, si die legati cedente, adhuc pendentes reprehendist. nam & stantes fructus ad fructuarium pertinent. 1. q. Si dominus solitus fuit tabernis ad merces suas vñ, vel ad negotiationem, quae permittetur fructuarii locare eas & ad alias merces, & illud solum obseruandum, ne vel abutatur vsumfructarius, vel contumeliosè, iniuriosa vñtr fructuarius: 2. q. Si ferni fructuarius legatus est, nisi ministerio vñtr, inveniatur: si cum discipulis, vel arte instituerit fructuarius: pars eius, vel peritia vñtr. 3. q. Si quid clacari nomine debeat: vel si quid ob formam aquedictus, quæ per agrum transpendet: ad omnes fructuarii pertinebit: sed & si quid ad collationem vñtr, puta hoc quoq; fructuarii subitorum, ergo & quod, ob transum exercitu, confertur ex fructibus, sed & si quid municipio, nam scilicet possitores certam partem fructuum miscipi, vñtr preto addicere, solent & hinc fussores præstat, hec onera ad fructuarium pertinebunt.

10. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

11. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

12. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

13. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

14. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

15. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

16. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

17. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

18. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

19. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

20. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

21. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

22. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

23. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

24. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

25. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

26. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

27. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

28. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

29. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

30. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

31. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

32. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

33. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

34. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

35. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

36. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

37. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

38. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

39. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

40. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

41. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

42. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

43. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

44. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

45. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

46. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

47. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

48. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

49. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

50. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

51. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

52. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

53. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

54. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

55. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

56. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

57. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

58. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

59. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

60. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

61. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

62. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

63. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

64. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

65. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

66. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

67. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

68. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

69. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

70. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

71. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

72. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

73. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

74. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

75. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

76. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

77. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

78. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

79. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

80. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

81. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

82. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

83. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

84. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

85. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

86. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

87. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

88. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

89. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

90. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

91. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

92. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

93. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

94. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

95. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

96. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

97. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

98. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

99. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

100. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

101. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

102. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

103. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

104. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

105. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

106. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

107. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

108. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

109. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

110. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

111. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

112. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

113. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

114. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

115. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

116. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

117. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

118. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

119. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

120. **Ulpianus** libro 18. ad Sabinum.

Menius villam, **v**etusate corruptam, necessariam cogendis, & considerandis fructibus adficavit. Quod sumptus partem, pro portione viflustratus, Tertia adgnocere debeat. Respondit Scruola, si prius, quam viflustratus prastare ut, necessario adficas, non aliis cogendum restituere, quam eius sumptus ratio habetur.

51. **Iudicium** libro nono Differentiarum. **T**itio cui morietur, viflustratus inutiliter legari intellegitur: id tempus videlicet collatus, quo à persona discedere incipit.

52. **Iudicium** libro nono Regularum. **V**iflustratus relitto, si tributus eius rei praestetur, ea viflustratum prastare debere dubium nō est: nisi specialiter nomine fideicommissi testator placuisse probetur, hinc quoque ab herede dari.

53. **Iudicium** libro secundo Epifularum. **S**i cui insulz viflustratus legatus est: quādū quoniam liber portio eius insula remanet, totius soli viflustratus retinet.

54. **Iudicium** libro tertio Epifularum.

Vib conditione viflustratus sundi à te herede, Titio legatus etiā fundum mili vendidisti, & tradidisti, detraeo viflustratus. Quero, si non extiterit cōditio, aut extiterit, & interiit viflustratus, ad quem pertineat. Respondit: Intellego, te viflustratus querere, qui legatus est, itaque, si conditio eius legati extiterit, dubium non est, quin ad legatarium is viflustratus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem sundi reverteratur, quod si cōditio non extiterit, viflustratus ad heredem pertinet: ita vi eius persona omnia eadem fermentur, que ad amittendum viflustratum pertinent, & scrarii solet. Ceterum in eiusmodi venditione spēlādum id erit, quod inter ementem vendētēmque convenerit, si apparuerit legati causa eum viflustratum exceptum esse, etiam si conditio nō extiterit, restituī à venditore emptori debeat.

55. **Pomponius** libro 26. ad Quintum Mucium.

Sein infantis viflustratus nouum riuum pariebus non posset inponere. Ad fidicium inchoatum, fructuum consummare non posse, placet: et si eo loco alter in iuri possit: nec eius quidem viflustratum esse. Nisi in constitendo, vel legando viflustratus, hoc specialiter adiectum sit, vi viflustrumque sibi liceat.

56. **Gaius** libro septimodocimo ad Edictum Provinciale.

An viflustratus nomine alio municipibus dari debeat, quādū est, periculum enim esse videbatur, perpetius fieret: quia neque morte, nec casile capitis diminutione peritius est, qua ratione proprietatis inutilis esset futura, semper abscedente viflustrato.

57. **Pspinianus** libro septimo Responsorum. **D**ominus fructuario prædicti, quod ei per viflustratum scriuebat, legavit. Idque prædictum aliquamdiu posseditum legatarium restituere filio, qui causam inofficii testamenti recè perulerat, coactus est, manu fructus ius integrum ex propria apparet. Quod per fideicommissum fructu præhorum ob alimenta libertis relido, partium emolumenit ex persona vita decadentium ad dominum proprietatis recurrit.

58. **Secundus** libro tertio Responsorum.

Deuenda fructaria mense Decembri, iam omnibus fructibus, qui in his agri nascuntur, mēfe Octobri per colonus sublatissimum est, viflustrum penso, heredi fructaria solui deberet, quamvis fructaria ante Kalendas Martias, quibus penses inferri debent, decesserit: dñitudo debeat inter hereden fructaria, & rempublicam, cui proprietas legitima est. Respondi, rempublicam quidem cum colo-

po nullam actionem habere; fructuarie vero heredem suā die, secundum easque proponcentur, integrum percipiorem adficiuntur. 1. **S**emperio de lo ex redactū fructuum oltis, & parvissim, qui libet in agro, serra, iorum, partem sextam. Quæritur, an his verbis viflustratus legatus videatur. Respondi, non viflustratus, sed ex eo, quod r. dactum esset, partem legatum. Item quādū est, si viflustratus non esset, a quoquā partem sextam redactam legauerit. Respondi, quādū videtur reliquum: nisi contraria specialitate ab herede adprobetur.

59. **Paulus** libro tertio Sennentiarum.

Arbores vi tempestatu, non culpa fructuarie, e. Aversis, & eo substitui non placeat. 1. Quid in fundo nascitur, vel quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet: pensiones quoque iam antea locavorum agrorum, si ipse quoque specialiter comprehensae sint. Sed ad exemplum venditionis, nisi fuerit specialiter excepta, potest viflustratus conductorem repellere. 2. **C**asus ha- rundinis, vel pali compendiumis, si in eo quoque fundi vestigia esse consuleantur, ad fructuarium pertinet.

60. **Iudicium** libro quinto Sennentiarum.

Convincesque fundi viflustratus prohibitus, aut dejectus, de restitutione omnium rerum fundi occupatarum agit, sed & si, medio tempore, alio casu intercederit viflustratus: que de perceptis antea fructibus viflustratus retribuitur. 1. Si fundus eius viflustratus petiuit, non à domino possidetur, actio redditur. Et ideo, si de fundi proprietate inter duos quādū sit, fructuarium nihil lominis in possessione esse debet, salisque ei à possidente canēdum est, quod non sit prohibitus frui enim, cui viflustratus relatus est, quandiu de iure suo probatur. Sed si ipse viflustratus quādū mouetur, in erim viflustratus eius offertur, sed caueri de restituendo eo, quod ex his fructibus percepturus est, vel si laus non detur, ipse frui permittitur.

61. **Neratius** libro secundo Responsorum.

Viflustratus nouum riuum pariebus non posset inponere. Ad fidicium inchoatum, fructuum consummare non posse, placet: et si eo loco alter in iuri possit: nec eius quidem viflustratum esse. Nisi in constitendo, vel legando viflustratus, hoc specialiter adiectum sit, vi viflustrumque sibi liceat.

62. **Tryphonius** libro septimo Disputationum.

Viflustrarium venari in salibus, vel montibus possessionis, prob: dicitur, nec apnum, aut certum, quem ceperit, proprium domini capte, sed fructus aut iure (scilicet) aut genitio suis facit. 1. Si viariis inclusa serz in ea possessione custodiabantur, quando viflustratus cepit: non exercere eas fructuarium possit, occidere non possit: alio si quis initio inclusa operis suis, v. l. post fibigatio ipsæ incident, delapsæ fuerint, haec fructuarium iuri: sicut non commodissime tamen, ne per singula animalia facultatis fructuarij, proper discretione, nō difficilem, ius incertum sit. Sufficit eundem numerum per singula quoque genera searum, scilicet viflustratu, domino proprietas adsignare, qui sicut etiā viflustratus tempore.

63. **Paulus** libro singulari de Iure singulari.

Quod nostrum non est, transferimus ad alios. Quelvis is, qui fundum habet, quamquā viflustratum non habeat, tamen viflustratum cedera potest.

64. **Ulpianus** libro 17. ad Edictum.

Cum finē uāius parvus est viflustratum derelinqueat, non est cogendum domum reficeret, in qualibet casibus & viflustrario hoc omnis incumbit. Sed & post accepit contra eum iudicium parato fructuario derelinqueat viflustratum.

fructum, dicendum est absoluī eum debere à iudice.

65. **Pomponius** libro quinto ad Sabinum.

Sed cum fructarius debeat, quod suo suorūque dñi deuteris statim sit, reficeret: non est absoluī, licet viflustratum derelinqueret parvus sit, debet enim o. nne, quod diligenter paternus in sua domo facit, & ipse facere. 1. Non magis heres reficeret debet, quod venustate lanū deuteris statim vel quādū testator, quādū si proprietatem alii eum testi or legaseret.

66. **Paulus** libro quadraginta septimo ad Edictum.

Contra viflustrarium non solum legis Aquilicæ, & Cetio competere potest, sed & serui corrupti, & injuriantur, si seruum, torquendo, deteriorem fecerit.

67. **Iulianus** libro primo ex Minicio.

Contra extraneo vendere potest.

68. **Ulpianus** libro 7. ad Sabinum.

Viflustratus sicut sit, ad partem ad fructuarium pertinet, sed Bruti sententia opinio est, viflustratum in eo locum non habere, neque enim in fructu hominum, non esse potest, hac ratione nec viflustratum in eo viflustratus habebit. Quid tamen, si fuerit eius pars viflustratus reliquo, & non habeat in eo viflustratum? & cum poli pars legari, potest & viflustratus eius. 1. **F**etus tamē pecorum sabinus, & Celsinus opinio sunt ad fructuarium pertinet. 2. **P**lancti gregis, vel armenti sit viflustratus legatus; debet ex adgnatis gregem supplevit ei, in locum capitum d. fundorum.

69. **Pomponius** libro quinto ad Sabinum.

Vel in iuūlum, aliis summittere, post libellū, habet propriā fructuarie, ne lugre ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini sunt; ita prior quoq; ex natura fructus, desinunt eius esse. Nam aliquin, quod nascitur, fructarius est; & cūm subtilius, definiūt eius esse.

70. **Ulpianus** libro 70. ad Sabinum.

Vid ergo, si non faciat, nec supplevit tenor eius proprietatio, Gaius Celsus scribit libro decimo liris civilis. 1. Interim temen; & quandiu summittantur, & supplicant capita, quae de mortua sunt, eius sit fructus, queritur. Et Julianus libro trigesimoquarto digitorum scribit, pendere corup domum in iuri, si summittantur; si proprietarij, si non summittantur, fructuarij; quae sententia vera est. 2. Secundum quae, si decellerit fetus, periculum enfrustarij, non proprietarij, & necesse habebit alios fetus summittere. Vnde Gaius Celsus libro octavo scribit, carnem fetus dormitorum ad fructuarium pertinet. 3. Sed, quod dicitur, debere eū summittare, ratione verum est, quod gregis, vel armenti, vel equitatis, id est, vniuersitatis viflustratus legatus est, ceterum, si singulorum capitum, nihil suppletur. 4. Item, si forte eo tempore, que fetus cedit, omnes sunt, nihil sit, quod summitti debetur; nunc & post editionem virum ex his, quae edentur, summittere debet, in ex his, quae edita sunt, videndum est, puto autem verius; ea, quae pleno grege edita sunt, ad fructuarium pertinere, sed posteriorē gregis causam accide fructario. 5. Summittere autem fatus est. & Julianus propriè dicit, dis, erire, & diuidere, & divisionem quandam facere: quod dominum erit summissorum proprietarij.

71. **Marcellus** libro septimodocimo Di gestorum.

Sic in area, cuius viflustratus alienis esset, quis exdictasset: intra tempus, quo viflustratus perit, superficie sublata, restitui viflustratum, veteres responderunt. 72. **Ulpianus** libro 17. ad Sabinum.

Si dominus nōx proprietatis, viflustratum legerit, verum est, quod Maxianus scripsit libro tertio quādū de fideicommissis, valere lega-

tum: & si fortē in vita testatoris, vel ante aditam hereditatem proprietati accesserit, ad legatarum pertinere. Plus admittit Maxianus, etiam si post aditam hereditatem accesserit viflustratus, valiter diem cedere, & ad legatarum pertinere.

73. **Pomponius** libro quinto ad Sabinum.

Sic in area viflustratus legatus si mihi: posse me causam ibi adficiare, iustificare, causa earum rerum, que in area sint.

74. **Gaius** libro septimo ad Edictum.

Provinciale.

Si Sticho seruo tuo, & Pamphilo meo legatus fuerit viflustratus, est legatum, quale si mihi, & tibi legatus esset, & ideo dubium non est, quin equaliter ad nos pertinet.

DE VS VFR VCTV AR CRES CENDO.

TIT. II.

Ulpianus libro septimodocimo ad Sabinum.

Quod tenuis viflustratus legatus est, ita inter fructarios est, ius ad crescendi, si coniunctim sit viflustratus reliquo, ceterum, si separatum vnicuique partis rei viflustratus sit reliquo, sine dubio ius ad crescendi cessat. 1. Denique apud Julianum libro trigesimoquinto digestorum queritur, si communis seruo viflustratus sit reliquo, & viri domino adquinquaginta, alter totum habeat, & putat, ad alterum pertinere, & licet domini, si viflustratus non quis parvus, sed pro dominis adquiratur; tamen persona eius, non dominorum, inspecta, ad alterum ex dominis pertinere, non proprietati adcedere.

2. **I**dem ait: & si communis seruo, & separatum Tito viflustratus legatus si amissum ad alterum ex specie viflustratum, non ad Tatum, sed ad solum faciūm pertinere debere, quasi solum coniunctum, quae sententia vera est, nam, quandiu vel vnu viflustratus, potest dici viflustratum in suo statu esse. Idem est, si dubius coniunctim, & alteri separatum viflustratus est reliquo.

3. **I**nterdum tamen, eius non summittantur, & supplicant capita, quae de mortua sunt, eius sit fructus, queritur. Et Julianus libro octavo decimo digestorum, & Julianus libro trigesimoquinto scribit, concursu partes habemus, quod in proprietate contingere nam altero repudiante, alter totum fundum habebet. Sed in viflustratu, hoc plus est: quia & constitutus; & postea amissus, nihilominus ius ad crescendi admittit, omnes enim antores apud Plautum de hoc confessur, & vt Celsus, & Julianus eleganter aiunt viflustratus, & vniuersitatis viflustratus constitutus, & proprietatis, & solo tempore, quo vindicatur, cū primū itaque non innenit alter eum, & qui sibi concurredit, solus vtratur in totum, nec resert, coniunctim, an separati relinquatur. 4. **I**dem Julianus libro trigesimoquinto digestorum scripsit;

Si duobus hereditibus instituit, deducat viflustratus, proprietatis legetur, ius ad crescendi hereditis non habere: nam videri viflustratum constitutum, non per concussum, diuisum.

5. **Africanus** libro quinto Questionum.

Ideoque amissa pars viflustratus ad legatarium, eutele dñeque proprietariam redibit.

6. **Ulpianus** libro septimodocimo ad Sabinum.

Ydem Neratius putat, cessare ius ad crescendi, libro primo responsorum, cui sententia congruit ratio Celsi dicunt, iotiens ius ad crescendi esse, quoniam in duobus, qui in solidum haberunt, concursu diuisus est.

7. **Ulpianus** libro 17. ad Sabinum.

Si dominus nōx proprietatis, viflustratum legerit, verum est, quod Maxianus scripsit libro tertio quādū de fideicommissis, valere lega-

etum, vel vindemia coacta sit. Sed, ut verum est, quod de olla excusa scripsit, ita aliter obseruandum de ea olla, que per se deciderit. Julianus ait, frumentarij, fructus tunc heri, cum eos per eperit, non fidei autem posseforis, mox quā à solo separantur sint.

14. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Excepit capituli minutione, vel morte, reliquę causę vel pro parte interitus v̄lusfructus recipiunt.

15. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Inferiorum proprietarius ad libertatem perducit: si foris v̄lusfructus fuerit tandem legatus, quamdiu manumittatur: nam, incipiente proprietario manumittere, exinguere ut v̄lusfructus.

16. Idem libro 5. Disputationum.

Si sub condicione mihi legatus sit v̄lusfructus, medioq̄ tempore sit penes heredem: potest heres v̄lusfructum alij legare, que res facit, ut si condicione extiterit mei legati, v̄lusfructus ab herede redictus finitur. quod si ego v̄lusfructum amiserō, non reverteretur ad legararium, cui ab herede pure legatus fuerit: quia ex diuersis testamentis ius coniunctionis non contingit.

17. Julianus libro 35. Digestorum.

Si tibi fundi v̄lusfructus pure, proprietas autem sub condicione Titio legata fuerit; pendente condicione, dominium proprietatis adquiritur: deinde condicione extiterit: pleno iure fundum Titius habebit. neq̄ interest, quod detracto v̄lusfructu, proprietas legata sit: nam, dum proprietatem adquiris: ius omnne legati v̄lusfructus amiseris.

18. Pomponius libro 3. ad Sabinum.

Si seruo hereditario ante aditum hereditatem legatus v̄lusfructus suis: magis placet, aditam hereditatem, eum v̄lusfructum ad te transire: nec interrete, quasi mutato dominio: quia nec dies ante cessebit, quām tu h̄eres extiteris.

19. Gaius libro 6. ad Edictum Provinciale.

Neque v̄lusfructus, neq; iter, adūly, a dominij mutatione amitterit.

20. Paulus libro 15. ad Plautium.

Is, qui v̄lusfructus habet, si tantum virat, quia lexistinet, & si quidem sciens se v̄lusfructum habere, tantum vii nihilominus & frui videtur. si vero ignorat, puto cum amittere fructum: non enim ex eo, quod habet virat, sed ex eo quod putauit se habere.

21. Adelphinus libro 3. Differentiarum.

Si v̄lusfructus ciuitati legatur, & ararum in ea sindicatur, iusta esse definit: ut passa est Carthaginē, quāsi morte definit habere v̄lusfructum.

22. Pomponius libro 6. ad Quintum Mucium.

Si mulieri v̄lus domus legatus sit: & illa trans mare profecta sit: & constituto tempore ad amittere v̄lus, & marius verò domo v̄lus fuerit: retinetur nihilominus v̄lus: quemadmodum, si familiari suam in domo reliquist, & q̄ peregrinaretur. & hoc magis dicendum est, si vxorem in domo reliquerit maritus, cum ipsi marito v̄lus domus legatus sit.

23. Idem libro 26. ad Quintum Mucium.

Si zeger, cuius v̄lusfructus noster sit, flamine, vel mari inundatus fuerit; mutitur v̄lusfructus: cum etiam ipsa proprietas eo casu amitteretur, ac ne picando quidem retinetur poterimus v̄lusfructum, sed quemadmodum, si eodem imperio discesserit aqua, quo venit, restituatur proprietas: ita & v̄lusfructum restituendum dicendum est.

24. Iustinius libro 3. ex Posteriorum Labeonis.

Vin v̄lusfructum horti haberem, si men hortum occupauerit: deinde ab eo receperit: ius quoniam v̄lusfructus restituum esse. Latoni videtur: quia id solū perpetuo ciudem iuris mansisset. Ita id verum puto, si flumen inundatione horum occupavit: nam si aliue mutatio, inde manare cuperit, amitti v̄lusfructum existino: cum is locus aliue publicus esse cuperit: neq; in primitum statum restituui posse. 1. Tamen iuris retinere, & actu custodiendum esse, a Labeo de quibus rebus ego idem, quod in v̄lusfructu, sentio. 2. Tabeo: Nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia re gesta esset, idcirco meum solūm esse definitio: magis, quam stercorato agro.

25. Pomponius libro 11. ex Vatis Iectioibus.

Pacet vel certe partis, vel pro induiso, v̄lusfructum, non viendo amitti.

26. Paulus libro 1. ad Neratium.

Sager hostibus occupatus, servus caput, liberatus fuerit: si postlimi restituerit v̄lusfructus.

27. Idem libro 1. Manualium.

Si seruo, in quo v̄lusfructus alienus est, nocte datur a domino proprietatis v̄lusfructus: ario: liberabitur, cōfusa feruntur, proprietatis comparatione.

28. Idem libro 13. ad Plautium.

Si v̄lusfructus alterius anni legatur: non posse, nō sviendio, cum amitti: quāla sunt legata.

29. Ulpianus libro 17. ad Sabinum.

Pomponius querit: si fundum a me proprietarius conduxit: quāla fundum vendiderit Seio, non deducto v̄lusfructu: & an v̄lusfructum per emptorem retineam: & ait, licet pro rictariis milii pensionem soluerit, tamen v̄lusfructum amitti: quia non me nomine, sed sit, frui est empiri, teneri plane mīhi ex locato proprietari, quāla mea interfici, id factum non esse, quamquam, si a me conductum v̄lusfructum quis alij locauerit, & teneat v̄lusfructus. sed, si proprietarius eum locasset suo nomine, dicendum amitti: non enim meo nomine frui colonus.

Tamen si emptum a me v̄lusfructum proprietarius vendidisset, amitterem v̄lusfructum querendum est: & puto amitti, quoniam & hic, non ut a me empto, frui fundi empiri. 2. Tabeo: Idem Pomponius querit, si legatum mihi v̄lusfructum rogatus sim tibi restituere, an per te frui videat, nec amittere v̄lusfructus: & ait, dubitate se de hac quæfione. sed est verius quod Marcellus norat, nihil hanc rem fideicommissario nocere, suo enim nomine valem actionem eum habiendum.

30. Gaius libro 5. ad Edictum Provinciale.

Si tibi decem millia legata fuerint, mihi corundem decem millium v̄lusfructus: sicut quidem sua tota decem millia: sed milii quinq; numerari debentur, ita ut tibi caueamus tempora mortis mez, aut capitii desinutionis restituiri. Nam & si fundus tibi legatus fuerit, & mihi eiusdem fundi v̄lusfructus habere: tu quidem totius fundi proprietaten: sed partem cum v̄lusfructu, partem sine v̄lusfructu: & non heredi, sed tibi canere boni viri arbitrata.

Tamen si duobus eundem decem millium v̄lusfructus legatu faciat: quina millia accipient: & iuueni, & heredi facillabunt:

7. Gaius libro 5. ad Edictum Provinciale.

In iuri, olei, frumenti v̄lusfructus legatus erit: proprietas ad legatarium transferri debet: & ab eo cauto defideranda est, quandoque in mortuis, aut sapientem deinde, & eisdem qualitatibus res restituatur: & similiter rebus, certe pecunia nomine caueundem est quod & commodius est. Idem scilicet de ceteris quoq; rebus, quāla v̄lusfructus, intellegemus.

8. Papinianus libro 17. Quæsiopum.

Tribus hereditibus institutis, v̄lusfructum quādecim millium Titio legatus, & duos ex heredibus iusit pro legatario saudare: placebat, velle esse cautionis quoque legatum: nec refragari sensu fructum: quāla cautionis non impeditur: & esse alterum legatum velut ceteris, alterum incerti. v̄lusfructus itaq; nomine, partem pecunia perendam ab eo, qui sive accepti à colizere: incerti, cum codice agendum, si latius non desisset: cum vero: qui sive præstiti, ac propter moram cohæreditis satis non accepti: fructus nomine interim teneri propter sensu fructum, neq; actione incerti, quāla cohæreditis scilicet. Illud etiam nobis placet, legatarium condendum promittere. Finito autem v̄lusfructu, si coherede & causa fiduciaria conuenienter, eis

Si v̄lusfructus petetur.

pecunia v̄lusfructus propriè esset: nec enim natura ratio autoritate tenus communari potuit, sed, ius in iure introducto, eis qui v̄lusfructus haberunt.

3. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Post quod omnium rerum v̄lusfructus legari poterint, & nominantur: Natura negavit, sed est verius, quod Celsus, & Proculus existimant, posse legari, idem tamen Natura, ipsi quoq; debitori posse v̄lusfructum legari scribi, & remittendas ei viatas.

4. Paulus libro 1. ad Neratium.

Ergo cautio etiam ab hoc exigenda erit.

5. Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Hoc senatusconsultum non solū ad eum pertinet, qui pecunia v̄lusfructum, vel ceterarum rerum, quas habuit, legavit; verum & si fuerint alieni. 1. Tamen si pecunia v̄lusfructus legatus vel alius tercium, nec in abusum constitutus, nec cauio int̄veniatur; videndum, finito v̄lusfructu, ac pecunia quā data sit, vel ceterae res, quā in assumptione sunt, condici posint. Sed si quidem adhuc constante v̄lusfructu, cautionem quis velit condicere: dici potest, om̄niam cautionem posse condicere incerti conditione, sed si sive v̄lusfructu, ipsam quantitatem Sabinus putat, posse condicere, quam sententiam & C. Ius libro octauodecimo Digestorum probat, quā nihil non inargutavideatur. 2. Tabeo: Qui in v̄lusfructu pecunia diximus, vel ceterarum rerum, quā sunt in abusus, & in v̄lusfructu dicitur sunt, nāni ēdem continere v̄lus pecunia, & v̄lusfructum, & Julianus scribit, & Pomponius libro octauo de stipulationibus.

6. Julianus libro 35. Digestorum.

mandati non aduersos: non extra suscepisse mandatis sed voluntati paruisse: deniq; cautionis legato liberatos. De illo nec diu tractandum fuit, secundum legatum, id est cautionis, non hereditum videri, sed eius, cui per unum v̄lusfructus reliquit est, cuique testator propicere voluit, & cuius interelle credidit, sed deinde non suo periculo querere.

7. Paulus libro 1. ad Neratium.

In stipulatione de reddendo v̄lusfructu pecunia, iduo soli casus anterponantur, mortis, & capitii deminutio.

8. Ulpianus libro 79. ad Edictum.

Voniam pecunia v̄lus alter amitti non potest, quāna lius calibus. 9. Si v̄lus tantum pecunia legatus sit: quia in hac specie v̄lus appellatione etiam fructum contineri, magis accipendam est; stipulatio ista erit interponenda. Et quidam autem, post ante hanc interponi stipulationem, quāna data fuerit pecunia, ego autem puto, siue antea, siue postea ea pecunia data sit, tenere stipulationem.

10. Idem libro 18. ad Sabinum.

Si lans aliqui legatus sit v̄lusfructus, vel odoratus, vel aromatum, nullus videtur v̄lusfructus in istis iure constitutus, sed ad senatusconsultum erit descendendum, quod de cautione eorum loquitur.

11. Marianus libro 7. Institutionum.

Cum pecunia erat relata Tatio, ita ut post mortem legariari ad Maium rediret: quanquam adscriptum sit, vi v̄lus eius Titius habere: proprietatem tamen ei legatum; & v̄lus mentionem faciat, quia erat restituta ab eo pecunia post mortem eius, Diu Seuerus & Antoninus rescriperant.

S I V S V F R V C T V S P E

teretur, vel ad alium pertine-re negetur.

TIT. VI.

Ulpianus libro 18. ad Sabinum.

Slibido fructuoso servitus debeatur: Marcellus libro octauo apud Julianum, Labeonis & Neratium probat existimant, servitutem v̄lusfructum, qui demum eum vindicare non posse, verum v̄lusfructum vindicatur: ac per hoc vicinum, si non patiat eum ire, & agere, teneri ei, quasi non patiat v̄lusfructus. 1. Tabeo: v̄lusfructus legatus administrialis egit, sine quibus v̄lusfructus quis non potest. & idem, si v̄lusfructus legeatur, necesse est tamen, ut sequatur cum aditus, v̄lusfructus legatus cogatur, v̄lusfructus, in iure fructuoso, & adiutorio, legato ei v̄lusfructus adiutorio videatur. Item, si v̄lusfructus legato, ita ademptum sit, in iure fructuoso est ademptio: quia semper sequitur v̄lusfructus. 2. Tabeo: si v̄lusfructus sit legatus, ad quem aditus non est per hereditarium fundum: ex testamento v̄lius agendo, fructuarii consequentur, ut cum aditus sibi præstetur v̄lusfructus.

3. Tabeo: utrum autem aditus tantum, & iter, an vero & via debetur fructuario, legato ei v̄lusfructus.

Pomponius libro quinto dubitat. & recte putat, prout v̄lusfructus perceptio desiderat, hoc ei præstandum.

4. Tabeo: si v̄lusfructus sit in iure fructuoso, & ceteris rebus, ceteris pecunia nomine caueundem est quod & commodius est. Idem scilicet de ceteris quoq; rebus, quāla v̄lusfructus, intellegemus.

8. Papinianus libro 17. Quæsiopum.

Tribus hereditibus institutis, v̄lusfructum quādecim millium Titio legatus, & duos ex heredibus iusit pro legatario saudare: placebat, velle esse cautionis quoque legatum: nec refragari sensu fructum: quāla cautionis non impeditur: & esse alterum legatum velut ceteris, alterum incerti. v̄lusfructus itaq; nomine, partem pecunia perendam ab eo, qui sive accepti à colizere: incerti, cum codice agendum, si latius non desisset: cum vero: qui sive præstiti, ac propter moram cohæreditis satis non accepti: fructus nomine interim teneri propter sensu fructum, neq; actione incerti, quāla cohæreditis scilicet. Illud etiam nobis placet, legatarium condendum: ex testamento v̄lius agendo, fructuarii consequentur, ut cum aditus sibi præstetur v̄lusfructus.

5. Tabeo: utrum autem aditus tantum, & iter, an vero & via debetur fructuario, legato ei v̄lusfructus.

Pomponius libro quinto dubitat. & recte putat, prout v̄lusfructus perceptio desiderat, hoc ei præstandum.

4. Tabeo: si v̄lusfructus sit in iure fructuoso, & ceteris rebus, ceteris pecunia nomine caueundem est quod & commodius est. Idem scilicet de ceteris quoq; rebus, quāla v̄lusfructus, intellegemus.

2. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Si ab herede, ex testamento, fundi v̄lusfructus peditus est: qui arbores deicessit, aut adiutorium demolitus est, aut aliquo modo deterioratum v̄lusfructum fecerit, aut servitutes & leuitates ei

verò non & puto, eas solas præstare compellendum: sine quibus omnino v̄lus non potest: sed, si cum aliquo incommodo vtratur, non esse præstandas.

3. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Si ab herede, ex testamento, fundi v̄lusfructus peditus est: qui arbores deicessit, aut adiutorium demolitus est, aut aliquo modo deterioratum v̄lusfructum fecerit, aut servitutes & leuitates ei

verò non & puto, eas solas præstare compellendum: sine quibus omnino v̄lus non potest: sed, si cum aliquo incommodo vtratur, non esse præstandas.

3. Iulianus libro 7. Digestorum.

Qui vsumfructum traditum sibi ex causa fidei commisit, delit in vni habere tanto tempore, quanto si legitime eius factus est, amissurus eum fuerit actionem ad restituendum eum habere non debet, est enim absurdum, plus iuris habere eius, qui possessionem dumtaxat vsumfructus, non etiam dominium adepti sunt.

4. Idem libro 35. Digestorum.

Fundus, derracto vsumfructus, legatus est Tito; & eiusdem fundi vsumfructus Sempronio sub conditione, dixi, interim cum proprietate vsumfructum esset, placeat, cum derracto vsumfructus, fundus legatus apud heredem vsumfructum esse: quia, paterfamilias cum derracto vsumfructus, fundus legalis, & alij vsumfructum sub condicione, non hog agit, ut a-pud heredem vsumfructus remaneat.

5. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Vifini ius sibi esse, solus potest intendere, qui habet vnum fructu: dominus autem fundi non potest: quia, qui habet proprietatem vndividendi ius separatum non habet, nec enim potest ei suus fundus seruire: de suo enim, non de alieno iure, quemque agere oportet, quamquam enim actio negativa domino competit aduersus fructuarium: magis tamen de suo iure agere videatur, quam alieno, cum iniuste se, negatus esse verandi, fructuario, & vel sibi ius esse prohibendi: Quod si forte, qui agit, dominus proprietatis non sit; quamvis fructuarium ius viendi non habet, tamen iure quo posseliores sunt potiores, sicut nullum ius habeant. 1. ¶ Vtrum autem aduersus dominum dumtaxat in rem actio vsumfructario competat, etiam aduersus quemuis possellorem, queritur, & Iulianus libro septimo Digestorum scribit, hanc actionem aduersus quemuis possellorem ei competere, nam, & si fundo fructuario seruitus debeatur, fructuarium non seruitum, sed vsumfructum vindicare debet aduersus vicini fundi dominum. 2. ¶ Si partis, fundi vsumfructus constitutus: potest de eo in rem agisse vindicet quis vsumfructum, sive alij neget. 3. ¶ In his autem actionibus, que de vsumfructu aguntur, etiam fructus vngre plus quam manifictum est. 4. ¶ Si post item de vsumfructu concebatam fuerit finitus vsumfructus, & vltius fructus desinat deberi: & pato definire, nam, & si moriens fuerit fructuarium, hereditas eius actionem praeitorum dumtaxat fructuum dādam, Pompeius libro quadragintaenio scribit.

Fructuario, qui vicit, omnis causa restituenda est. & ideo, si serui fuerit vsumfructus legatus, quidquid ex re fructuario, vel ex operis sua consecutus est, possessor debet restituere. 5. ¶ Sed si forte tempore vsumfructus amissus est, alii quidem possident, alio autem illi se offert: non sufficit, eum vsumfructum iterum renouare; verum cauere quaque eum de cunctione vsumfructus oportet. quid enim, si seruum, aut fundum, is, qui possidebat, pignori dedit: sive ab eo, qui pignori accepit, iure uti prohibetur, itaq; habere cauit. 7. ¶ Sic etiam fructuario in rem confessiorum agenti fructus prandandi sunt: & proprietatis domino, si negotiorum actione vtratur, sed in omnibus ita demum, si non sit possessor, qui agit, nam & possessor competit, quid si possident, nihil fructuum nomine consequentur. Quid ergo officium erit iudicis, quam hoc est secundus consequatur fructuarium frumenti licentiam: proprietatis dominus ne inquietetur?

6. Paulus libro 21. ad Edictum.

Qui de vsumfructu iudicari accepit, si desierit possidere sine dolo absoluere: Quod si liti se optulit, & quasi possessor actionem de vsumfructu accepit, sit, dico, abusus.

TIT. VII.

Paulus libro 2. ad Edictum.

Opera in actu consistit, nec ante in rerum natura est, quam si dies venit, quo praestanda est: quod admodum cum stipulatur, quod ex Archonatu-

crit.

2. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Opera in actu consistit, nec ante in rerum natura est, quam si dies venit, quo praestanda est: quod admodum cum stipulatur, quod ex Archonatu-

crit.

3. Gaius libro 7. ad Edictum.

Nominis vsumfructu opera sunt, & ob operas mercede-ces.

4. Idem libro 2. de liberali causa Edi-

cti urbanici.

Ructus hominis in operis consistit, & retro, in fructu hominis operae sunt. 1. ¶ Et in ceteris rebus fructus, deducit necessariis impensis, intellegitur.

5. Tercius Clemens libro 18. ad legem Julianam & Papianam.

Operis serui legis, vsum datum intellegi, & ego didici, & Iulianus existimat.

6. Ulpianus libro 55. ad Edictum.

Cum de serui operis artificis agitur, pro modo re-stituenda sunt: sed Mediafini secundum ministerium, & ita Mela scribit. 1. ¶ Si minor annis quinq; vel debilis seruus sit, vel quis alius, cuius nulla opera esse apud dominum potius; nulla ziliatio fieri. 2. ¶ Item voluntari, vel affectio-rem ziliatio non habetur, veluti si dilexerit eum dominus, aut in deliGis habuerit. 3. ¶ Ceterum, ad ductis necessariis impensis, sicut estimatio.

DE VSU ET HABITATIONE.

TIT. VII.

Gaius libro 7. ad Edictum.

Nunc videndum de vsu & habitatione. 1. Consi-
tuitur euā indus vsumfructus, sive fructus, qui & ipse iste modis collitū soler, quibus & vsumfructus.

2. Ulpianus libro 17. ad Sabinum.

Cvi vsum relitus est, vnu potest, sive non potest, & de singulis videtur. 1. Domus vsum relitus est aut marito, aut mulieri, si marito, potest illuc habita-re, non solus, verum cuī familiā quoq; sua, & cuī liberti, sive quiescōn. & Celsus scripsit, & cuī liberti, posse hotipē quoq; recipere, nā ita libro octauo-

decimo Digestorū scripsit, quam sententiam & Tiberio probat, sed an etiam inquilinū recipere posset, apud Labeonem memini tractatum libro posteriorum, & ita Labeo, cum, qui ipse habitat, inquili-nū posse recipere: idem & hospites, & libertos suos.

3. Paulus libro 3. ad Viellum.

Et clientes.

4. Ulpianus libro 17. ad Sabinum.

Ceterū sine ea nos quidē habitate posse, Proculis aut de inquilino notar, nō bellē inquili-nū dici, qui cu eo habiter. Secundū hinc, & si pēsonē per-cipiat, dū ipse quoq; inhabitar, non erit ei inuidē-
quid enim, si tam spatiose domus vsum relitus homini mediocri, vt portiuncula contentus sit, & cum his quis, loco seruorum in operi habet, habi-tabit, licet liberi sit, vel serui alieni. 1. ¶ Mulieri autem si vsum relitus sit, posse eam & cum marito habite. Quintus Mucius primus admisit: ne ei matrimonio carendum fore, cuī vti vult domo, statim per contrarium, quin vxor cuī marito possit habitare, nec sit dubitatum. Quid ergo, si videtur legatu-

Ilegatus sit, an aptiis contractis post constitutum vsum, mulier habitare cum marito possit, & est verū, & i Pomponius libro quinto, & Papinianus libro nonodecimo questionum probat) posse eam cuī vnu & postea subuenire habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cum socero habitaturam.

5. Paulus libro tertio ad Sabinum.

Mmo & socer cum nuru habitabit: vnu cuī vir Iuva sit.

6. Ulpianus libro septimo decimo ad Sabinum. **N**on solum autem cum marito, sed & cum liberis, liberti, sive quiescōn, & omniparentibus posse, & ita & Aristei notat apud Sabinum. & hoc est que erit procedendum, eodem, quos masculi, re-sipere & mulieres possint.

7. Pomponius libro quinto ad Sabinum. **N**on aliter autem mulier hospitem recipere posse, quam si sit, qui honeste cuī ea, quz vnu habeat, habitaturam sit.

8. Ulpianus libro septimo decimo ad Sabinum. **S**ed neque locabunt seorsum, neque concedent habitationem sine se, nec vident vsum.

9. Sed si vnu adum mulieri legatus sit ea con-dicione, si à vno dignot sit, remittendam si condicione, & cum vnu habitaturam, quod & Pompo-nius libro quinto probat.

10. Ulpianus libro se. timo decimo ad Sabinum. **P**aulus libro tertio ad Sabinum.

Ceterum quoque rerum vnu legato, dicendum est, vxorem cum viro in promiscuo vnu eas res habens posse.

11. Ulpianus libro se. timo decimo ad Sabinum.

Si habitatio legetur, an perinde sit, atque si vnu, quz iur, & effectu quidem idem pene esse legatum vnu, & habitatione, & Papinianus, consenit libro se. timo decimo questionum. Denique donare non potest, sed eas personas recipere, quas & vnu, ad heredem tamen nec ipsa transit nec, non v-tendo, amittit, nec caput deminuit, one.

12. Sed si ipse & si relitus, an vnu sit, vide edum, & Papinianus libro septimo responsorum ait, vnu esse, non cuī fructum relitus. 2. ¶ Sed si sic re-litus sit, illi domus vsumfructus habitandi causa: vnu habitacionem solam, an vero & vsumfructum habeat, videntur, & Priscus, & Neronius putant, solam habitacionem legaram, quod est verum. Plant, si dixit Testator, vnu habitandi causa non dubitan-rem, quin valere. 3. ¶ Vtrum autem vnu anni anni sit habitatio, an vnu ad vitā, apud veteres quz sū est, & Rutilius, donec viua, habitacionem com-peteat, an vnu, quz sententia redemerit, vel insulam, vel nauem fabricandam, poterit ad huc opere vnu fructari, nec offendetur illa Sabini senten-tia, ancilla vnu dato, ad lanificium eam non mittit, nec ex opere mercedem capi, sed sibi lanam facere iure cogere, sibi enim facere videatur: qui non operas eius locavit, sed opus, quod conductit, expedit, idem & Odoenus probat.

13. Gaius libro septimo ad Edictum Pro-vinciale.

Sed ipsi seruo, auxiliante pro opera mercede imponi posse, Labeo placet.

14. Ulpianus libro septimo decimo ad Edictum.

Per seruum vsumfructum si stipuler, vel per tra-ditionem accepit: an adquiram, & queram, si ex opere rusticā, sive impedito sit, nec vnu alijs ius, quod haberet, aut vendere, aut locare, aut gratis con-cedere potest.

15. Ulpianus libro septimo decimo ad Sabinum.

Plenum autem vnu debet habere, si & villes, & prætorij ei relitus est. Venire plenū proprieta-tem ad seruos, percepit, magis dcepit est:

vsui fructus deest, & fructus quidem sine vnu esse non potest; vnu sine fructu potest, denique, si tibi fructus, deducio vnu, legatus sit; inutile est legatum, Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. & si fortis, vnu fructu legato, fructus admittitur; totum videri admitem pum scribit, sed si fructus sine vnu, videri constitutum, qui & ab initio constat potest, sed si fructu legato, vnu admittatur; Aristo scribit, nullum esse admitionem, quae sententia Venignior est. 2. Vnu legato, si eidem fructus legetur, Pomponius aut confundi eum cum vnu. Idem ait; & si tibi vnu, mihi fructus legetur, occurrit nos in vnu, me apud illum fructum habitur. 3. Poterit autem apud illum esse vnu, apud alium fructus sine vnu, apud alium proprietas, veluti si qui habet vnu facere non potest; sicut autem deteriorum, etiam in meliorem statim commuta.

15. Paulus libro tertio ad Sabinum.
Finis vnu legato, licebit vnu facio & ex penus, quod in annis duxit, vnu faciat, capere, hec melioris praeclit ex modo fructus consumantur: quia & domo, & seruo ita vietur: ut nihil aliud fructuum nomine superesse. 1. Sicut is, cui vnu fundi legatus est, quo minus dominus agri coleendi causa ibi versetur, prohibere non potest, alioquin & frui dominum prohibebit: ita nec heres quidquam facere debet, quo minus is, cui vnu legatus est, vtatur, ut bonus pagi familiis vti debet.

16. Pomponius libro quinto ad Sabinum.

Si ita legatus esset vnu fundi, ut instrutus esset: serum rerum, que instrumento fundi essent, perinde ad legatarium vnu pertinet, ac si nominaret ei earum rerum vnu legatus fuerit. 1. Dominus proprietas, etiam iniuit vnu fructuario, vel vnu, fundum, vel zdes, per salutarium, vel infusarium, custodiare potest, interest enim eius, fines praeclit tueri, eaque omnia dicenda sunt, qualibet modo constitutus vnu fructus, vel vnu fuerit. 2. Seruo; cuius vnu duxit, non etiam fructum, habemus; potest & a nobis quid donari, vel etiam ex pecunia nostra negotiatio effevi, quidquid eo modo adquisitum, in pecunia nostro sit.

17. Africani libro quinto Questionum.
Filiis familiis, vel seruo, zdiu vnu legato, & vnu legatus esse existimat, & eodem modo persecutionem eius competitur, quod competere, si fructus quoque legatus esset, itaque non minus absente, quam presenti filio, seru, & pater, dominus in his eisdibus habitabili.

18. Paulus libro nono ad Plautum.

Si dominus vnu legatus sit sine fructu, communis refectio est rei in fatis testis, tam heredis, quam vnu, videamus tamen, ne, si fructus heres accipiat, ipse reficer debeat. si vero talis sit res, cuius vnu relegatus est, vi heres fructum percipere non possit, legarius reficer cogendus est, quae distinctio rationem habet.

19. Idem libro tertio ad Vite Liuum.
Vnu pars legari non potest, nam frui quidem pro parte possimus, vt pro parte non possimus.

20. Marcellus libro tertio decimo Digestorum.

Seruos, cuius mihi vnu legatus est, adquirit mihi; si insitior erit, & operis eius vnu in taberna, nam mercibus vendundis, emendandi adquirit mihi, sed & si iussu meo, per traditionem accipiet.

21. Isidorus libro secundo Regularum.
Vnu aquae personalis est: & ad hunc vnu facio transmitti non potest.

22. Pomponius libro quinto ad Quintum Mucium.

Durus Hadrianus, cum quibusdam vnu silue legatus est, statuit fructum quoque eis legatum videlicet, nisi licet legarius, excedere silue, &

venderet, quemadmodum vnu fructuarii licet, nihil habituri essent ex eo legato. 1. Licet tam angustus est legatarium, cui domus vnu legatus est, ut non possit occupare totius domus vnum: tamen eis, quae Bacabunt, proprietas non vterit: quia licet vnu facio, & aliis temporibus, tota do no vincula interdomini, quoque zdiu, propter tempora condicione, quibusdam vntur, quibusdam non vntur. 2. Vnu legato, si plus vnu legatus, quam oporet, officio iudicis, qui iudicat, quae admodum vntur, quid continetur & ne alter, quam debet vntur.

23. Paulus libro primo ad Neratium.

Neratius vnu rei speciem is, cuius proprietas nullo modo commutare potest. Paulus deuterio enim causam vnu facio facere non potest; sicut autem deteriorum, etiam in meliorem statim commuta.

VSVFRVCTVARIVS QVEM: ad nodum caueat,

TIT. IX.

Ulpianus libro 79. ad Edictum:

Si cuius rei vnu fructus legatus sit: sequitur vnu fructuarii vnu, & vnu fructuarii caueat; & vnu fructuarii se boni viri arbitrari, & vnu fructuarius ad eum pertinere, restituendum, quod inde exhibabit. 1. Hec stipulatio, sine mobilis est, si que soli, interponi debet. 2. Illud sciendum est, si fide, commissi et, am apari eam debere, Blane, & si ex mortis causa donatione vnu fructus constitutus, exemplo legatorum debet hinc cauto preclariri. Sed & si ex alia quacunque causa constitutus fuerit vnu fructus, idem dicendum est. 3. Care autem viri boni arbitrii percepit vnu fructum: hoc est, non deteriorum se causam vnu fructus facturum, ceteraque facturum, que in res sua faceret. 4. Reste autem facient, & legatos, & legatus, qualis res sit, cum frui incipi legarius, si in testatum redegerint: vt inde posuit apparet, an, & quatenus rem petitor legarius fecerit.

5. Vnu autem vnu est, stipulatio de hoc caueri, vnu, qui non viri boni arbitrii vntur, committere stipulatio statim, nec excepta vnu, vt immitatur vnu fructus. 6. Habet autem stipulatio ista duas causas: vnu, si alter qui, vnu, quam vir boni arbitrii, & aliam vnu fructuarii, quoniam prior statim committitur, quam alter fuerit vnu, & expiis committetur: sequens committetur, finito vnu fructu. 7. Sed quod diuimus, id, quod inde exhibabit, restitutum est: non ipsam rem stipulat proprietari, inutile enim rem suam stipulare videretur: sed stipulatur re fit viri, quod inde exhibabit. Interduum autem inerit proprietate gloria, si forte fructuarius, cum possit vnu fructum interpellare, neglexit, omnem enim rei curam suscepit.

2. Paulus libro 73. ad Edictum.

Nam fructuarius custodiam praestare debet.

3. Ulpianus libro 79. ad Edictum.

Onus autem casus committitur huic stipulatio: omnes autem casus committuntur huic stipulatio: omnes, quibus vnu fructus amittitur. 1. Definire pertinere vnu fructuarii accipiemus, etiam si nec ceperit pertinere, quamvis legatus sit, & co-omitetur nihilominus stipulatio, quasi definat pertinere, quod nec caput. 2. Si vnu fructus repetitus est legatus, quotienscum amillius fuerit: nisi vnu fructuarii causum, committetur ista stipulatio, sed exceptione ipsis est. 3. Sed & si quis vnu fructuarii tibi legatur, & sub conditione, si liberis habebitis proprietatem: amissio vnu fructuarii committetur quidem stipulatio, sed exceptio locum habebit. 4. Si heres alienauerit proprietatem: & postea amittatur vnu fructus: an ex stipulatu agere posuit, videamus. &

fortius dici potest, ipso iure nona committi stipulacionem: quia neque hereditis successori, ut eius rei potest: neque is, cui potest, (id est, ad quem pertinet proprietas) pertinet ad stipulationem, sed is, ad quem pertinet, tempore qualiter dominii, sed bi propriece alla cautione debet. quod & si non secerit, nihilominus in rem actione vti potest.

4. Vespasianus libro 12. Stipulationum:

C fructuarii proprietas adsecutus fuerit: deinceps quidem vnu fructus, ad eum pertinere, proprie confusione: sed si ex stipulatio eam co agitur: aut iniuriant agi dicendum est, si vnu boni arbitrii locum vnu fructus relatis est, nec est vnu spes ad me revertendi fructus: recta via fideicoministrio emere oportet domino proprietatis.

5. Ulpianus libro 79. ad Edictum:

H Vic stipulacioni deputandum est, si in rem sit dolim mentio concepta, omnium dolum comprehendere videntur succelorum, & adoptiu patris. 1. Sed & si vnu sua fructus legatus est: adempta fructus causa, satisfaciatur iuber praeclit. hoc merito: de solo vnu, non etiam de vnu fructu caueatur. 2. Ergo, & si fructus sine vnu optigerit, stipulatio locum habebit. 3. Et si habitatio, vel operer hominis, vel eius alterius animalis relatis est: stipulatio locum habebit: licet per omnia huc vnu fructus non imitantur.

6. Paulus libro 73. ad Edictum:

Item est & in redditu praeclit: sicut si vindicta legata est, vel mensis: quamvis ex vnu fructu ea percipientur, quae legata, morte legatarij ad heredem redeunt.

7. Ulpianus libro 79. ad Edictum:

Et si vnu fructus nomine tradita, satisfacutum non fuerit: Proculis ait, post heredem rem vindicare &, si obliquetus exceptio de vnu fructu nomine tradita, replicandum erit, quae sententia habet rationem, sed & ipsa stipulatio concidi poterit. 1. Cum vnu fructus pecunia legatus est: exprimi debent hi duo casus in stipulatione. Cum moritur, aut expte ministris, d. i. idecirco hi duo soli casu quoniam pecunia vnu alter amittit, non potest, quamvis his casibus.

8. Paulus libro 73. ad Edictum:

S i vnu fructus, & mihi proprietas legata sit: Mihi caendum est, sed si mihi sub conditione proprietas legata sit: quidam & Marcius, & hereditis & mihi caendum esse putant: quae sententia vera est: item si mihi legata sit: & cum ad me pertinere deficit, alii & hic vnu fructus causandum, ut supra, placuit, quod si duobus coniunctim vnu fructus

LIBER OCTAVVS.

DE SERVITVTIBVS.

Marcius libro 3. Regularum:

Eruuites autem personatum sunt, ut vnu & vnu fructus: aut rerum, ut servitutes rusticorum praeclitorum, & urbanorum.

2. Ulpianus libro 17. ad Edictum:

Vnu ex dominis communium zdiu servitum imponere non potest.

3. Paulus libro 21. ad Edictum?

Eruuites preditorum aliz in solo, aliz in superficie consistunt.

4. Ulpianus libro 7. Questionum:

Eruuites ipso quidem iure: neque ex tempore condicione, neque sub conditione, neque ad certam condicione (verbis gratia, quamvis ratione) constitui possunt, sed tamen si hec adiciantur, facti, vel per dolii exceptionem occurserunt, contra vita servitutem vindicanti. idque & Sabinum

responsible, Cassius regulit, & sibi placere. 1. Modum ad hanc servitutibus posse constat: veluti quo generi vehiculi agatur, vel non agatur: velut vnu equo ducatur, vel ut certum pondus velatur, vel grex ille translucatur: ut carbo portetur. 2. Plateriuallia dierum, & horarum, non ad temporis causam, sed ad modum pertinent iure constituitur leuitatis.

5. Gaius libro 7 ad Edictum Provinciale:

Vnu, iter, actus, ductus aqua, id est ferre modis constituitur, quibus & vnu fructu constiuitur diximus.

1. Vnu servitutem reponibus servari potest: forte ut quis post horam tertiam vnu in horam decimam iure vitatur, vel ut alterius diebus vitatur.

6. Paulus libro 21. ad Edictum:

A d certam partem fundi servitus tam remittit.

7. Ulpianus libro 12. ad legem Iulian & Pepiam:

Vnu cloacae mittende servi vti est.

VT polum decerpere licet, & vi spatiari, & vt
cenare in alieno possumus: seruitus imponi non
potest. 1. Si predium tuum mihi seruias: sive e-
go partis praedii tui dominus esset cupero, hue tu
meipar partes seruitus restinetur, licet ab initio per
partis adquiri non poterit.

9. Celsus libro 5. Digestorum.

SI cui simplicius via per fundum eiusplam cedat,
vel relinquitur in infinito: videlicet per quilibet eius partem: agere licet: civiliter modo:
nam quodam in termone tacite excipiuntur: non e-
num per villam ipsam, nec per medianas vineas ire a-
gere sinendus est: cum id quemmodo per alteram partem facere possit, minore seruientis fundi
dilectione, verum constitutum: quia primam viam
dixi, etiam demum ire agere debet, nec amplius
mutandus eius potestate habetur: sic Sabino quo-
que videbatur, qui argumentum riuus ut habeat: quem
primo qualibet ducere faciunt: postquam ductus
est, transferre non licet, quod & in via seruan-
dum esse verum est.

10. Idem libro 21. Digestorum.

Sicut legatum sitquasi opere factum, ita non
potest: sicut, siodicendo, substituenlo iter facere,
Proculus ait.

11. Modestinus libro 9. Differentiarum.

Pro parte domini seruientem adquiri non posse,
vñq̄ traditur, & ideo si quis fundum habens,
viam stipulat, & partem fundi sui posita alieno:
corrupti stipulationem, in eum casum deducendo,
a quo stipulatio incipere non possit. Pro quo que-
neq; legari, neq; adimi viā potest, & si id factū
est, neq; legatum, neq; adempcio valet.

12. Iudicium libro 4. Epistularum.

Non dubito, qui fundo municipum per seruum
restè seruitus adquiratur.

13. Pomponius libro 14. ad Quintum Mucium.

Si tam angusti loci demonstratione facta, via con-
cessa fuerit, ut neq; vehiculum, neq; iumentum
eà iure possit: iter magis, quam via, aut actus adquisi-
tus videbitur, sed si iumentum ea duci poterit, non
etiam vehiculum, autus videbitur adquisitus.

14. Paulus libro 15. ad Sabinum.

Seruitus praediorum rusticorum; etiam si corpo-
ribus accedit, incorporeas tamen sunt, & ideo
vñi non capiuntur: vel idem quia tales sunt seruientes
vt non habeant certam, continuamq; possessio-
nem, nemo enim tam perpetuo, tam continenter ire
potest, vt nullo momento possit eius interpellari
videatur. Idem & in seruitibus praediorum urbano-
rum obseruat. 1. Seruitus itineris ad sepulchrum priuati iuri manet. & ideo restituti domino
fundi seruientis potest: & adquiti etiam post reli-
gionem sepulchri hæc seruitus potest. 2. Publio-
co loco relinquentie, vel via publica, haustus serui-
tus imponi potest, aqueductus non potest, à princi-
pe autem pei solet: vt per viam publicam, aquam
ducere incommodo publico licet. Sacri, & religi-
osoi loci interuenient etiam itineris seruientum im-
pedit: seruitus per ea loca nulli debet potest.

15. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

Quotiens nec hominum, nec praediorum serui-
entes sunt qui nihil vicinorum interest: non
valent veluti, ne per fundum tuum eas, aut ibi con-
ficiantur, & ideo si mihi concedas, ius tibi non esse fundo
tuo vt fruicil, nihil agitur, alter atque si concedas mihi,
ius tibi non esse in fundo tuo agnam querere,
minuenda aqua mea gratia. 1. Seruitus non
ea natura est, vt aliquid faciat quis, (veluti viridia
tollat, aut antenore prospicuum præstet, aut in
hoc ve in suo pingat) sed vt aliquid patiatur, aut non
faciat.

16. Iudicium libro 49. Digestorum.

Et qui pignori fundum acceperit, non est iniuriam,

17. Iudicium libro 49. Digestorum.

Et utrum petitionem seruitus dari, sicut ipsius
fundi viuis petitio dabatur. Idem seruari concuerit &
in eo, ad quem vestigialis sunus pertinet.

18. Pomponius libro singulari Regulorum.

Via, itineris, actus, aqueductus pars in obligatio-
nem deduci non potest: quia nisi eorum inde-
cisus est, & ideo, si stipulator decelerit plumbum
redibus, singuli solidam viam petant, & hinc
promissor decelerit pluribus hæredibus redibus.

19. Labo libro 31. Questionum.

PApinius nota: In omnibus seruitibus, quæ aditione confusa
sum, responsum est, dolus exceptionem nocturam
legari, si non patitur eas interum imponi.

20. Labo libro 4. Posteriorum a Lavo-
leno epitomatorium.

Et fundo, quem quis vendit, seruientem imponi,
Etsi non viuis sit, posse existimo, velut si aqua
aliqui dedere dicere non expediret, vihildios
constituit ex seruitus possit, quodam enim obesse
habere seruitus, quoniam ea nobis viua non sunt.

21. Iudicium libro 5. ex Posteriori-
ribus Labore.

Voxiens via, ut aliqui ius fundi emere, ut re-
quendam putat esse Labore, pote te non fieri, quo
minus eo iure vñ possit: quia nulla eiusmodi iuris
vacua traditio est, ego puto, vñsum eius iuri pro
traditione possit: accipendum esse. ideo, &
interdicta veluti possit, constituta sunt.

DE SERVITUTIBUS
praediorum urbano-
rum.

TIT. II.

Paulus libro 21. ad Edictum.

Sicut intercedat solum publicum, vel via publica: ne-
que itineris, actus, neque alius tollendi seruientes
impedit, sed immittendi protegendi, prohibe-
dit, item lumen & stolidiorum seruitum im-
pedit: quia celum quod supra id solum intercedit,
liberum esse debet. 1. Si vñs fructus tuus sit, z-
diuum proprietas mea, quæ onera vicini sustinere de-
beant: mecum insolidum agi potest; tecum nullo
modo.

22. Gaius libro 7. ad Edictum Pro-
vinciale.

Vbanorum praediorum iura talia sunt: alius
tollendi, & officiendi luminibus vicini aut nō
extollendi: item stolidicidum auerendi in tectum
vel aream vicini, aut non auerendi item immi-
nitatem tigra in parietem vicini: & denique protendit
protectio: ceteraque istis summis.

23. Ulpianus libro 39. ad Sabinum.

Est & hæc seruitus, non profectui officiatur.

4. Paulus libro 2. Institutionum.

Luminum in seruitute constituta, id adquisitum
videtur, vt vicinus lumen nostra excipiat. Cum
autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur:
hoc maximè adepi videtur, ne ius sit vicino inui-
tus nobis: alius adificare, atque ita minuere lumen
nostrorum adificiorum.

5. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Non autem in seruitibus accipere debemus nos-
trem, qui contradicit, sed eum, qui non consentit.
ideo Pomponius libro quadragesimo, & inserviente
& furioso in iunctis recte dici, ali, non enim ad sa-
cram, sed ad ius seruitus hæc verba reservantur.

6. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale.

Hæc autem iura similiter, vt rusticorum
quaque

8. Paulus libro 15. ad Plantum.

Verum decerpere licet, & vi spatiari, & vt
cenare in alieno possumus: seruitus imponi non
potest. 1. Si predium tuum mihi seruias: sive e-
go partis praedii tui dominus esset cupero, hue tu
meipar partes seruitus restinetur, licet ab initio per
partis adquiri non poterit.

9. Celsus libro 5. Digestorum.

Si cui simplicius via per fundum eiusplam cedat,
vel relinquitur in infinito: videlicet per quilibet eius partem:
agere licet: civiliter modo:
nam quodam in termone tacite excipiuntur: non e-
num per villam ipsam, nec per medianas vineas ire a-
gere sinendus est: cum id quemmodo per alteram partem facere possit, minore seruientis fundi
dilectione, verum constitutum: quia primam viam
dixi, etiam demum ire agere debet, nec amplius
mutandus eius potestate habetur: sic Sabino quo-
que videbatur, qui argumentum riuus ut habeat: quem
primo qualibet ducere faciunt: postquam ductus
est, transferre non licet, quod & in via seruan-
dum esse verum est.

10. Idem libro 21. Digestorum.

Sicut legatum sitquasi opere factum, ita non
potest: sicut, siodicendo, substituenlo iter facere,
Proculus ait.

11. Modestinus libro 9. Differentiarum.

Pro parte domini seruientem adquiri non posse,
vñq̄ traditur, & ideo si quis fundum habens,
viam stipulat, & partem fundi sui posita alieno:
corrupti stipulationem, in eum casum deducendo,
a quo stipulatio incipere non possit. Pro quo que-
neq; legari, neq; adimi viā potest, & si id factū
est, neq; legatum, neq; adempcio valet.

12. Iudicium libro 4. Epistularum.

Non dubito, qui fundo municipum per seruum
restè seruitus adquiratur.

13. Pomponius libro 14. ad Quintum Mucium.

Si tam angusti loci demonstratione facta, via con-
cessa fuerit, ut neq; vehiculum, neq; iumentum
eà iure possit: iter magis, quam via, aut actus adquisi-
tus videbitur, sed si iumentum ea duci poterit, non
etiam vehiculum, autus videbitur adquisitus.

14. Paulus libro 15. ad Sabinum.

Seruitus praediorum rusticorum; etiam si corpo-
ribus accedit, incorporeas tamen sunt, & ideo
vñi non capiuntur: vel idem quia tales sunt seruientes
vt non habeant certam, continuamq; possessio-
nem, nemo enim tam perpetuo, tam continenter ire
potest, vt nullo momento possit eius interpellari
videatur. Idem & in seruitibus praediorum urbano-
rum obseruat. 1. Seruitus itineris ad sepulchrum priuati iuri manet. & ideo restituti domino
fundi seruientis potest: & adquiti etiam post reli-
gionem sepulchri hæc seruitus potest. 2. Publio-
co loco relinquentie, vel via publica, haustus serui-
tus imponi potest, aqueductus non potest, à princi-
pe autem pei solet: vt per viam publicam, aquam
ducere incommodo publico licet. Sacri, & religi-
osoi loci interuenient etiam itineris seruientum im-
pedit: seruitus per ea loca nulli debet potest.

15. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

Quotiens nec hominum, nec praediorum serui-
entes sunt qui nihil vicinorum interest: non
valent veluti, ne per fundum tuum eas, aut ibi con-
ficiantur, & ideo si mihi concedas, ius tibi non esse fundo

quodam praediorum, certo tempore, non viendo, pe-
reuntur, nisi quod hæc disunituus est: quod non omni-
modo perire non viendo, sed ita vicinus sumus

liberat: in vicinatu, velut si ades uti & cibis meis

seruit, ne altius tollantur, ne luminibus meorum

adūm officiantur, & ego perfractum tempus seren-

itas amio amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

lumen in meum amio, si ades uti & cibis meis

obstruxero: vel obstruxero: ita utrum

secundum paritem communem, quamvis vimorem capiat paries non magis, quam si vel in triclinio suo, vel in cubiculo aquam effunderet, sed Neratius ait, talis sit vobis teipidari, ut adistum vimorem habeat, & id noceat vicini, posse prohiberi eum.

1. Iuxta communem paritem canerem ex sibilo opere factam, si ita restringatur, ut etiam sublate perire, maneat, si mox non impedit restringere communem paritem, siare haberi licet.

2. Quod scalas posse me ad paritem communem habere Sabinus recte scribit, quia remoueri haec possunt:

20. Idem libro quintodecimo ad Sabinum.

Seruitus, quae in superficie consistunt, possessione retinentur, nam si forte ex aliis meis in eius tunc immixtum habuero, hoc est immixtum habeam, per causam tigni possedeo, habendi consuetudinem. Idem euenter, & si menianum in tunc immixtum habuero, aut stillicidium in tunc prosectorum quia in two aliquid vtor, & si quasi facto quodam possedeo. 1. Si domo mea altior area tua eset, usque mihi per aream tuam in domum meam ire agere cestisti, nec ex plando aditum ad domum meam per aream tuam eset, vel gradus, vel clivus proprius ianuam meam iure facere possimus, dum ne quid ultra quam quod necesse est, itineris caula demoliar. 2. Si sublatum sit aliud, aliter enim supra alienum aliud, habere ne possemus. 1. Si ex tribus aliis in loco mox impari positis, aliis superioribus seruant aliis, inferiores autem nulli seruant, & paries communis, qui sit inter aliis inferiores, & medias, altius a domino interiorum aliis sublatum sit, iure cum altius habitum, Sabinus ait.

26. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

In re communis nemo dominorū, iure seruitus, neque sacre quicquam, iuio altero potest, neque proliberis, quo minus alter faciat, nulli enim res sua seruant, itaque propter innatas contentiones plerunque res ad divisionem peruenient, sed per communis diuidendo actionem consequitur socii, quo minus opus fiat, aut ut id opus, quod feci, tollat, si modo toti societati prodet, pars tolli.

27. Pomponius libro trigesimali tertio ad Sabinum.

Sed si inter me, & te communes sum Titianus, & des, & ex his aliquid non iure in alias aliis meas proprias immixtum sit: nempe tecum mihi agere licet, aut rem perdere. Idem hetz, si ex tuis propriis aliis in communis meas & tuas aliis quid similiiter esset prosectorum: mihi enim soli tecum est alio. 1. Si in area communis aliud, vel sicut prohibendi ius habet, quamvis tu aliud, sicut habias a vicino concessionem: quia in iuncto socio, in iure communis non habeas ius aliud.

28. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

Probanum in uno pariete conclusis, vel tricliniis, quod esset proluendi pavimenti causa, si neque flumen esse, neque tempore adquiri placuit, hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex celo aqua veniat: neque enim perpetuum caufum habet, quod manu sit, at quod ex celo cadit, et si non assidue sit, ex naturali tamen causa sit & ideo perpetuo fieri existimat. Omnes autem seruitus prædiorum perpetuas causas habent. & ideo neque ex lacu, neque ex lagno concedi aqua iustus potest. Stillicidij quoque immittendi, haurialis, & perpetua causa esse debet.

29. Pomponius libro trigesimali secundo ad Quintum Mucium.

Si quid igitur ex eo foramine, ex quo seruitus non constituit, damnum vicinus sensisset, dicendum est, damni inficti stipulationem locum habere.

30. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

Si quis aliis, quae suis aliis seruit, cum emisset, traditas sibi accepit: consula, sublataque seruitus est, & si rursus vendere vult, nominatum imponeenda seruitus etiatioquin liberum veniatur.

1. Si pariem prædiis natus sum, quod mihi ait cui ego seruit: non confundi seruitutem placet quia pro parte seruitus retinetur, itaque si prædia mea prædiis tuis seruiant, & tuorū pariem mihi, & ego meorum patrem tibi tradidero: manebit seruitus, itaq; ususfructus in alterius prædiis

23. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

Si seruitus imposita fuerit, lumen que nunc sunt, & ista sunt futuri luminibus, nihil caueri videtur, quod si ita sit cautum, re luminibus efficiatur: ambigua sit scriptura: utrum ne his luonibus of-

sciantur, que nunc sunt, an etiam his, quae posse quoque fuerint, & humanius est, verbo generali nomine lumen significari, sive quod in presenti, sive quod post tempus conventionis contigerit. 1. Futuro quoque aliud, quod nondum est, vel imponi-

ni, vel adquiri seruitus potest.

24. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

Civis aliud iure superius est, eius est in infinito supra suum aliud sicutim imponere: dum interiora aliud, non grauiore seruitute onerata, quam pati debent.

25. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

Hoc quod dictum est de immixtum, locum habet ex edificio alio in aliud, aliter enim supra alienum aliud, superius habere ne possemus. 1. Si ex tribus aliis in loco mox impari positis, aliis superioribus seruant aliis, inferiores autem nulli seruant, & paries communis, qui sit inter aliis inferiores, & medias, altius a domino interiorum aliis sublatum sit, iure cum altius habitum, Sabinus ait.

26. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

In re communis nemo dominorū, iure seruitus, neque sacre quicquam, iuio altero potest, neque proliberis, quo minus alter faciat, nulli enim res sua seruant, itaque propter innatas contentiones plerunque res ad divisionem peruenient, sed per communis diuidendo actionem consequitur socii, quo minus opus fiat, aut ut id opus, quod feci, tollat, si modo toti societati prodet, pars tolli.

27. Pomponius libro trigesimali tertio ad Sabinum.

Sed si inter me, & te communes sum Titianus, & des, & ex his aliquid non iure in alias aliis meas proprias immixtum sit: nempe tecum mihi agere licet, aut rem perdere. Idem hetz, si ex tuis propriis aliis in communis meas & tuas aliis quid similiiter esset prosectorum: mihi enim soli tecum est alio. 1. Si in area communis aliud, vel sicut prohibendi ius habet, quamvis tu aliud, sicut habias a vicino concessionem: quia in iuncto socio, in iure communis non habeas ius aliud.

28. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

Probanum in uno pariete conclusis, vel tricliniis, quod esset proluendi pavimenti causa, si neque flumen esse, neque tempore adquiri placuit, hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex celo aqua veniat: neque enim perpetuum caufum habet, quod manu sit, at quod ex celo cadit, et si non assidue sit, ex naturali tamen causa sit & ideo perpetuo fieri existimat. Omnes autem seruitus prædiorum perpetuas causas habent. & ideo neque ex lacu, neque ex lagno concedi aqua iustus potest. Stillicidij quoque immittendi, haurialis, & perpetua causa esse debet.

29. Pomponius libro trigesimali secundo ad Quintum Mucium.

Si quid igitur ex eo foramine, ex quo seruitus non constituit, damnum vicinus sensisset, dicendum est, damni inficti stipulationem locum habere.

30. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

Si quis aliis, quae suis aliis seruit, cum emisset, traditas sibi accepit: consula, sublataque seruitus est, & si rursus vendere vult, nominatum imponeenda seruitus etiatioquin liberum veniatur.

1. Si pariem prædiis natus sum, quod mihi ait cui ego seruit: non confundi seruitutem placet quia pro parte seruitus retinetur, itaque si prædia mea prædiis tuis seruiant, & tuorū pariem mihi, & ego meorum patrem tibi tradidero: manebit seruitus, itaq; ususfructus in alterius prædiis

prædiis aquitutis, non interrumpit seruitutem.

21. Ideo libro 48. ad Edictum.

I testamenti damnatus heres, & ne officaret vicini. Sluminibus, seruitutemque prætaret, depositum aliud: concedenda erit legatario vitris actio, qua prohibetur heres, si postea extollere, supra priorem modum, aliud, & discutit connabitur.

22. Iulianus libro septimo Digestorum.

Si zedes me seruitus aliis, Lucij Titij & aliis.

Sibus Publij Maxij ne altius, & discutit, nulli licet, & à Titio precepsit petierim, ut altius tolleretur, atque ita per statutum tempus aliud, & discutit habuerit: libertatem aduersus Publij Maxium vicium, capiam non enim una seruitus Titio, & Maxio debetur, sed duæ argumentum rei præbet, quod si alter ex his seruitutem nulli remiserit, ab eo solo liberetur, altero nihilominus seruitutem debetur.

1. Libertas seruitus vicium, si zedes posse deatur, quare, si in qui altius aliud habet ante statutum tempus zedes possidere defit, interpellata vicia, pto est, autem, qui posse calidem ad, & possidere creperit, integrum statutum loqueretur, vicium, natura enim seruitutem ea est, ut possideri non possint, sed intelligatur possessionem carum habere, qui zedes possidet.

23. Paulus libro 5. Epitomarum Alseni Digestorum.

Eum debere columnam restituere, que onus vicinum ad dium serebat, cuim essent a des, que seruitur: non cum, qui imponere vellet, nam cum in legem dium ita scriptum est, partis oneri suum, & vicinum est ita sit: fatis apte significari in perpetuū paritem esse debere, non enim hoc his verbis dicit, ut in perpetuum idem paries zeterus esset, quod ne fieri quidem posset, sed ut eiudem modi paries in perpetuum esset, qui onus sustinet, quemadmodum si quis alii cauillet, ut seruitutem præbet, qui onus suum sustinet: si ex re, quae seruit, & tunis onus feret, perisset alia in locum eius dari debet.

24. Julianus libro 2. ex Minicio.

Et qui duas areas habet, alteram tradendo, seruitutem alteri efficeri potest.

25. Marcius libro 3. Regularum.

Si binarium aliud dominus dixisset eas, quas venderet, seruas fore, sed in traditione non fecerit mentionem seruitutis: vel ex vendito, agere potest, vel in certu codicere, ut seruitus imponatur.

26. Papianus libro 7. Quæstionum.

Binas quae aliis habebat, una configuratione rebus, veraque diversis legavit, dixi: quia magis placeat tigni posse, non esse, ita ut certa partes cuicunque sint configurationis, ex regione cuiusque domini fore tigna: nec vlti inuicem habituros actionem, ius non esse immixtum habere, nec inter, pure virilique, an sub conditione alteri aliud legat, sit.

27. Julianus libro 7. Digestorum.

Demque esse, & si duobus aliis cesserint.

28. Paulus libro 2. Quæstionum.

Si zedes a tuis aliis tantum distent, & ut profici potest, seruas imponi non potest.

29. Idenq; libro 1. Manualium.

Nemo enim propriis aliud seruitutem imponere potest, nisi & is, qui cedit, & is, cui ceditur, in conspectu habeant ea aliud, ita ut offere alterum alteri possit.

30. Ideo libro 3. Responsorum.

Or, qui ius lucubnis immittendi non habuerit, capitulo pariente communis, nullo iure senectas immittit, respondi.

31. Idenq; libro 1. Responsorum.

Si, qui ius lucubnis immittendi non habuerit, & in subiecto ceteris, nisi & lucubnus, hinc de haustris, & fonte priuato, ad flumen autem publicum, idem Neratius eodem libro scribit, iter debere cediri, haustrum non operare: & si quis tantum lucubnus cederet, nihil cum agere.

32. Papianus libro secundo Responsorum.

Potesse pascendi seruitutes, idem ad aquam appellendi, si prædiis fructus maxime in pecore conseruat, & prædiis magis quam perire videatur. Si, tamen, cetero pariente, demonstrat, cui seruitutem prætari voluit: empori

Lumpico habitationem, & horreum, quod in ea domo erat, quoad viuere, legavit: iuxta eandem domum horos, & cenaculum, quod Olmpico legatum non est, fuerunt ad hortum autem, & cenaculum semper per dominum, cuius habitatione relicta erat, adiutor fuit. Quicquid est, an Olmpicus adiutor prætare debet. Responde seruitutem quidem non esse, sed hereditate transire per domum ad ea, quae commemorata sunt, posse: dum non noceat legatarum, i. Lucij Titij, aperto parietis domus sue, quatenus stillicidij rigor, & tigrorum protectus competebat, iuam in publico aperiatur. Quero: cum neque luminibus Publij Maxij vicini, neque itineri vicini officret, neque stillicidij ne vicini domino cadas; an aliquam actionem Publij Maxij vicinius ad prohibendum habet. Respondi secundum ea, quae proponerentur nullam habere.

DE SERVITIBVS PRÆD. RUSTICORVM.

TIT. III.

Vlpianus libro secundo Institutionum.

Seruitus rusticorum prædiorum sunt hæc: iter, via, aqueductus, iter est ius eundem, ambulandi homini, non etiam iumentum agendi. Aquæ est ius agendi vel iumentum, vel vehiculum, ita que qui iter habet, actum non habet? qui actum habet, & iter habet etiam sine iumento. Via est ius eundem, & agendi, & ambulandi, natu & iter, & aquæ & se via continet. Aque lucus est, ius aquam dendri per fundum alienum. 1. In rusticis comunitudinibus sunt aquæ haustrus, pectoris ad aquam ad pulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, harenfodiendæ. 2. Traditione plane, & patientia seruitutem inducit officium prætoris.

2. Neratius libro quarto Regularum.

Rusticorum prædiorum seruitutes sunt: licere altius tollere, & officere prætorio vicini: vel cloacam habere licere per vicini domum, vel prætorium: vel protectum habere licere. 1. Aqueductus, & haustrus aquæ, per eundem locum vi ducatur, etiam pluribus concedi potest etiam ut diuersis diebus, vel horis ducatur. 2. Qsi aqueductus, vel haustrus aquæ sufficiens est, potest & plures, vel eundem locum concedi, ut & isdem diebus.

3. Vlpianus libro septimodecimo ad Edictum.

Item si possunt seruitutes imponi, & vi boues, per quos fundus colitur: in vicino agro palcatur, quam seruitutem ponit posse, Neratius libro secundo membrarum scribit. 1. Q. Idem Neratius, etiam vi fructus in vicini villa cogatur, coquiliq; habentur, & pedantur ad vineam ex vicini prædio sumantur, constitui posse scribit.

2. Eodem libro art vicino, cuius lapicidina fundo tuo immincat, posse cedere, ius eielle, terram, ruddus, faxa, iacere, posita habere: & vi in tum lapides prouoluantur, ibi positi, habentur, siq; indeportentur. 3. Qui habet haustrum, iter quoque habere videatur, ad haustrandum, & (vit) ait Neratius libro tertio membrarum) siue ei ius haustrandi, & audeundi cestum his, utrumque habebit: siue tantum haustrandi, inesse & adiutori siue tantum audeundi ad fontem, inesse & haustrum, hæc de haustris, & fonte priuato, ad flumen autem publicum, idem Neratius eodem libro scribit, iter debere cediri, haustrum non operare: & si quis tantum lucubnus cederet, nihil cum agere.

4. Papianus libro secundo Responsorum.

Potesse pascendi seruitutes, idem ad aquam appellendi, si prædiis fructus maxime in pecore conseruat, & prædiis magis quam perire videatur. Si, tamen, cetero pariente, demonstrat, cui seruitutem prætari voluit: empori

gatoria confessoria est, qui seruitures sibi competere contendit: negavitur domino, qui regat.

1. Hec autem in rem actis confessoria nulliusquam domino fundi, cooperari, seruiturem etiam non vindicare potest, quia non dominum in fundo vicino habet, cui seruiturem dicitur deberi.

2. Rerum Neratinus scribit, si medijs loci vallisfructus legeretur, iter quoque sequi: per ea scilicet loci fundi, per quez, qui vallisfructum cestis, constaueret, quatenus est ad frumentum necessarium, namque sciendum est, iter quod frumento gratia frumento prestatur, non esse seruiturem, neq; enim potest sibi frumentario seruitus deberi, sed si fundo debeatur, & ipse frumentarius ea vicius. 3. Pomponius dicit, frumentarium interdicto de timore vti posse, si hoc anno vltus est, alibi enim de iure, id est, confessoria actione: alibi de facto, vt in hoc interdicto, queritur, quod Julianus libro quadragesimo octavo Digestorum scribit, pro sententia Iuliani facit quod Labeo scribit, etiam si restatur vltus sit, qui legavit vallisfructum, debere vtile interdictum frumentario dari: quenadmodum hæredi, vel emptori competunt hæc interdicta.

3. Idem lib. o 70. ad Edictum.

Sed, & si par tem fundi quis emerit, idem dicendum est.

4. Idem libro 17. ad Edictum.

I. Oci corpus non est dominus ipsius, cui seruitus debetur: sed in eundi haberet. 1. Qui iter hoc ad, vel actus sine itinere haberet, actus de seruitute vicius. 2. In confessoria actione, que de seruitute mouetur, fructus etiam venient. Sed videamus, qui esse fructus seruitutis possunt. & eti vixisti & demum fructuum nomine computandum, si quis, quod interagentis, seruitute non prohiberi. Sed & in negotioria actione (vt Labeo at) fructus computantur, quasi interest peitoris, non vti fundi sui iteneri aduersari. & hanc sententiam Pomponius probat. 3. Si fundus, qui iter debet, plurimi sunt: vnicuique insolidum competit aequaliter: & ita Pomponius libro quadragesimo primo, testibus in affirmacionem id, quod interest, vniuersitatem, quod eius interest, qui experitur. itaq; de iure quidem ipso singuli experientur, & viceror. & alii proderit: affirmatio autem, ad quod eius interest, genocavatur: quoniam per vnum adquiri seruitus non possit. 4. Sed & si duorum fundus suis qui seruitudibus vniuersitatem poterit ita agi, & (vt Pomponius libro eodem scribit) quipuis defendendi, solidum debet restituere: quia divisionem hæc res non recipit. 5. Si quis mihi itineris, vel actus, vel viae controversiam non faciat, sed reficeret, sternere non patitur: Pomponius libro eodem scribit, confessoria actione mihi stendum, nam & si arborem impendente habeat: vicinus, qui viam, vel iter iniunxit, vel inhabile facit: Marcellus quoque apud Julianum putat, iter perendum, vel viam vindicandam, sed de refectione vice & interdicto vti possumus, quod de itinere actus, reficiendo competit. Non tamen si silice sternere velit: nisi nominandum id conuenit. 6. Sed & de hanc, quia seruitus est, competitum nobis in rem actiones.

7. Competit autem de seruitute actio domino aduersari neganti seruitutem, si vicino debere, cuius zedes non in totum liberum sunt, sed ei, cum quo agitur, seruitutem non debent, verbi gratia: Habeo zedes, quibus sum vicinus Seianus & Sempronianus: Sempronianus seruitutem debet: aduersarius domum Seianarum volo experiri, alium me tollere prohibenter, in rem actione experiar. licet enim seruitus zedes me, et tamen, cum quo agitur, non seruit. hoc igitur intendo, habere me his altius tollendi, in iusto eo, cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas zedes habeo.

8. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Statu autem refacio parietem ad vicinum per-

ter: ita fulura aduersorum vicini; cui seruitus debetur, quamdiu paries reficietur, ad

interiorum vicinum nova debet pertinere, nam-

Hæc seruitus & ei, qui viteriores zedes habet, debet potest.

5. Paulus libro 21. ad Edictum.

Et ideo, si inter meas, & Titij zedes, tuz zedes intercedant, possim Titij zedibus seruitutem imponere, liceat ei altius tollere, licet vltis non imponatur: quia, donec tu non exolti, esti vultus seruitutis.

6. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Et si fore, qui medius est, quia seruitutem non debebat, aliis exulerit edificia surae iam ego non videar luminibus suis obstatu, si adscire: fructus intende: ius milii non est, ita adscire: habere, in iusto te, sed si intra tempus statu, res depositus edificium suum vicius, renasceri.

7. Scindens tamen an his seruitutibus possidente non esse cum iuri, & perito: & si fore, non habeat adscircium altius in meo, adscire: meus possidente est, nam, cum nihil sit innovatum, ille possidet, & adscire: me proibere potest, & civili actione, & interdicto. Quod vti aut clavis, id est, si lapilli laeti impedierit, sed & si pariente co-adscire, ego possider ero effectus.

8. Etiam de seruitute, que oneris ferendi causa imponitur, non nobis comitemur & oneri-ferat, & adscire: tesciat ad eum modum, qui seruit, tunc imponit, qui seruitutem imponi, & qui seruit, aliquid cogerebet: ne me facere prohiberet. nam in omnibus seruitutibus refacio ad eum pertinet, qui, sihi seruitute adscircionem ad eum, cuius res seruit, sed evoluti Serul sententia in propria specie: ut posuit quis defendere, ius sibi est, cogere aduersari, resciscere parietem a onera, & vicius. 13. Hæc autem, hanc seruitute non hominem debet, sed rem: denique licet domino rem detinque, serbit.

9. Hæc autem actio in rem magis est, quam in personam: & non alii competunt, quam domino zedium, & a lueris dominum: sicut exterritorum seruitutum intentio.

10. Si zedes plurimum dominorum sint, an insolidum agatur, Pomponius libro tertio quidam tractat, & ait singulos dominos insolidum agere, sicut de exterritorum seruitutibus, excepto vltusfructu, sed non idem respondendum inquit, si communis zedes essent, que onera vicini sustingerent.

11. Modus autem actionis in hac actione, non cum eum modum pertinet, qui in seruitute imponita continetur: forte ut reficiat lapide quadrato, vel lapide striguli, vel quoque alio opere, quod in seruitute dictum est.

12. Veniunt & fructus in hac actione: id est, commodum, quod haberet, si onera zedium eius vicinus sustineret.

13. Paritet autem meliorē quidam, qui in seruitute imponit, est, facere licet, deteriorē, si faciat, ut per operis noui narrationem prohibetur.

14. Paulus libro 21. ad Edictum.

Harum actionum evenus hic est, ut vicior. of-

ficio iudicis aut res præstetur, iter cautoris:

ipla hæc, ut habeat aduersariū index emendare,

vltum parietis, & idoneum præstare, cautor hæc est,

ut in iuste de reficiendo parietem cauter, neq; fe-

neg; succelentes suo prohibitoris altius tollere,

sublumq; habere, & si cauter, absoluere: si vero,

neq; rem præstare, neq; cautionem, tanti condemnare,

quanti auctor in item iurauerit.

15. Ulpianus libro 17. ad Edictum.

Statu autem refacio parietem ad vicinum per-

ter: ita fulura aduersorum vicini; cui seruitus

debet, quamdiu paries reficietur, ad

interiorum vicinum nova debet pertinere, nam-

seruitutem: sicuti qui aqua, ex qua ius habet viendia, alia mixta vltis est, retinet ius suum.

16. Ulpianus libro quinquagesimo tertio ad Edictum.

Si quis diurno vltu, & longa quasi possessione, ius partem ducenda nancet sit: non est ei necesse docere de iure, quo aqua constituta est, veluti ex legato, vel alio modo: sed ut leui habet actionem, vi ostendat, per annos forte tot vltum sic, non vlt, non clausus, non precario possidisse. 17. Agi autem hæc actione poterit non tantum cum aqua cuius agro aqua originatur vel per cuius fundum ducitur, verum etiam cum omnibus agri poterit, quicunque aquam non ducere impediunt, exemplo ceterarum seruitutum. Et generaliter, quicunque aquam ducere impedit, hæc actione cum eo experiri potero.

18. Marcellus libro sexto Digestorum.

An unus ex sociis in communi loco, invitatus, iure adscire: posuit, id est, an, si prohibetur a sociis, posuit cum his ita experiri, ius sibi esse adscire: & an socij cum eo ita agere posint, ius sibi prohibendi esse, vel illi ius adsciriendi non esse, & si adscircium iam sit, non posuit cum eo ita experiri, ius tibi non esse ius adscircium habere, quoniam, & magis dici potest, prohibendi potius quam faciendi, esse in sociis: quia magis ille, qui facere conatur, (vt dixi) quodammodo sibi alienum quoniam ius præcipit, si, quasi solus dominus, ad suum arbitrium vlti iure coiuncti velit.

19. Iustini libro secundo Epistularum.

Ego illi non esse tigna in parietem meum immissa habere, an & de futuris non immittendis cœundum est respondi: iudicis officio contineri potest, de futuro que operi caueri debet.

20. Proculis libro quinto Epistularum.

Ita, quibus aquam dico, in via publica, heo & liz rupis inundant parietem vltum, posse te mecum recte agere, ius mili non esse flumina ex meo in eum parietem fluere.

21. Pomponius libro trigesimo tertio ad Sabini.

Si cum meus proprius est paries, possum sim te immittere signa, quæ ante ha habueris: si noua vltis immittere, prohiberi à me potest, immittere etiam agere tecum potest, vt ea, quæ noua immitteris, tollas, & si paries communis, opere abs te facta, in zedes meas se inclinauerit: potero tecum agere, ius tibi non esse parietem illum ita habere.

22. Ulpianus libro sexto Opinionum.

Itius zedes suas extollendo: vt luminibus dominis minoris anni viginti quinque, vel impuberis: cuius curator, vel tutor erat: officianus escribit, quoniam hoc quoque nomine actione ipse hereditate teneantur: quia, quod alii facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipsum committere non debuit: tamen & aduersus possidentem easdem zedes, dando est impuberis, vel minori actio: vlt, quod non iure factum est, tollatur.

23. Iustini libro septimo Digestorum.

Si te emerit, ut mili liceat, ex zedibus meis in zedes tuas nullidum immittere: & postea, scite, ex causa emptionis immittit habeam: quero, ut ex causa actione quadam, vel exceptione tunc sim, respondi, viro quo auxilio me vltum.

24. Iustini libro secundo Digestorum.

Si quando inter zedes Vinas paries esset, qui in vicini domum se mpedem, aut amplius procumeret: agi operi, ius non esse, illum parietem ita prolectum in suum esse inuito se. 25. Cum in domo Gaij Sel-

Seruitur vobis non videatur, nisi in qui suo iure vici
secederit, id est que si quis pro via publica, vel

pro alterius seruitur vobis sit nec interdicum, nec
actio utilem competit.

LIBER NONVS.

SI QVADRVPES PAVPE-
riem scilicet datur.

Ulpianus libro octauodecimo ad Edictum
I quadrupes pauperem fecisse di-
citur. *Actio ex lege duodecim tabula-*
rum descendit, quia lex voluntaria aut da-
ri id, quod nocuit, sed est id animal,
quod noxiam commisit: aut estimatio-
nem noxie offere.

1. Noxia autem est ipsum delatum. 2. Quae a-
cio ad omnes quadrupes pertinet.

3. Aut prior Pauperem fecisse. Pauperes est
damnum sine iniuria facientis datum, nec enim pos-
t est animal iniuria esse ille, quo sensu carerit.

4. Itaque, ut Seruus scribit, tunc hæc actio lo-
cum habet, cum coniuncta seruitur: nocuit quadru-
pes, puta si equus calcitosis calce percussit: aut

hunc cornu foliis, periret: aut multo propter
num seruorum. Quod si præp. erit loci iniuriam,
aut propter culpam mulieris, aut si plus iusto onera-
ta quadrupes, in aliquem onus euerterit: hæc a-
ctio cellulamque iniuriam agetur.

5. Sed & si canis, cum ducetur ab aliquo, asper-
rite sua emulsi, & alium damnum dederit: si con-
tineri seruitur: alio poterit, vel si eum locum
induci non debuit, hæc actio cessabit: & tenebitur,
qui canem tenet.

6. Sed & si, instigatu alterius, sera damnum de-
derit, cessabit hæc ad. o.

7. Et generaliter hæc actio locum habet, quoniam
contra naturam sera noctis pauperem dedit. id est:
si equus dolore concutitur, calce penitus: cessare ita
actionem, sed enim qui equum percussit, ut vul-
nerauerit, in factum magis, quam lege Aquilia, tene-
rit: que ideo, quia non ipsa corpore damnum
dedit, sed factum permissit, qui vel palpa-
tus est, & calce cum p. restringeretur actioni locus.

8. Et si alia quadrupes aliam concutitur, ut dam-
num daret eius, qua concutitur; nomine agendum
erit. 9. Sine autem corpore suo pauperem quadru-
pes deducere aliam rem, quam tergit quadrupes hæc actio locum habebit, vixit si plauso-
bus obtulit aliquem, vel alia re delecta.

10. In vestis patrum, propter naturalem serita-
rem, hæc actio locum non habet. & ideo, si vobis su-
git, & sic nocuit, non potest quondam dominus con-
ueniri: quia dominus esse, vbi sera equalit. &
ideo, & si eum occidimus corpus est.

11. Cum arietes, vel boves coemissent, & alter
alterum occidit: Quintus Mucius distinxit: vi, si qui-
dem est periles, qui adgrediens erat, cesseret actio: si is,
qui non profocauerat, competenter actio: quomodo
rem enim aut noxiam facere, aut innoxiam dede-
re oportere.

12. Et, cum etiam in quadrupedibus noxa cap-
put sequitur, aduersus dominum hæc actio datur,
non enim fuerit quadrupes, cum noceret, sed cuius
nunc est.

13. Planus si ante item contestatam decessorit a-
vival, extincta erit actio.

14. Noxx autem dederit est, animal tradere vi-
uum. Demum, si communè plurimum sit animal, ad-
uersus singulos erit insolidum noxiam actio, sicut
in homine. 15. Interdum autem dominus in hoc
non conuenierit, ut noxa dederit, sed etiam insolidum.
vixit si iure interrogatus, an sua quadrupes esset,
responderet non esse sua, nam si conteret esse eius,
insolidum condemnabitur. 16. Si post item con-
testatam, ab alio sit animal occisum: quia domino
legis Aquilia actio competitatio in iudicio habe-
bitur legis Aquiliz: quia dominus noxx dedenda fa-

cultatem amiserit, ergo ex iudicio preposito, si quis
stimatorum offere, et paratus facere actionem man-
date auctoritatem eum, qui occidit.

17. Hæc actionem nemo dubitaverit, licet heredi-
di, et certi que si cestoribus: nec aucteris heredes,
quod noxiam commisit: aut estimatio-
nem noxie offere.

2. *Paulus* libro vicensimo secundo ad Edictum

Hæc actio non solum dominus, sed etiam ei, cu-
mum interest, competit: veluti eti, et res com-
modato estitem sufficiunt: quia, eo quod teneat, dæ-
num videtur pati. 1. Si quis aliquem curans
magistrum forte, in taverna proxima se immulsi.
seri, ibique à cane feroci lassis, et levioribus poll: agi ca-
nis nomine, quidam purpurei, si solitus suis, con-
tra.

3. *Gaius* libro septimo ad Edictum
Provincialis

Ex hæc lege, iam non dubitamus, etiam liberarum
personarum nomine agi: possit forte si patre emul-
sibus, aut filiis familiæ vulnerauerit quadrupes,
scilicet vi non deformitaris ratio habeatur, et cum li-
berum corpus estimatio non recipiat: sed imp-
ulsarum in curationem fiduciam: et operarum a-
missarum, qualiter amulsius quis esset, iudicis fa-
bus.

4. *Paulus* libro vicensimo secundo ad Edictum

Hæc actio utilis competit, & si non quadrupes.

5. *Alfonso* libro secundo Dic. Scrum

Galio cum in tavernam equum deduceret, mi-
lam equi offecit, et la carne reicit, et eum
Agasius fregi, et sublebit, et postea cum domino
mullo agi, quod ea pauperem fecisse, respondi-
fuit.

AD LEGEM AQUILLIAM,

T. I.

Ulpianus libro octauodecimo ad Edictum

Ex Aquilia omnibus legibus, quæ ante se de-
lato inuria locum sunt, deriguntur: sive duodecim
tabularum seruitur, alia que sunt, quæ leges nunc referre non
est netesse. 1. Vnde lex Aquilia plebis etiam est:
cum eam Aquilius tribunus plebis a plebe rogau-
rit.

2. *Caius* libro septimo ad Edictum Provincialis

Ego Aquilia, capite primo caetur, vnde qui ser-
uum seruitur, alienum, alienum, quadrupedem,

vel eundem, iniuria occidit: quam id in anno

plurimi sunt, tantum ex dare dominum damnosum est.

1. Et infra deinde caetur, ut aduersus, infinitan-
tem in duplum actio est. 2. Ut igitur apparet,
seruitur nostris exequatur quadrupes, que pecudum nu-
mero sunt, & gregari habentur: velut ovis, capra-
bous, equi, muli, asini, et in suis pecudum ap-
pellatione continentur, queritur. & recte Labecum pla-
cat, contineri, sed canis intrusus non est, longe
magis bestie in eo numero non sunt: veluti vesi, leo-
nes, pantheræ, elefanti autem, & camel, quasi mix-
ti sunt: et iumentorum operam praestant, et na-
tura eorum sera est: & ideo primo capite continetur
eas oportet.

3. *Ulpianus* libro octauodecimo ad

Edictum

Si seruitur, seruare, iniuria occidit, occidere fuerit
merito adseritur: non enim sufficit occidere: sed op-
portet, iniuria id esse factum.

4. *Gaius* libro 7. ad Edictum Provincialis

Taque, si serum tuum latronem, insidiante-
m illi occidero, securus ero, nam aduersus pe-
culium naturalis ratio permittit se defendere.

1. Lex

2. *Ulpianus* libro 18. ad Edictum

Si seruitur, et alius impulsu dam-
num dederit: Proculus scribit, neque eum, qui im-
pulsi, teneri, quia non occidit, neque eum, qui impulsus
est, quia damnum iniuria non dedit: secundum quod
in factum actio erit danda in eum, qui impulsi.

3. *Ulpianus* libro 18. ad Edictum

Mela scribit, si, cum pilâ quidam ludoret, ve-
limenti quis pilâ percussa in tonsoris manus,

eam deiceat, & sic serui, quem tonsor habebat, gula

si percussit, et cetero cultello: in quoctum eorum culpa

est, cum lege Aquilia teneri, Proculus in tonsore esse

culpam. Et sane, si ibi contebat, vbi ex consuetudine
ludebatur, vel vbi transitus frequens erat, est, quod

si impuleret, quamvis nec illud male dicatur,

1. 9. Lex duodecim tabularum summa no-
næ deprehensum occidere permittit: vt, tamen id i-
plum cum clamore testificetur, interdui autem de-
fendere, ut non in certamine serum occidit: nisi si do-
mino committente hoc factum sit, unde enim Aqui-
lia cœllat. 5. 9. Sed si quis serum tegrotum leu-
ter percussit, & obiectare Labeo dicit, lega

Aquilia cum tecum: quia aliud alij mortiferum esse
solit. 6. 9. Celsus autem nullum intercessit dicit,
occiderit, an mortis causam præstiterit, vt, qui mortis
causam præstiterit, non Aquilia, sed in factum ac-
tionem teneatur, unde adserit eum qui venenum pri-
metu[m] medicamentum eu[m], qui summa gladium porces
xuanam nec hæc lege Aquilia teneat, sed in factum.

7. 9. Sed si quis de ponte aliquem precipita-
uit: Celsus aut, ipso istu[m] perierit, aut continuo
submersus est, aut latissim vi fluminis virtus peries-
tit: lego Aquilia tenetiquam modum, si quis pri-
orem faxo inlitteret. 8. 9. Proculus aut, si medicus
seruum imperio securerit, vel ex locato, vel ex lege
Aquilia competere actionem.

8. *Celsus* libro 7. ad Edictum Pro-
vinciale.

I Dem iniuria est, si medicamento perperam vobis fu-
erit. Sed & qui bene securerit, & dereliquerit curatio-
nem, si curus non erit, sed culpa reus intellegitur.

9. 9. Mulierem quoque, si per imperium
impetus mularum recinet non poterit, si ex a-
lium hominem obriverint, vñgo dicitur culpa
nomine teneri. Idem dicitur, & si propter infirmita-
tem, submerso mularum impetus non poterit, nec
videtur inquinare, si infirmitas culpa admittitur
cum affecte quisq[ue] non debeat in quo vel intelle-
git, vel intellegere debet, infirmitatem suam alij per-
ficiatos futuram. Idem iniuria est in persona eius
quæ impetus equi, quoque venatur, propter imperi-
um, vel infirmitatem retinere non poterit.

9. *Ulpianus* libro 8. ad Edictum.

Item si obsterix medicamentum dederit, & inde
mulier perierit: Labeo distinguunt: vñsi quidem suis
manibus supponit, videatur occidere: sin vero des-
dit, ut sibi mulier occiderit, in factum actionem dæ-
dam, quæ sententia vera est, magis enim causa
mortis præstiterit, quam occidit. 1. 9. Si quis per
vini, vel suatum, medicamentum alium infundit vel
ores vel crister, vel si cum vnxit halo vñgo: lego
Aquilia cum teneri: quemadmodum obsterix sup-
ponens tenerit. 2. 9. Si quis hominem sancne ne-
cauerit, in factum actionem teneri: Merarius aut. 3. 9. Si
seruum meum equitantem, concitato equo, effec-
teris in flumen precipitari, atque ideo homo perierit
in factum esse dandum actionem: Ohlius scribit
quædam iniuria, si seruum meus ab alijs in insidias
ductus, ab alijs est occisus. 4. 9. Sed si per lu-
sum iaculacionis, serus fuerit occisus: Aquilia lo-
cus est, sed si, scimus alij in campo iacularentur, serius
per eum locum transire: Aquilia cessat: quia non
debit, per campum iaculatorium, nec intempestivæ
sunt, qui tamē data opera in eum iaculatus est, vñ-
tig Aquilia tenebitur.

10. *Paulus* libro 21. ad Edictum.

Nam iusus quoque noxius in culpa est.

11. *Ulpianus* libro 18. ad Edictum.

Itæ Mela scribit, si, cum pilâ quidam ludoret, ve-
limenti quis pilâ percussa in tonsoris manus,

eam deiceat, & sic serui, quem tonsor habebat, gula

si percussit, et cetero cultello: in quoctum eorum culpa

est, cum lege Aquilia teneri, Proculus in tonsore esse

culpam. Et sane, si ibi contebat, vbi ex consuetudine
ludebatur, vel vbi transitus frequens erat, est, quod

si impuleret, quamvis nec illud male dicatur,

si in loco periculo sellam habeti consori se quis commiserit ipsum de se queri debere. 1. ¶ Si aliud tenuis, alius intermitis qui tenuis, quasi causam mortis prebuit, in factum actione tenetur.

2. ¶ Sed si plures seruum perculserint: virum omnes, quasi occiderint, teneantur, videamus. & si quidem apparet, cuius istu perierit: ille, quasi occiderit, tenetur, quod si non apparet: omnes, quasi occiderint, teneri, Julianus ait. & si cum uno agatur, ceteri non liberantur, nam ex lege Aquilia quod alii praeferunt, alium non relevat, cum sit pena. 3. ¶ Celsus scribit: si alius mortiferio vulnera percussit, alius postea examinaverit: priorem quidem non teneri, quasi occiderit, sed quasi vulnerauerit, quia ex alio vulnere periret: posteriorē teneri, quia o. cedit, quod & Marcellus videtur, & est propositus Vilius. 4. ¶ Si plures trahent decesserint, & hominem oppresserint: quem veteribus placet, omnes legi Aquilia teneri. 5. Item cum eo qui canem irritanter, & efficerat, ut aliquem morderet, quamvis eum non tenuit, Proculus respondit: Aquilia actionem esse, sed Julianus cum demum Aquilia teneri ait, qui tenuit, & effecit, ut aliquem morderet, ceterum, si non tenuit, factum agendum. 6. ¶ Legis autem Aquilia actione homo competit, hoc est dominus. 7. ¶ Si in hominem, quem tibi redhibitus essem, damnum iniuria datum esset: Julianus ait, legi Aquilia actionem mihi competere, meque, cum crepero reddihere, tibi restitutum. 8. ¶ Sed si seruus bona fide alicui seruat, an ei competit Aquilia actio? & magis in factum actione erit danda. 9. ¶ Eum, cui vestimenta commoda sunt, non posse, si Celsus fuerint, legi Aquilia agere, Julianus ait: sed domino eam competere. 10. ¶ An fructarius, vel vsuarius legi Aquilia actionem haberet, Julianus tractat, & ego puto melius, utile iudicium ex hac causa claudam.

12. Paulus libro decimo ad Sabinum

¶ Ed & si proprietatis dominus vulnerauerit seruum, vel occiderit, in quo viusfructus meus est: danda est mihi, ad exemplum legis Aquilia, actione in eum pro portione viusfructus: ut etiam ea pars anni in estimationem veniat, qua nondum viusfructus meus fuit.

13. Ulpianus libro octauodecimo ad Edictum

Liber homo, suo nomine vitilem Aquilia habet actionem, directum enim non habet: quoniam dominum membrorum suorum nemo videtur. Fugitiui autem nomine dominus habet. 1. ¶ Julianus scribit: si homo liber bona fide mihi seruatis, ipsum legi Aquilia mihi tenei. 2. ¶ Si seruus hereditarius occidit: queritur, quis Aquilia ageret, cum dominus nullus sit huic serui. & ait Celsus legem domino damnata salua esse voluisse dominus ergo hereditatis habebitur quare, adita hereditate, licet poterit experiri. 3. ¶ Si seruus legatus, post aditam hereditatem sit occidens: competere legis Aquilia actionem legatariorum non post mortem serui adgnovit legatum, quod si repudiat, consequens esse ait Julianus dicere, hereditate competitore.

14. Paulus libro 22. ad Edictum

¶ Ed si ipse heres eum occidit: dictum est: damnam in eum legatarum actionem.

15. Ulpianus libro 18. ad Edictum

Hic scripture consequens est dicere: vt, si ante Haditam hereditatem occidatur legatus seruus apud heredem remaneat Aquilia actio, per hereditatem adquisita. Quod si vulneratus sit ante aditam hereditatem, in hereditate quidem actio remansit: sed cedere ea legatio herede oportet. 1. ¶ Si seruus vulneratus mortiferis postea ruina, vel naufragio, vel alio ita maturius perierit: de occidens agi non posse, sed qui si de vulnerato. Sed si manummissus, vel alienatus, & vulnera perit, quasi de occidens agi pos-

372

16. Marcius libro quarto Regularum

¶ Via in eum casum res peruenit a quo incipere non potest.

17. Ulpianus libro 18. ad Edictum

S dominus seruum suum occiderit: bone fidei possessor, vel ei, qui pignori accepit, in factum actione tenetur. (1. ¶ Si ceterum latronem, & scelare Aquilam Stichus, & aliter: eum occidens r. u. laur. t. pa. t. en. El. f. l. m. j. f. Aquila agere: quia retro accessus domini ei visum).

18. Paulus libro decimo ad Sabinum

¶ Ed & si is, qui pigri seruum accepit, occidit eum, vel vulneravit: legi Aquilia, & pignorata conuenienter potest, sed alterius contentus esse debet actor.

19. Ulpianus libro 18. ad Edictum

¶ Ed si communem seruum occiderit quis: Aquilia teneri eum, Celsus ait: idem est, & si vulnerauerit.

20. Idem libro 42. ad Sabinum

¶ Cilicet pro ea parte, pro qua dominus est qui aget.

21. Idem libro octauodecimo ad Edictum

A lex: Quem si homo tu in anno plurimi fassit, aqua clausula estimationem habet: damnum, quod datum est. 1. ¶ Annus autem retrorsus computare, ex quo illi occidit est. Quod si mortiferetur vulneratus, & postea post longum intervalum mortuus sit: inde annum numerum viimus, secundum Julianum, ex quo vulneratus est: licei Celsus contra seruit. 2. ¶ Sed utrum corpus eius solum estimamus, quanti fuerit, cum occidetur, non potius, quanti interfuerit nostra, non esse occidens: & hoc iure vitium, ut eius, quod interfuerit, non estimatur.

22. Paulus libro 22. ad Edictum

¶ Roinde si seruum occidisti, quem sub pena tradendum promisi, utilitas venit in hoc indicu-

1. ¶ Item causa corpori coharente estimatione, si quis ex comedendis aut symphoniacis, aut gemellis, aut quadriga, aut ex pari mularum unum, vel unam occidit, non solum enim pretempore corporis estimatione facienda est: sed & eius ratio haberi debet, quo cetera corpora depletata sunt.

23. Ulpianus libro 18. ad Edictum

¶ Nde Neratius scribit, si seruus heres institutus locis, sit etiam hereditatis estimationem venire. 1. ¶ Julianus ait: si seruus liber, & heres esse iussus occidens fuerit, neque substitutum, neque legitimum, actione legis Aquilia, hereditatis estimationem consecuturum, quia seruo competere non potuit, quia sententia vera est: pretij igitur solummodo fieri estimationem: quia hoc interesse solum substituti videatur, eg o autem puto, nec pretij fieri estimationem: quia si heres esset, & liber esset. 2. ¶ Idem Julianus scribit: si institutus seruus sub conditione, si Stichus manumissere: & Stichus sit occidens post mortem testatoris in estimatione etiam hereditatis premium me consecuturum: propter occisionem enim defectus condicio, quod si vivo testore occidens sit, hereditatis estimationem cessare: quia retrosum, quanti plurimi fuerit, inspicitur. 3. ¶ Idem Julianus scribit: estimatione hominis occidens ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuerit. & ideo, & si pretio pistori pollex fuerit praecisus, & intra annum, quo praecederetur, fuerit occidens, postea eum Aquilia agere, praeterea que eo estimandum, quanti fuerit prius, quam arte cum pollice amissus.

4. ¶ Sed

ri, et verisimilium, cum & Marcellus consenserit.

5. ¶ Huius legis secundum quidem capitulum in defunctudinem abiit.

5. ¶ Tertio autem capite, ait eadem lex Aquilia: Ceterum recte, preter hominem, & pecudem, si quis alteri domum fecit, quod visus frigeris supererit iniuria: quia caries erit in diebus tristis, proximitate, & dimido dare demus efo.

6. ¶ Si quis igitur non occiderit, hominem, vel pecudem: sed viserit, frigeris, supereris dubio ex his verbis: legis agenti erit. Prinde, si faciem seruo meo obieceris, & ei aduersus te, nee Veris mihi. 7. ¶ Item si arbustum meum, vel villam meam incenderis: Aquilia actione habebis. 8. ¶ Si quis insulam voluerit mea exire, & signum ei ad vicini, insulam peruenire: Aquilia tenetur etiam vicino, non minus etiam inquinis tenetur ob res eorum exiatis. 9. ¶ Si forniciarii seruos coloni ad fornacem obdormisces, & villa sacerit exiatis: Neratius scribit, ex locato consueto prestare deberes: nelegens in legendis misericordia fuit, ceterum si ali, ignem subieceris fornaci, alius neglegenter custodiebat tenebatur, qui subiecerit, qui custodit, nihil fecit: qui recte ignem subiecit, non peccabit: quid ergo expiatio vilium competere actionem tam in eum, qui ad fornacem obdormivit, quam in eum, qui neglegenter custodit, nec quiquam dixerit in eo, qui obdormivit rem eum humanam, & naturalem passum: cuipus debet vel ignem exangue, vel ita munire, ne euadatur. 10. ¶ Si furni secundum paritem communem habent, non damni iniuria tenetur: & ait Proculus, agi non posse, quia nec eum, qui locum habet, & video sequitur, nec posse paratus sit ostendere, hominem viuum esse: Julianus scribit, ceterate Aquilam: quia quis confessus sit, occidens, hoc enim solum restringit actori confessum actionem, ne necesse habeat docere, eum occidisse, ceterum occidens esse hominem a quocunque oportet.

24. Paulus libro 22. ad Edictum.

¶ Hoc apertius est circa vulneratum hominem, Hos si confessus sit vulnerasse, nec si vulneratus: estimationem cuius vulneris faciemus? & vel ad quod tempus recurramus?

25. Ulpianus libro 18. ad Edictum.

¶ Roinde si occidens quidem non sit, mortuus autem sit: magis est, ut nos tenetur in mortuo, licet fatus sit.

1. ¶ Si procurator, aut tutor, aut curator, aut quis alius confitebitur, aut absencem vulnerasse: confessio in eos utilis alio danda est.

2. ¶ Nonandum, quod in hac actione, que adversus contentem datur, index non rei indicande, sed estimatione datur: nam & illae partes sunt indicandi in confessores.

26. Paulus libro 22. ad Edictum.

¶ Vota enim, quod, qui conuenient, facient se occidere, & paratus sit estimationem soluere, & ad personam magis item estimare.

27. Ulpianus libro 18. ad Edictum.

¶ Si seruus alienum subripuerit, & occidit: & Julianus, & Celsus scribunt, & furti, & danni iniuria competit actionem.

1. ¶ Si seruus communis, id est, meus & tuus seruus meus occidit: legi Aquilia locus est adversus te, si tua voluntate fecit. & ait Proculus existimat, & seruus refert. quid si non voluntate tua fecit, ceterate noxalem actionem: ne sit in potestate serui, ut tibi foli seruat, quod puto verum esse.

2. ¶ Item si seruus communis, meus & tuus, sit occidens a seruo: Celsus scribit, aliorum ex dominis agentem: aut hinc estimationem consecuturum pro parte, aut noxie dedi ei in solidum aperte recipi, hoc res divisionem non recipit.

3. ¶ Seruus autem occidens nomine dominus etenim, verò, cui bona fide seruus, non genet. Sed enī, qui seruus in figura habetur, tenetur nomine eius: Aquilia ait, quia iustitia legi Aquilia videtur, dampna datur, & alio ideo legi Aquilia

ēum est. nec adieciit culpaz mentio, vel inficiatiois
vt in duplum datur actio: quamus danni iniuria
vtrinque exigit. 5 ¶ Sed cum homo liber perire:
danni estimatio non sit in duplum: quia in homine
libero nulla corporis estimatio fieri potest; sed quin
quaginta anterorū condemnatio sit. 6 ¶ Hic au-
tem verba. Si videt, nos longe ē eff dicetur, non
pertinet ad damnum, quia in rem hominis liberi sa-
ca sunt, si forte vestimenta eius, vel quid aliud scis-
sum, corruptumve est: sed ea, quia in corpus eius ad-
mituntur. 7 Si filii familiæ censulum conda-
ctum habuit & inde deieciit, vel effsum quid sit:
de peculio in patrem non datur: quia non ex contra-
cta venit, in ipsius itaque filium hic actio compe-
tit. 8 ¶ Cum seruus habitor est: virum noxalis
actio danda est, quia non est ex negotio gesto: an de
peculio, quia non ex delicto seruus venit: neque enim
re de seruus dicitur noxa, cum seruus nihil nocuerit.
sed ego puto, impunitum seruum esse non oportere.
sed extra ordinem, officio iudicis, corrugendum.
9 ¶ Habitare autem dicimus vel in suo, vel in con-
ducto, vel graviō. Hospes plane non tenebitur quia
non ibi habita, sed tantisper hospitiorum. Sed in tene-
tur qui hospitium dederit. multum autem interest
inter habitationem & hospitem: quantum interest
inter domicilium habentem, & peregrinantes. -
10 ¶ Si plures in eodem cenculo habitent, vnde de-
iectum est: in quemvis hinc actio dabitur: (

2. Gaius libro sexto ad Edictum Provinciale

Cum sanè impossibile est scire, quia deieciit, vel
effudierunt.

3. Ulpianus libro vicensimotertio ad Edictum

Et quidem in solidum. Sed si cum uno sacerit a-
csum, ceteri liberabuntur.

4. Paulus libro nonodécimo ad Edictum

Exceptione, non litis contestatione: præstatutri
partem damni, societatis iudicio, vel utriusq[ue] ajo-
ne, qui solvit.

5. Ulpianus libro vicensimotertio ad
Edictum

S' vero plures, diuiso inter se cenculo habent:
Actio in eum solum datur, qui inhabitat eam
partem, vnde effsum est. 11 Si quis gratuitas ha-
bitationes dederit libertis, & clientibus, vel suis, vel
vxoris: ipsum eorum nomine teneri. Trebatu air,
quod verum est. Item erit dicendum, & si quis am-
itis suis modica hospitiola distribuerit. Nam & si
quis cenculariam exercens, ipse maximam partem
cenculi habebat, solus tenebitur. Sed & si hospita-
culi habeant, solus tenebitur. (Sed si quis cenculari-
us habebat, & seipso tenebatur.) Sed si quis cenculari-
us exercens, modicum sibi hospitiola retinuerit, residu-
um locauerit pluribus: omnes tenebuntur, quia in
hoc cenculo habitante, vnde deieciit, effsum
ue est. 12 Interdui tamē (quod sine capione a-
ctoris sit) oportebit prætorum, exequitate motum, in
eū potius dare actionem, ex cuius cubiculo, vel exedra
deiectum efficerit plures in eodē cenculo habēti.
quod si ex mediano cenculi quid deieciit sit: verius
est, omnes teneri. 13 Si horrearius aliquid dedi-
cerit, vel effuderit: aut conductor apothecæ: vel qui
in hoc dumtaxat condicium locum habebat, vt ibi
opus faciat, vel doceat: in factum actioni locus est:
tiam si quis operantur deiecerit, vel effuderit: vel
si quis dissentient. 14 Cū autem legis Aquiliz
actione proprie hoc quis cidebatur: merito ei,
qui ob hoc, quod hospes, vel quis alius de cenculo
deiecit: in factum dandam est. Labeo dicit aduersus
dictionem, quod verum est. Ianc, si locauerit de-

6. Paulus libro nonodécimo ad Edictum

Hoc edictum non tantum ad ciuitates, & vicos,
H sed & ad vias, per quas v[er]o iter fuit, pertinet.
15 Labeo aut locum habere hoc edictum, si
interdui deiectum sit, non nocte, sed quibusdam locis
& nocte iter sit. 16 Habitor suam suorumque
culpam præstare debet.
17 Si de naue deiectum sit, dabitur actio vitilis in
eum, qui nauta propositus sit.

7. Gaius libro sexto ad Edictum provinciale

Cum liberi hominis corpus ex eo, quod de-
cieciunt, effsumve quid erit, lesum fuerit: index computat mercedes medici præfis-
tas: ceteraque impedita: quae in curature facta

est: præcera operagim, quibus caruit: aut caritatus
est id, quod inutilis factus est. Cicatricum autem,
aut deformitas nulla sit, estimatio: quia liber
corpi nullam recipit estimationem.

D E N O X A L I B U S . A C T I O- N I B U S .

T I T . I V .

Gaius libro 4. ad Edictum Pro-
vinciale.

Noxales actiones appellantur, quae non ex con-
tractu, sed ex noxa, aigue maleficio seruorum
adversus nos institutur: quarum actionum vis, &
potestas hinc est: id dannati fuerimus, hecat nobis
deditio ipsius corporis, quod deliquerit, evitare
hinc estimationem.

2. Ulpianus libro 18. ad Edictum.
Si seruus, sciente domino, occidit: in solidum do-
minus obligari: enim videtur dominus occi-
dere, si auctem sciente, noxalis est: nec enim de-
bet ex maleficio seru in plus teneri, quam vi noxae
eum dedit. 1 ¶ Is, qui non prohibuit, siue do-
minus manu, siue deus esse dominus, hac actione te-
netur. si fecerit enim, si ex tempore dominus, quo non
prohibuit, siue tantum vi Celsus pater, si fuerit a-
lienatus seruus in eorum, vel in partem, vel manu-
mills, noxam caput non sequi. nam seruus nihil
deliquescit: domino inbentis obtemperavit. Et sanè, si
ius it, potest hoc dici, si autem non prohibuit, quem-
admodum factum seru exculpabit: Celsus tamen
diferentiam facit inter legem Aquiliam, & legem
duodecim tabularum, nam in lege antiqua, si seruus
sciente domino furtum fecit, vel aliam noxam com-
misit: seruus nomine actio, est noxalis, nec dominus
suo nomine tenetur, at in lege Aquilia (inquit) do-
minus suo nomine tenetur, non seruus. virtusque le-
gis reddit rationem: duodecim tabularum, quasi vo-
luerit seruos dominis in hac re non obtemperare:
Aquiliz, quasi ignoraret seru, qui domino paruit,
paruit, si non fecisset. Sed si placeat, quod Julianus
libro octagesimo sexto scribit, si seruus furtum
fecit, noxiamve nocuit, etiam ad posteriores leges
pertinet: poterit dici, etiam seru nomine cum do-
mino agi post noxali iudicio: vt quod detur Aqui-
lia aduersus dominum, non seruus excusat, sed do-
minus oneret: nos autem secundum Julianum
propositum, que sententia habet rationem. & a
Marcello apud Julianum probatur.

3. Ulpianus libro 1. ad Edictum.
In omnibus noxalibus actionibus, vicensim: scien-
tia exigitur domini: sic accipienda est, si cum pro-
hibere posset, non prohibuit. aliud est enim, auto-
rem esse seruo delinqutit: aliud, pati delinquere.

4. Paulus libro 3. ad Edictum

Principiale.

In delictis serorum, scientia domini quemadmo-
dum accipienda est: utrum cum consilio, an & si
viderit tantum, quamvis prohibere non poterit:
quid enim, si ad libertatem proclamans, domino
scientia faciat aut qui condemnat dominum? vel,
cum transfluerit seruus, videtur quidem sed
in iusto domino, noxiam nocuit: rectius itaque dic-
tur, scientiam eius accipiendam, qui prohibere po-
terit. & hoc in toto fedice intellegendum est: circa
scientiam verbum. 17 Si extraneus seruus scientia
me fecerit: cumque redemerit: noxalis actio in me da-
bitur: quia non videtur, domino scientia fecisse: cum
eo tempore dominus non fuerit. 18 Cū domi-
nus ob scientiam tenebatur: seruus quoq[ue] nomi-
ne danda sit actio, videndum est, nisi forte prætor v[er]o
nam pernam a domino exigi voluit, ergo dolus ser-
ui impunitus erit, quod est iniquum. immo veroq[ue]
modo dominus tenebitur: vna autem persona exacta,
quam actor elegerit, altera solitus. 19 Si de-

trata noxa deditio, quasi eum consilio domino a-
sumit, qui non erat consilium, absolutione facta &
finite iudicio, amplius agendo cum noxa deditio,
exceptione tui iudicari summonetur: quia res in
superius iudicium deducit, & finita est. Bonac autem
prius iudicium agitatur, scientia agenti est, eum de
scientia domini arguenda possit, tunc ad noxale
causam transire. Contraria quoque, si cum eo, qui scire
cum noxa deditio actuū sit: amplius in domi-
num, detracta noxa deditio, danda actio non est.
In ipso autem iudicio si voluerit, & scientiam domini
iuxqueret, non est prohibendus.

3. Ulpianus libro 3. ad Edictum.

In plurimum seruus deliquerit, omnibus ignoranti-
bus noxale iudicium in quemvis dabitur: sed si
omnibus scientibus qui corum tenebuntur, detrac-
ta noxa deditio: quemadmodum si plures deli-
quissent, ne altero conuenio, alter liberabitur, sed si
alter sit, alter ignorans qui fecit, detracta noxa dedi-
tio, conueniuntur: qui nec sit, cum noxa deditio.

1 ¶ Di serentia autem harum actionum no-
solū illa est, quod qui scī, in solidum tenetur ve-
rum illa quoque quod sive alienauerit seruus, qui
sive manumiserit, sive decesserit seruus dominus
tenetur, sed si ipse dominus decesserit, heres eius no-
tetur.

6. Idem libro 18. ad Edictum.

7. Idem libro 3. ad Edictum.

Noxalis autem non alijs datur, nisi apud me se-
rurus, & si apud me sit, licet eo tempore non
si, quo delinquebat teneor, & heres eius tenetur,
si noxus vivat. 1 ¶ Pomponius ait, si emptor
seru noxali conuentus sit, venditorem, quo scientie
factum est, conueniri jam non posse.

8. Idem libro 32. ad Edictum.

Si seruus cognitus furtum fecerit, quibus ex do-
minis in solidum noxali iudicio tenetur: eosq[ue] iu-
re vitur. Sed non alijs poterit, si, qui conuenit
est, quadrum litis estimationem, nisi in solidum noxa
deditio seruus, nec serendus, nisi partem dedere fuc-
tit paratus. Planè illo proper hoc, quod loci dedere
parati non fuerint, in solidum fuerit condemnatus,
communi diuidendo, vel familie ericindendo iudi-
cio aduersus eos experietur. antè noxal sive iudicium
aceptum poterit, sua parte dedendo, securita-
tem consequi, ne necesse habeat suscipere iudicium.
quamquam quis posset dicere eueniit, vt, dum pars
ei cedat, amittat actionem: dominus enim pro parte
factus, non potest cum socio noxali experiri. for-
tassis, nec communis diuidendo agere posse eius
malefici nomine, quod ante communionem, ad-
missum est, quod si non potest, evidenti iniuria ad-
siceretur, sed melius est dicere, compatiere ei commu-
ni diuidendo iudicium.

9. Paulus libro 32. ad Edictum.

I communis familia, vel communis seruus, furtu
scerit, altero ex dominis scientie: si, qui scī, e-
cūm nomine tenetur: & conuentus alterum
quod: liberarit ac sive quicquam debet conse-
quiri: enim scī nomine pœnam meruit. Quod si
is, qui ignoravit, dñplum præfiterit: a socio simpli
consequetur.

10. Idem libro 22. ad Edictum.

Ed & eo nomine agere cum socio poterit: quod
seruus communem deteriorem fecit: quemad-
modum cum qualibet alio, qui tem communem
deteriorum fecisset. Ceterum, si nihil præterea post
noxa deditio communis habebit: pro socio vel,
si socij non fuerint, in factum agi poterit.

11. Ulpianus libro 7. ad Edictum.

Bona fide seru possit, eius nomine, furtu
in actione tenetur: dominus non tenebitur:
sed noxa dedendo non facit quidem aduersus, cum
antecepit: sive seru dominus vindicare:
cum doli exceptione, summonetur, vel

e. Certè non tantum duplationis, sed & conditio-
nis rationem habendam, Julianus putat, furti facien-
di tempus specandum esse, an eiusdem familiæ sive
serui, nam si hi, qui plurium dominorum erunt, v-
nius eis postea cooperari, locus editio non erit.

32. Callistratus libro 2. Edicti mo-
nitorij.

Is, qui in aliena potestate est, si noxam commis-
se dicatur, si non defensatur, dicitur. & si presens
est dominus, tradere eum, & de dolo mali promul-
tare debet.

33. Pomponius libro 14. ad Sabinum.

Nosali iudicio iniurii nemo cogitur alium de-
fendere; sed carere debet eo, quem non defen-
dit, si seruus est, quid si liber est, qui in potestate sit;
i. distincte ipsi seu defensio danda est.

34. Julianus libro 4. ad Viscium

Ferocem.
Quotiens enim nemo filium familias ex causa
deliti desiderat, si eum in licium datur.

35. Ulpianus libro 41. ad Sabinum.

Et, si condemnatus fuerit filius, iudicatum fuisse
debet; etenim enim condemnatio, quinimum etiam
illud dicendum est, patrem quoque post condemnationem
filij, dumtaxat de peculio posse conueniri.

36. Idem libro 37. ad Edictum.

Si quis seruum pignera-um, deinde à debitore
subrepit, emerit à debitore: nomine eius furi
tenebitur, dominio furi acquisito, nec obterit, quod
Seruiana potest ei homo auocari. Idemque, & si à
minoris quis vigintiquinque annis emerit, vel in
fraudem creditorum sciens, hi enim, quamvis au-
ferri eis dominium possit, interim tamen conve-
niendi sunt.

37. Tzyphonius libro 15. Disputationum.

Si alienus seruus furtum mihi fecerit, qui postea
in meum dominium perirecere: extinguitur furi
actio, que mihi cooperata, nondum in iudicium
edicta, nec si postea alienauero eum, quem ante
item contestata emerit, furi actio restaurabitur,
quid si post item contestata eum redenero,
condemnandus erit venditor.

38. Ulpianus libro 37. ad Edictum.

Venadomorphi, si alij vendidisset, parvi enim
referi, cui vendiderit aduersario, an alij si aque
culpa litis ultimationem sublaturum, qui, vendendo,
noxæ deditiōnem sibi admittit. i. Julianus au-
tem libro viicensimo secundo Digestorum scribit, si
seruum pro derelicto habeam, qui ubi furtum fecerit,
liberari me: quia statim meus esse definit, ne e-
ius nomine, qui fin domino sit, furi sit actio.

39. Si seruus meus rem tuam subtraxerit, &
vendiderit, si que nummos, quos ex prelio habebat,
ei excusserit, locumq; habebunt tamdiu, quamdiu ser-
ui dedendi facultem habemus, nec tantum nobis,
verum etiam successoribus nostris competent, item
aduersus successores: sed non quasi in successores, sed
iure dominij. Proinde & si seruus ad alium per-
missis pronatorum iure dominij, noxalij iudicio, no-
minus dominus conuecetur.

40. Pomponius libro 8. Epistularum.

Serui, quorū noxa, caput sequitur, ibi desedēdī sūt,
vbi delinqüitur arguerunt, itaq; seruos dominū eo-
de loco exhibere debet, vbi vim intulisse dicetur. &
carere omnium dominio potest, si eos non defendat.

L I B E R D E C I M V S.

F I N I V M R E G V N D O R V M.
Paulus libro 21. ad Edictum.

In iūnum regundorum actio in perso-
na est, licet pro vindicatione rei est.

2. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Hec actio pertinet ad prædia
rustica, quamvis adiudicata in ter-
reni, neq; enim multum intererit,
arboreis quis in confinio, an adi-
dicium ponat. i. Indice finium regundorum per-
mittitur, vbi non possit dirimere fines, adjudica-
tione controversiam dirimatur. & si fortè amouenda

veteris obscuritatis gratia, per aliam regionem fines
dirigere iudex velipotest hoc facere per iudicatio-
nem, & condemnationem.

3. Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale.

Vo casu opus est, vt ex alterius prædio alij,
quod adiudicandum sit, quo nomine sit, cui adiudica-
tur iniurie pro eo, quod ei adiudicatur, certa pecu-
nia condemnandus est.

4. Paulus libro 23. ad Edictum.

Sed & loci vnius controvergia in partes scindi ad-
iudicationibus potest, prout cuiusque dominium
in eo loco iudex competet. i. In iudicio
finium

393. Julianus libro 9. Digestorum.

Si plurium seruus furtum fecerit; & omnes dolo-
subsequi debet prætor iuris ciuilis actione, & iudi-
cium honorarium, quod ex hac causa pollicetur, in
cum dare, quem actor elegerit, neq; enim amplius
præstare actor debet, quam ut detracta noxa dedi-
ctione ageas positis cum eoscum noxalij iudicio expe-
riri potuerit, si seruus exhibetur. i. Qui alienum
seruum, suum esse fatur; quamvis noxalij ac-
tione obligetur, si nihilominus causa cognita, saisi-
dere debet, qui autem pro servo conuenient, saisi-
datione onerandus non est: non enim offert se defen-
sione alieni serui. i. Si quis dicit dominum
dolo fecisse, quod minus in potestate eius ser-
uus efficeret, autem contendat, eum seruum ab alio
defendit cum satisfactione: doli in ali exceptio. E.
locus erit. i. Sed & si, post iudicium acceptura
cum domino, seruus apparuerit, & quis non defen-
debatur, dicitur: exceptione doli malo posuit, domi-
nus absolvetur. i. Sed & mortuo seruo, an
quam iudicium acceptatur, omnino hac cetero non
tenebatur dominus.

40. Idem libro 22. Digestorum.

Sheredi: furti subtraxerit: potest ei sum lega-
ria, qui legi sum agnoverit, furti agere. Sed & si idem
seruus hereditaria: rem subtraxerit, furti actio cel-
ibatus, qui nihilmodi: ret. si seruus non sit: ad ex-
hibendum autem actio competeat.

41. Idem libro 2. ad Viscium Ferocem.

Cum seruus communis alteri dominorum dam-
num: iuria dedicidit, ex legi Aquilia, actio
non est: qui si extrae domum desiderat, cum altero
in fiducia legi Aquilia agi posse. i. scuti cum ser-
uus communis furtum fecerit, cum altero domino
furi agi non potest, sed communis diuidendo agi,
potest.

42. Ulpianus libro 37. ad Edictum.

Si ad libertatem proclamauerit, si ei ius nomine
noxale iudicium suscepimus est: si seruus debet id
iudicium, quod de statu eius iudicetur, & sic: si qui-
dem seruus fieri pronuntiat, noxale iudicium ex-
ercebatur: si liber, inutile videbitur. i. Si quis pro-
seruo mortuo ignorans cum decepsisse, noxale iudicium
accepterat: absoluvi debet, quia de isti verum est, et
proper eum dare oportere. i. Hæc actiones per-
petua sum, locumq; habebunt tamdiu, quamdiu ser-
ui dedendi facultem habemus, nec tantum nobis,
verum etiam successoribus nostris competent, item
aduersus successores: sed non quasi in successores, sed
iure dominij. Proinde & si seruus ad alium per-
missis pronatorum iure dominij, noxalij iudicio, no-
minus dominus conuecetur.

43. Pomponius libro 8. Epistularum.

Serui, quorū noxa, caput sequitur, ibi desedēdī sūt,
vbi delinqüitur arguerunt, itaq; seruos dominū eo-
de loco exhibere debet, vbi vim intulisse dicetur. &
carere omnium dominio potest, si eos non defendat.

9. Julianus libro octavo Digestorum.

Iudicium finium regundorum manet, quamvis
socij communis diuidendo egerint, vel alienau-
rint fundum.

10. Idem libro 5. Digestorum.

Iudicium communis diuidendo familij erciscun-
da, finium regundorum, tale libet in eo singula
personæ duplex ius habeant: agentes, & eius, quo
cum agitur.

11. Papinius libro 2. Rapsorum.

In finalibus questionibus vetera monumenta,
I census auctoritas ante item inchoata ordinati
nati sequenda est: modis si non varietate successio-
num, & arbitrio possessorum fines, additis vel de-
tractis agris, postea permutas probetur.

12. Paulus libro 3. Rapsorum.

Ost terminos, quantum ad dominij questione
pertinet, obserueri oportere fundorum, quos
demonstravit is, qui virilisque prædicti dominus
fuit, cum alterum eorum venderet, non enim ter-
minis, qui singulos fundos separabant, obseruari
debet: sed demonstratio adhuc eous fines in-
ter fundos constuire.

13. Gaius libro 4. ad legem 12. Tabularum.

Sillund obseruandum esse, quod ad exemplum
quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis
Solonem dicitur tulisse: nam illa ita est:
Εάν τις αγροτας την πλαταιαν Χαρισσόρου, την
την πλαταιαν, εάν δὲ σίκηρα, δύο πόδες, εάν δέ
τεφον, ιβέθρον όρματην, σύνον τον Εάθος τον τεχ-
τον ξπλάτην, εάν δέ φρεδη, πρώτην, εάν δέ
στρη συκήν, εύτε πόδες δύο την πλαταιαν
φυτεύειν, τα δέ αρτα σέντειρα, πέντε πόδες,
i. si quis septem ad alium prædictum fixerit, infoderit
que: terminum ne excedio. Si maceriam pedem relin-
quit, si vero domū pedes duos. Si se, iudicium, aut seruo
fieri: quantum profunditatem habent, tantum
satagit, linquo. Si putat: passus i. iudicium. At vero
etiam aut finum, ab alieno ad novum pedes planior
ercent arboris ad pedes quinque.

FAMILIAE ER CISCVNDAE, TIT. II.

Gaius libro 7. ad Edictum Provinciale.

Hec actio proficitur ex lege duodecim tabu-
larum, namque coheredibus voluntibus à com-
muniōne discedere, necessarium videbatur aliquā
actionem constitui, qua inter eos res hereditaria
distribuerentur. i. Quia quidem actio nihil
minus ei quoque ipso iure competit, qui suam
partem non possidet, sed is, qui possidet, negat eū
sibi coheredem esse: potest cum excludere per hanc
exceptionem, si in ea regia de agiis prædicti
hereditati non fiat, quod si possidat eam partem
licet negetur esse coheres, non nocet, talis ex-
cipio, quo sit, vt eo cau ipse iudex, apud quem hoc
iudicium agitur, cognoscat, an coheres sit, nisi
enim coheres sit, neque adiudicari quicquam
ei oportet, neque adiudicari ei condēnandus est.

2. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Per familiæ & erciscundæ actionem diuiditur he-
reditas: sive ex testamento, sive ab inulta-
to, sive ex lege duodecim tabularum, sive ex a-
liqua lege deferatur hereditas, vel ex senatus
consulto, vel etiam constitutione, & generaliter
eorum duntaxat diuidi hereditas potest, quo-
rum perit potest hereditas. i. Si quarta ad a-
liquam ex constitutione Dini Pij adrogatum
deferatur: quia hic neque heres, neque bono-
rum possessio sit, vnde erit familiæ erciscundæ
iudicium necessarium. i. Item si filii familiæ
militis peculium sit: fortius dici potest, he-
reditatem effectam per constitutiones: & ideo
hoc iudicium locus erit. i. In familiæ erciscundæ

22. Modestinus libro decimo Pandectarum.

De modo agrorum arbitrii dantur, & ita, qui
minorem locum in territorio habent, necesse
erit, ceteri, qui minorum locum possident, inter
eum locum assignare compellitur, idque rescri-
ptum est.

23. Ulpianus libro sexto Opinionum.

Si irruptione fluminis fines agri confundit innan-
datio: ideoque viupandi quibusdam loca, in
quibus ius non habent, occasionem præstat: præ-
ses prouincie alieno eos abstineat, & domino
finium restituat, terminosque per mensorem de-
clarari iubet. i. Ad officium de finibus cognoscens
pertinet, ceteros minores mutare, & per eos
dimicere ipsam finium questionem, ut aquum
est, si ita res exigit, ceterisque suis subiectis
lo. 11.

Judicio vniusque heredum & rei, & actoris partes sustinet. 4. **D**ubitandum autem non est, quia familiae ericundae iudicium & inter pauciores heredes ex pluribus accipi posuit. 5. **I**n hoc iudicium nisi nomina non venirent: tamen si stipulationes interpositae fuerint de divisione coronis, vi sicut ei, & vi alter alter mandat actiones, procuratoresque cum in suam rem faciat, stabit divisione.

3. *Gaius* libro 7. ad Edictum
Provinciale.

Planus ad officium iudicis nonnumquam pertinet, ut debita & credita singulis pro solidi, aliis alia adtribuantur: quia sepe in solitu, & exactio parium non minima incommoda habet. Nec tamen filii heres adtributio illud esistit, ut quis solus totum debeat, vel totum aliqui soli debeat: sed vt, si ait agendum sit partim suu, partim procurator nominis agere: cum eo agitur, partim suu, partim procurator nomine concurrit. Non licet libera potest iste: nam ex creditibus cum singulis ex parte dividuntur & his libera potestas est, sive loco substituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis translati sunt.

4. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Cetera itaque res praeter nomine venientia in hoc iudicium. Si autem nomen vni ex heredibus legatum habet, iudicium familie ericundae hoc liges conferatur. 1. **M**ala medicamenta, & venena venientia quidem in iudicium: sed index omnino interponere se in his non debet, boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Tantumdem debet facere & in libris improbatæ lectionis, magis fore, vel his creditibus, hac enim omnia probatio corrumpta sunt. 2. **S**ed & si quid ex pecunia, vel ex sacrificio adquisitum erit, vel vi, aut laurocrino, aut ad glorificationem non dividetur.

3. **S**ed & tabulas testamento debet aut apud eum, qui ex maiore parte heres est, iubere manere, sive in sede deponi. Nam & *Labeo* scribit, vendita hereditate tabulas testamentaria descriptas deponere, heredem enim exemplum debere dare: alias vero authenticas ipsum retinere, sive in sede deponere.

5. *Gaius* libro 7. ad Edictum
Provinciale.

Si que sunt cautiones hereditariæ: eas inde curare debet, ut spudeum maneat, qui maiore ex parte heres sit: exerceri descriptum, & recognoscere, cautione interposita, ut, cum res exegerit, ipsæ exhibeantur. Si omnes idem ex partibus heredes sint, nec inter eos conuenient, apud quem portio esse debet: sicuti eos oportet: aut ex consensu, vel suffragio eligendus est amicus, apud quem dependet: vel in sede facta deponi debent.

6. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Nam ad litionationem rem deducere, ut, qui litionatione vicit, hic habeat instrumenta hereditaria, non placet neq; mihi, neq; *Pomponio*.

7. *Venedius* libro 7. Stipulationem.

Si heres vnu, cum sub conditione adiectum coheredem, aut apud hostes adiectum (eo) habet, dicitur se herede esse: & actione expertus vicerit, deinde conditione heredis exenterit, vel postliminio redierat victor: et modum debet: cum ex communis carni indubitate indicari actio ei insolitus competit, & electionem coheredi dandam, id est, aut communiceandam, aut experti faciendam protestatum hunc, qui post victorianam coheredis esset: sicut heres, qui reuterus sit in civitatem. Idemque obseruandum, si potest ratus sit postulamus, non enim hispe: sonis silentium impusavi potest, cum ad levigatum post victorianam ceteris indicari.

8. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Pomponius scribit, si vnu ex heredibus prælegat rationes, non prius ei tradendas, quam coheredes descriplerint. Nam & si seruus actor (inquit) fuerit legatus: non alius cum tradendum, quam rationes reddiderit. Nos videbimus, numquid & cautio sit interponendus, quoque si siderat fuerint rationes, vel actor prælegatus, copia eorum hisplurumque eam authenticas rationes sunt necessariae: alioqui ad inferuenda ea, quæ postea emergunt, ad notitiam eius spectantia, & necessaria est, cautio nem ab eo super hoc coheredibus præstat. idem Pomponius. 4. **P**omponius ait, columbas, quæ emitti solent de colum Vario, venire in familie ericundae iudicium: nam nostre sunt tamdiu, quam diu confundendum habeant ad nos revertendis, quare si quis eas adprehendit, surti nobis competit. 5. **I**dem & in apibus dicitur: quia in patrimonio nostro computantur. 2. **S**ed & si quid est pecuniarum nostris à hereta creptum sit, venire in familie ericundae iudicium patet: si seruus eius erit: nam magis eius, ut non destruxit: nesciunt esse, inquit, quod à ipso creptum, vel alta vetustate, tamdiu ab eo fuerit contemptum.

9. *Paulus* libro 23. ad Edictum.

Veniente in hoc iudicium res, quæ heredes vñceperunt, cum defuncto relictæ essent, haec quæ res quæ heredes tradidit, sunt, cum defunctus emissem.

10. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Tem prædicta, quæ nulli patrimonio sunt, sed & vestigia, vel opificia, ita, ne manus huius quoq; res, quæ alienas defunctus bona fide possideret.

11. *Paulus* libro 23. ad Edictum.

Patrum quoque editum & post aditam hereditatem:

12. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Et post item contestatum, Sabinius scribit in familiæ ericundæ iudicium venire, & adiudicari posse. 1. **I**dem erit, & si seruus herediaris ab extraneis aliquid datum sit. 2. **R**es, quæ sub conditione legata sunt, inter heredem est: & video veniam in familiæ ericundæ iudicium, & adiudicari possunt, cum sua lecites, & ut, ut existente conditione, eximatur ab eo, cui adiudicata est, & def. iente conditione, ad eos revertatur, a quibus relata est. **I**dem & in statulibro dicitur: quia inter est hereditas, existente autem conditione ad liberatem peruenient.

13. *Papianus* libro 7. Quæstionum.

Alitionationem enim post iudicium acceptum intercedit, sicut dumtaxat voluntatis: non quæ debent: sicuti eos oportet: aut ex consensu, vel suffragio eligendus est amicus, apud quem dependet: vel in sede facta deponi debent.

14. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Sed & si vñscipio fuerit coptab co, qui heres non erat, ante item contestatum, & postea implera fueritrem de iudicio subducit. 1. **V**ñscipio an in iudicium deducatur, queritur: vñscipio, si deducere vñscipio fundis sit ab heredibus legatus.

15. *Paulus* libro 23. ad Edictum.

Vñscipio seruo hereditario vñscipio legatus sit, nec enim à perfidis discedere sine interitu sui potest.

16. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Et puto officio iudicis contineri, ut, si violent heredes à communione vñscipio discedere, mactem ei gerat cautiones interpositas. 2. **I**ulianus ait, si alii fundi, alii vñscipio fundi index ad indicari, non communicari vñscipio. 2. **V**ñscipio fundi & ex certo tempore, & vñscipio ad certi tempore & alternis annis adiudicari potest. 3. **I**d quod a manu potest hoc iudicatum, illud, quæ vegetat in hac iudicium. 4. **S**ed & si dolo, vel culpa quæd in vñscipio agitur: ut ac. 5. **I**debet sibi in.

Non quoq; in iudicium venire, Pomponius ait. Nam & omnia quæ quis in hereditate dolo aut culpa fecerit in indicium familie ericundæ venire, sic tamens, si quasi heres fecerit. Et ideo, si vñscipio tellatore, vñscipio ex heredibus pecuniam sustulerit t. in familie ericundæ iudicium ea non venit: quia tunc nondam heres era, ubi & item quasi heres fecit, estiam aliam præterea quæ titulum habeat, tamen teneri eum familiæ ericundæ iudicium, Julianus scribit.

5. **P**erique aut, si vñscipio ex heredibus rationes hereditarias deleterit, vel interleuerit, teneri quidem lege Aquilia, quasi corrupti, non minus autem etiam familiæ ericundæ iudicium.

6. **I**tem si seruus hereditarius propriam genitum vñscipio subripuerit: Oñlius aut, sed familiæ ericundæ actionem, & communis dividundis sursumque actione cessare. quare agentes familiæ ericundæ iudicium coexteturum, si eum & iterum adiudicetur, aut litis cœtuatio in similem osteneretur.

7. *Gaius* libro 7. ad Edictum
Provinciale.

Danno commiso ab uno herede, conueniens est dicere, simpli habendam estimationem in familiæ ericundæ iudicio.

8. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

His consequenter Julianus ait: si ex pluribus heredibus vñscipio sit generaliter per optionem legatus, & heredes sicut tabulas hereditaria, interleuerit dicant, vel corniplis, & roper hoc renounceauerint, ne optaret seruus, deinde optionis vindicetur: poterit, si eis vindicetur, doli mali exceptione vñscipio, & de seruo questionem habere.

1. **S**ed, in familiæ ericundæ iudicium de morte tellatoris, vel de morte vxoris liberorumque suorum habebunt quætionem heredes, queratur, & redditumne Pomponius ait, hæc ad diuisionem rerum hereditariorum non pertinet.

2. **I**dem querit, si quis testamento canerit, vi seruus exportandus veneat, officio familiæ ericundæ iudicium contineri, ut voluntas defuncti non intercedat. Sed & eum monumentum iustit tellatori, familia ericundæ regnet, ut sit. Idem tamen temptat, quia hereditum intercessit, quod vius monimentum sequitur: præscriptis verbis posse eos experiri, ut monumentum sit. 3. **S**umptuum, quæ vñscipio ex heredibus bona fide fecerit, vius quoque consequi potest à coherede ex die mortis secundum scriptum Imperatorum Seneris & Antonini.

4. **C**elus etiam illud elegans adit, coheredem, sibi non soluit, habere familiæ ericundæ iudicium, ut cogatur coheres soluerit: cum aliis non liberorum rem creditor, nisi in solidum ei statuerit. 5. **S**i filius familiæ patri heres pro parte exitit, & à creditoriis peculiaribus concurrit, ut paratus sit solvere id omne, quod debetur, per dolis exceptionem consequetur à creditoriis mandari sibi actiones: sed etiam familiæ ericundæ iudicium cum coh eredibus habet. 6. **C**um vñscipio ex heredibus legatum exsoluit ei, qui missus fuerit in possessionem legatorum fernandorum causipat Papianus, & verum est, familiæ ericundæ iudicium ei competere aduersus coheredes: quia non alijs discedere legatarium à possitione, quam vice pignoris erat conuenient, quæ si totum ei legatum fuerit exsolutum. 7. **S**ed & si quis Tito debitum soluerit, ne pignus veniret: Neratus scribit, familiæ ericundæ iudicium cum posse experiri.

19. *Gaius* libro septimo ad Edictum
Provinciale.

Tem ex diverso similiter prospicere index debet, ut quod vñscipio ex heredibus ex re hereditaria pergit: stipulari sive est, non sive sibi solipsi, cum

perlineat. Quæ ita scilicet consequetur index: si aut reputaciones inter eos fecerit, aut si curauerit causiones interponit, quibus inter eos communicare commoda & incommoda.

20. *Ulpianus* libro 19. ad Edictum.

Si filia nupta, quæ dorem conferre debuit, per eum in cohortem ita canit, vt, quod à marito accepit, & pro partibus hereditariis soluerit: nihilominus sibi familiæ ericundæ sic arbitratum Papianus scribit, vt, etiam si constante matrimonio ipsa diem suum obiret, conferatur dōs non impetrata (inquit) coherendum, iurisditionis formam mutare non poterit. 1. **S**i filius familiæ iussu patris obligatus sit, debet hoc debitum præcipere, sed & si in eum patris veritas idem placeat, & se peculio, peculium præcipiet, & ita Imperator nosseret scripisti, 2. **I**lluc amplius, filius familiæ heres institutus dōs uxoris sue præcipiet, nec meritotquin ipsa onera matrimonij sustinet. integrum igitur dōs præcipiet: & cauebit defensionis in coh. edes, qui ex stipulatu possunt coauentari. idem, & si alius dōrem dedit, & stipulans est, nec solum uxoris sue dōs, sed etiam filii sui uxoris quasi hoc quoque matrimonij onus ad ipsum spectat: quia filii onera, & nurus ipse adgnoscere necessitate habet. Præcipere autem non solum patris dōnam docet filium oportet, sed filio dātam tamdiu patitur, vel in re patris veritas sit.

3. **S**i pater in filios, sine scriptura, bona distribuit, & onera viris alieni pro modo possessorum: non videtur simplicem donationem, sed potius supremi iudicii diuisionem, Papianus ait. Planus inquit, si credores eos pro portionibus hereditatis conueniant, & vñscipio placita detrahebant, posse eo præscriptis verbis agi, quæ certa lege permutationem fecerint: scilicet si eunes res dimisisti. 4. **F**amilia ericundæ iudicium amplius, quam ferens, agi non potest, nisi causa cognita, quod si quedam res induxit relata sunt, communis dividendo de his agi potest. 5. **P**apianus ait,

1. **V**ñscipio ex heredibus onus viris alieni iniungitur: extra speciem legati, officio iudicis familiæ ericundæ cognoscens suscepere eum id oportere: legum non ultra dōrem portionis sue, ut quadrantem illibatum habeat. indennis igitur coheredes suos præfari cauebit. 6. **I**dem scribit, & filii in innumeris publicis, in quibus pater ei consentit, reliquias eis, & pro parte heres scriptus est, hoc quod debet præcipere: quia & hoc patris as alienum fuit, sed si munera per mortem patris suscepit, ab his heredes partis soluti sunt. 7. **N**eratus autem respondit, omnes, qui plures filios haberet, vñscipio ex filiis ei, & non ex filiis, i.e. confitit de desponsatione nuptiis, suscepit prout est. **C**elus, qui honeste fangeretur, mortuorum effigies suis heredibus instituit: & quæstum esse, si filius, quod in eam rem impendisset, familiæ ericundæ consequitur, elige respondisse, nulla actione idem confitit, qui potest, quod merito dislocet, sed, ut itaque hoc in familiæ ericundæ iudicium venire. 8. **I**tem Papianus scribit, si maritus alterum ex heredibus onus dōs solvenda, quæ in stipulationem vñscipio suscepere iussit, & mulier aduersus virumque dirigit dōs prætensionem, colorem esse defendendum ab eo, qui suscepere onus iussus est: sed legata, quæ ab utroque pro dote data, clavis dōte reinventur, in comprehendere coheredes esse, qui debito levarunt, non oportet, videlicet vi coheredes, qui onus viris alieni suscepit, officio iudicis legatum consequatur. & verum est hoc, nisi aliud tellator edixit. 9. **I**dem scribit, quod vñscipio ex coheredibus stolidis conditionis impletando nomine dōs de peculio, in hoc iudicium non venire, & non communicari debere.

21. Paulus libro 23. ad Edictum.
Item & in communi diuidendo.

22. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Item Labeo scribit, si unus heredum thesaurum reliquum & testatore effodit, familia erescundae iudicium eum tenet, & si cum extraneo confeo partitum sit. 1. Familia erescundae iudex ita potest pluribus eandem rem adjudicare, si aut pluribus fuerit unus rei præceptio relata, (vbi etiam necessitatim facere Pomponius scribit, ut pluribus adiudicetur) vel si certam partem vnicuique coheredum adsignerit, sed potest etiam, litione admisita, vni rem adiudicare. 2. Sed & regionibus diuisum fundum posse adiudicare secundum diuisiōnē, nemo dubitaverit. 3. Sed etiam, cum adiudicari potest impone aliquam servitutem, ut alium alii servatum faciat ex Is, quos adiudicat. Sed si purè alii adiudicauerit fundum: alium adiudicando, amplius servitutem impone non poterit. 4. Familia erescundae iudex ex duobus constat: id est, rebus atque præstatiōnib; quæ sunt personales actiones.

5. Papinianus dicit, que apud hostes est, Marcellum reprehendit, quid non putat in praestationes eius rei venire in familiæ erescundæ iudicium, quæ apud hostes est, quid enim impedimentum est, rei præstationem venire, cum & ipsa veniam.

23. Paulus libro 23. ad Edictum.

Propter spem postlimini? felicet cum cautione, quæ non reuertit, nisi si tantum estimatus sit dubius euentus.

24. Ulpianus libro 19. ad Edictum

Ed & eius rei, quæ in rebus humanis esse desit, veniente præstationes, & ego Papiniano consensio. 1. Familia erescundæ iudicium & inter bonorum possessores, & inter eum, cui restituere est hereditas ex Trebelliano senatusconsulto, & ceteros honorarios successores locum habet.

25. Paulus libro 23. ad Edictum.

Heredes eius, qui apud hostes deceperit, hoc iudicium experiri possunt. 1. Similes alium ostentium, alium ceterorum bonorum heredem fecerit, non est locus familiæ erescundæ iudicium, diuisum est enim per constitutions inter eos patrimonium, quemadmodum cessat familiæ erescundæ iudicium, cum nihil in corporibus, sed omnia in nominibus sunt. 2. Quantum vero ad accipendum familiæ erescundæ iudicium: nihil interest, posse de quæ hereditatem, necne. 3. De pluribus hereditatibus, quæ inter eosdem ex diuersis causis communes sint, vnu familiæ erescundæ iudicium sumi potest. 4. Si inter me, & te Titiana hereditas communis sit, inter me autem, & tEtitium Sejanum: posse vnu iudicium accipi inter tres, Pomponius scribit. 5. Item, si plures hereditates inter nos communes sint, possumus de una familiæ erescundæ iudicium experiri. 6. Si testator rem communem cum extraneo habebat, sive rei suæ partem alicui legavit, aut heres, aut iudicium familiæ erescundæ acceptum, partem suam alienauit: ad officium iudicis pertinet, ut eam partem, quæ testatoris fuit, alicui iubeat tradi. 7. Quod pro empiore, vel pro donato (puta) coheres possident, in familiæ erescundæ iudicium venire negat: Pomponius. 8. Idem scribit: Cum ego, & tu heredes Tito exitissimus, si tu partem fundi, quem totum hereditarium dicebas, à Sempronio peturus, & vius fueris; mox eandem partem à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit, agente te familiæ erescundæ iudicacione, non veniet non solùm hoc, quod pro herede possidetur, sed nec id, quod pro empiore, cum enim per iudicem priorem apparuit, totum non esse hereditatis quem admodum in familiæ er-

ciscundæ iudicium veniat? 9. An ea stipulatio, quæ singuli heredes in solidum habent actionem, veniam, iter, actus stipulatus erat, decelerit, quia talis stipulatio per legem duodecim tabularum non dividitur: quia nec potest, sed verius est, non venire eam in iudicium, sed omnibus in solidum competere actionem, & si non prestat, via pro parte hereditaria condemnationem fieri oportet.

10. Contraria, si promisor vir decesserit pluribus heredibus infinitus, nec dividitur obligatio, nec dubium est, quin dixerit: quoniam viam promittere & potest, qui fundum non habet, igitur, quia singuli in solidum tenentur, officio iudicis cautions inter se debere, vt si quis ex his contentus litis divisionem præstiterit, id pro parte alterius consequatur.

11. Idem dicendum est, & si testator viam legauerit.

12. In illa quoque stipulatione præsipientium est coheredibus, si testator promiserat: Neque per se, neque per heredem suum fieri, quo minus ire aere posse, quonia, uno prohibetur, in solidum committitur stipulatio: vnu factum ceteris damnatur.

13. Idem iuris est in pecunia promissa a testatore, si sub pena promissa sit, nam licet haec obligatio dividatur per legem duodecim tabularum: tamen, quia nihil prodest ad peccatum evitandum, partem suam solueret, sive nondum soluta est pecunia, necepsa dies venit, præsipientium est per cautionem, ut de indemnitate caneat, per quem factum fuerit, ne omnium pecunia solueretur, aut ut causas, se ei, qui solidum soluerit, partem præstaurum: sive etiam soluit, vnu viuenteram pecuniam, quam defucus promitteret, ne pena committeretur, familiæ erescundæ iudicium a coheredibus pars recipere poterit.

14. Idem obseratur in pugnioribus soluendis, nam, nisi viuenterum, quod debetur, obseretur, iure pugniorum creditorum vendere potest.

15. Si vnu ex coheredibus noxali iudicio seruum hereditarium defende: it, & litis extimationem optulerit, cum hoc expedire: id pro parte hoc iudicium consequatur. Idem est, & si vnu legatorum nomine eauerit, ne in possessionem mittetur, & omnino, quæ pro parte expediri non possumus, si vnu cogente necessitate fecerit, familiæ erescundæ iudicio locus est.

16. Non tantum dolum, sed & culpa in re hereditaria præstare debet coheres: quoniam cum coherere non contrahimus, sed incidunt in eum, non tam diligenter præstare debet, quam clementer, diligens paternosters, quoniam hic propter suam partem, caulus habuit gerendit & ideo negotiorum gestorum ei actio non competit, talem igitur diligenter præstare debet, quam in suis rebus. Eadem sunt, si duobus res legitur: nam & hos conjunxit a societatem non confusus, sed res.

17. Si incerto homine legato, & postea defundel legatario, aliquis ex hereditibus legatarij non consentiendo impediens legatum: is, qui impedit, hoc iudicium ceteris, quanti inter eorum, damnabitur. Idem est, sic contra vnu ex hereditibus, à quibus generaliter homo legatus est, quem ipsi elegi, noluerit consentire, ut præstetur, quem solui omnibus expediebat: & ideo conuenit a legatario iudicio, pluris damnati fuerint.

18. Item culpa nomine tenetur, qui, cum ante alios ipse adiutor hereditatem, servitores prædicti hereditarii debitas paſſus est non viendo amitti.

19. Si filius, cum partem defendere, consensit, soluerit, vel viuo eo, vel post mortem: potest sequi dicit, habere petitionem à coherede in familiæ erescundæ iudicium.

20. Index familiæ erescundæ nihil debet indiuisum relinquere.

21. Item curare debet, ut de quæstione caueatur his, quibus adiudicatur.

22. Si

22. Si pecunia, quæ domi relata non est, per præceptionem relata sit; vnu viuenteram coheredibus præstanda sit; an pro parte hereditaria, quemadmodum si pecunia in hereditate relata esset, dubitatur, & in his dicendum est, videlicet præstandum sit, quod præstatur, si pecunia esset incauta.

23. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Officio autem iudicis conuenit, iubera rem hereditarianam venire vnam, plurime, pecuniamq; ex pretio redactam ei numerari, cui legata sit.

24. Paulus libro 23. ad Edictum.

In hoc iudicio condemnations, & absoluciones in lomonium, persona facienda sunt: & ideo si in aliquo persona omisita sit damnatio in ceterorum quoque persona quod fecit index, non valebit quia non potest ex uno iudicio resindicata in partem valere, si partem non valere.

25. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Rem pignori creditori datam si per præceptionem legauerit testator: officio iudicis continetur, ut ex communi pecunia luatur, eamque serat is, cui modo fuerit legata.

26. Paulus libro 23. ad Edictum.

Si pignori res data defuncto sit: dicendum est, in familiæ erescundæ iudicium venire: sed is, cui adiudicabitur, in familiæ erescundæ iudicium pro parte cohereditatis damnatur: nec cauere debet coheredi, & indemnum cum fore aduersus eum, qui pignori dederit: quia pro eo exire, ac si hypothecaria vel Seruiana actione petitam litis estimatio oblatum sit: vi, qui optulerit, aduersus dominum vindicantem exceptio tuendus sit. Contraria quoque, si is heres, cui pignus adiudicatum est, velit totum reddere, licet debitor nullus, audiendum est. Non idem dici potest, si alteram partem creditor emerit: adiungit enim necessaria est, emptio voluntaria: nisi si obligatio creditoris: quod animos licitus est, sed huius ratio habebitur: quia quod creditor egit, pro eo habendum est, & si debitor per procuratorem egisset: & eius, quod propter necessitatem impedit, etiam ultra etiam actio creditoris.

27. Mediolanus libro 6. Responsorum.

Vnde mili communis est pupillæ coheredi. In eo fundo reliqua sunt conditæ, quibus religio ab viriisque patribus debebatur: nam parentes quoque ciuii pupillæ ibi sepulti sunt, sed tutores diufrere fundum volunt, ego non consentio: sed portionem meam possiderem malo, cum viuenteram emere non possem, & velim pro meo arbitrio exequi ius religionis. Quero, an recte arbitrum communis diuidendo, ad hunc fundum partendum petamus: etiam is arbiter, qui familiæ erescundæ duratur, idem paribus fungi possit, ut hanc possessio, exemplis ceteris corporibus hereditariis, pro parte cunctis nobis partatur. Herennius Modestinus respondit, nihil proponi, cur familiæ erescundæ iudicium addicetus arbitris officium suum etiam in eius fundi, de quo agitur, diuisione interponere non possit: sed religiosa loca in iudicium non deduci, sororiumque ius singulis hereditibus in solidum competrere.

28. Papinianus libro 7. Questionum.

Si seruus pignori obligatus luatur ab uno ex hereditibus, quamvis postea decedat, officium tamen arbitrii duratur, si enim communionis causa, quæ præcessit, quaque hodie duraret, si res non intercederet.

29. Idem libro 2. Responsorum.

Quo pater inter filios non diuisit: post datas actiones vice diuisiōnē, ad singulos pro hereditaria portione pertinenti modo si cetera, quæ non diuisi, in vnu generaliter non contulit, vel res datas non sequuntur.

30. Scœnola libro 1. Responsorum.

Ex parte heres institutus, causam de totis bona, quibus omnes heredes patiebantur ob inlata mortem, suscepit, & opinatur coheres ab eo partem suam patet, nec partem supcipit.

Si pater familiæ, singulis hereditibus fundis legatis, diuisiōnis arbitrio fungi voluit: non alię partem suam coheres præstare cogetur, quam si viue mutua partem seu pignoris liberari consequitur.

31. Idem libro 8. Responsorum.

Seruus inter coheredes tempore diuisiōnis efficiatur, non emendi, sed dividendi anno prius adscriptos videri placuit: quare suspensa conditione mortuus, tam heredi, quam fiduci commissario deperit.

32. Idem libro 12. Responsorum.

Pomponius Philadelphus, dotis causa prædicta filia, quam habebat in portestate, tradidit: & redditus coram genero solui mandauit, an ea principia filia retinere posset, cum omnes filii heredes intitulset, quereretur, iustum causam retinende possessoris habere filiam, quoniam pater prædictus de quibus quereretur, dotis esse voluit, & matrimonium post mortem quoque patris fecerat, respondit: filiam eius capax fuisse, defendi.

33. Paulus libro 2. Questionum.

Cum putarem te coheredem meum esse, Idque verum non esset, regi tecum familiæ erescundæ iudicium, & a iudice iniucem adiudicaciones, & condemnaciones facta sunt. Quero, rei veritate cognita, vnu condicione iniucem competat, an vindicatio: de aliud in eo, qui heres est, aliud in eo, qui heres non est, dicendum est. Respondi: Qui ex alle heres erat, si cum putaret se Titum coheredem habere, accepit cum eo familiæ erescundæ iudicium, & condemnationibus factis soluerit pecuniam, quoniam ex causa iudicati soluit, reperiere non potest. Sed tu videris ex moneri, quod non est iudicium familiæ erescundæ nisi inter coheredes acceptum, sed, quamvis non sit iudicium, tamen sufficit ad impediri repetitionem, quod quis se putat condemnatum. Quod si neuter eorum heres fuit: sed quasi heredes essent, accepit familiæ erescundæ iudicium: de repetitione idem in vnuque dicendum est, quod diximus in altero. Planè si sine iudice diuisiōne res etiam conditionem earum rerum, quæ ei cesserunt, quem coheredem esse putabitis, qui fuit heres, competere dici potest, non enim transactum inter eos intellegitur, cum ille coheredem esse putas.

34. Scœnola libro 12. Questionum.

Qui familiæ erescundæ iudicium agit, non confitetur adiutoriarum sibi esse coheredem.

35. Paulus libro 3. Responsorum.

Lvcius & Titia fratres emancipiati à patre, adulteri curatores accepérunt, hi communis pecunias ex hereditibus redactas, singulis submissi traerunt: postea omne patrimonium dimisérunt, & post diuisiōnem Titia foro Lucio fratri suo cepit quæstionem mouere, quasi amplius accepisset, quād ipsa accepérat: cum Lucius frater eius non amplius sua portione, immo minus, quam dimidiat, consecratus. It. Quero, Titia competit aduersus fratrem actionem. Paulus respondit, secundum ea, quæ proponuntur, si Lucius non amplius ex redditu prædictorum communium accepit, quād pro hereditaria portione ei competenter, nullam foro ciuius aduersus eum competere actionem. Idem respondit: cum ex decretis alimentis à prætorie amplius fratrem accepisse diceretur, quād foro: non tamen ultra partem dimidiam.

36. Scœnola libro 1. Responsorum.

Ex parte heres institutus, causam de totis bona, quibus omnes heredes patiebantur ob inlata mortem, suscepit, & opinatur coheres ab eo partem suam patet, nec partem supcipit.

